

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ
ΔΥΤΙΚΗΣ
ΕΛΛΑΔΑΣ
χέρμᾱτη ἀντιδέεεις!

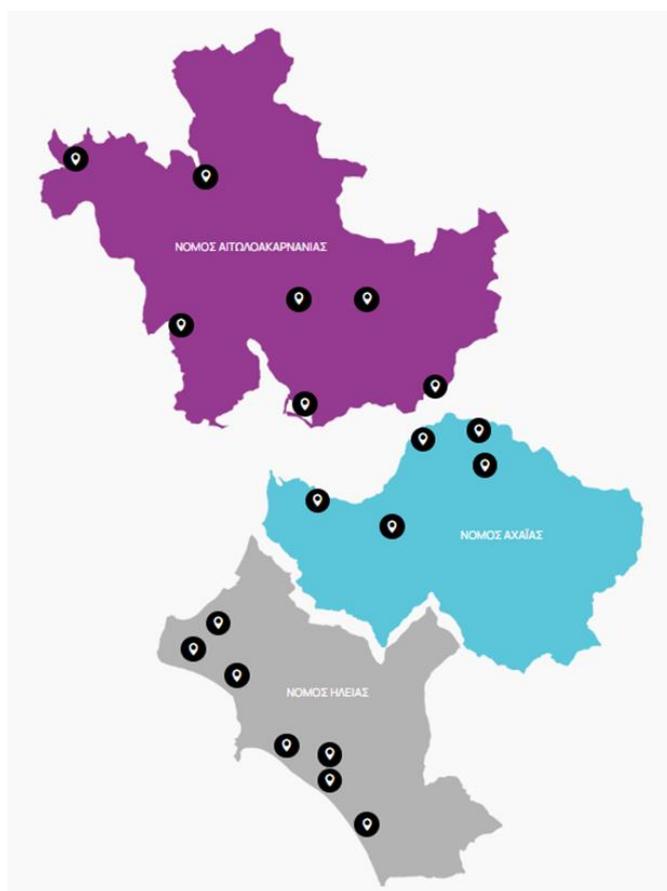

Περιφερειακό
Παρατηρητήριο
Κοινωνικής Ένταξης
Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης
Προγράμματος «Δυτική Ελλάδα»
Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

Έρευνα για τον ψηφιακό εγγραμματισμό τροφίμων καταστημάτων κράτησης (Έρευνα σε στοχευμένες ομάδες ευάλωτες - ειδικές)

Μάρτιος, 2026

Με τη συγχρηματοδότηση
της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Η ΠΔΕ αλλάζει
Κοιτάζουμε μπροστά
| ΣΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΑΡΤΙΚΟΛΕΞΟ.....	4
Ελληνικά Ακρωνύμια	4
Αγγλικά Ακρωνύμια.....	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ.....	6
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ.....	6
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ.....	8
ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	11
1.1. Ψηφιακές δεξιότητες, ψηφιακό χάσμα και κοινωνικός αποκλεισμός ευάλωτων ομάδων	11
1.2. Το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.....	11
1.3. Σκοπός, αναγκαιότητα και στόχοι της έρευνας.....	16
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ.....	18
2.1. Η έννοια και οι διαστάσεις του ψηφιακού εγγραμματισμού.....	18
2.2. Ψηφιακό χάσμα και κοινωνικός αποκλεισμός στη σύγχρονη ψηφιακή κοινωνία	20
2.3. Ψηφιακές δεξιότητες και κοινωνική επανένταξη ατόμων σε καθεστώς κράτησης	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	24
3.1. Στρατηγικές και πολιτικές της ΕΕ για τον ψηφιακό εγγραμματισμό.....	24
3.1.1. Ψηφιακή Δεκαετία 2030 - Digital Decade Policy Programme 2030	24
3.1.2. DigComp Framework 2025	25
3.1.3. Digital Education Action Plan 2021-2027	27
3.1.4. Το Συμβούλιο της Ευρώπης – Μετάβαση στην Ψηφιακή Εκπαίδευση για τα σωφρονιστικά καταστήματα	28
3.2. Πρακτικές και προγράμματα ψηφιακής εκπαίδευσης σε ευρωπαϊκά σωφρονιστικά καταστήματα	29
3.2.1. EUROPRIS – Digital Transformation in Prisons (2025)	30
3.2.2. UNICRI - Digital Rehabilitation in Prisons (2024) – Ευρωπαϊκά Παραδείγματα	32
3.2.3. UNESCO – Education in Prison (2021)	33
3.2.4. Προγράμματα για την ψηφιακή συμπερίληψη	35
3.2.5. DigiFusE - Digital Fusion Environments	37
3.2.6. BLEEP – Ψηφιακή Εκπαίδευση Κρατουμένων και Αποφυλακισμένων	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ	39
4.1. Εθνικές στρατηγικές για τον ψηφιακό εγγραμματοισμό.....	39
4.1.1. Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού.....	39
4.1.2. Εθνική Συμμαχία για τις Ψηφιακές Δεξιότητες & την Απασχόληση.....	40
4.1.3. Εθνική Ακαδημία Ψηφιακών Δεξιοτήτων.....	41
4.1.4. Στρατηγικά Κείμενα στον τομέα ψηφιακών δεξιοτήτων.....	42
4.2. Πρακτικές, οδηγοί και προγράμματα ψηφιακής εκπαίδευσης ευάλωτων ομάδων και τροφίμων	43
4.2.1. Δράσεις ψηφιακής εκπαίδευσης σε φυλακές - ASSIST.....	43
4.2.2. Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης της ΔΥΠΑ σε Σωφρονιστικά Καταστήματα.....	45
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	46
5.1. Σχεδιασμός της έρευνας και ερευνητικό εργαλείο	46
5.2. Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων.....	47
5.3. Δεοντολογικές παράμετροι της έρευνας.....	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	49
ΕΝΟΤΗΤΑ Α – ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ.....	50
ΕΝΟΤΗΤΑ Β – ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ & ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ	58
ΕΝΟΤΗΤΑ Γ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ	64
ΕΝΟΤΗΤΑ Δ – ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	70
ΕΝΟΤΗΤΑ Ε – ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	75
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ	86
7.1. Συμπεράσματα της έρευνας	86
7.2. Προτάσεις πολιτικής και δράσεων για την ενίσχυση του ψηφιακού εγγραμματοισμού των κρατουμένων	89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	92
Ελληνόγλωσσες πηγές.....	92
Ξενόγλωσσες πηγές	92
Ηλεκτρονικές πηγές	94
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	96
Ερωτηματολόγιο έρευνας	96
Προοίμιο	96
Ενότητα Α: Δημογραφικά Στοιχεία	96
Ενότητα Β: Συνθήκες κράτησης & ψυχοκοινωνική υποστήριξη.....	96
Ενότητα Γ: Εκπαίδευση – Κατάρτιση	97

Ενότητα Δ: Ψηφιακές δεξιότητες 97

Ενότητα Ε: Ατομικές απόψεις & προτάσεις..... 98

ΑΡΤΙΚΟΛΕΞΟ

Ελληνικά Ακρωνύμια

ΑΔΑ: Αριθμός Διαδικτυακής Ανάρτησης

ΒΨΜ: Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού

ΓΓΑΠ: Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής

ΔΥΠΑ: Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΓΠΣ: Ενιαίο Γεωπληροφοριακό Σύστημα (του Εθνικού Μηχανισμού)

ΕΚΔΔΑ: Εθνικό Κέντρο Δημόσιας Διοίκησης και Αυτοδιοίκησης

ΕΠ: Επιχειρησιακό Πρόγραμμα

ΕΥΔ: Ειδική Υπηρεσία Διαχείρισης

Η/Υ: Ηλεκτρονικός Υπολογιστής

ΚΔΒΜ: Κέντρα Δια Βίου Μάθησης

ΠΔΕ: Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας

Π.Δ.Ε.: Πρόγραμμα Δημοσίων Επενδύσεων

ΠεΣΚΕ / ΠΕ.Σ.Κ.Ε.: Περιφερειακή Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας

ΣΔΕΦ: Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας των Φυλακών

ΤΠΕ: Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών

Αγγλικά Ακρωνύμια

5C: Connectivity, Capability, Content, Confidence, Continuity (Συνδεσιμότητα, Ικανότητα/Δεξιότητες, Περιεχόμενο, Αυτοπεποίθηση, Συνέχεια)

AI: Artificial Intelligence (Τεχνητή Νοημοσύνη)

AR: Augmented Reality (Επαυξημένη Πραγματικότητα)

ASSIST: enhAncing digital Skills In priSon education

BERA: British Educational Research Association (Βρετανική Ένωση Εκπαιδευτικής Έρευνας)

BLEEP: Blended Learning Environment for European Prisoners

CBHFA: Community-Based Health and First Aid (Εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη / Πρώτες Βοήθειες)

CCTV: Closed-Circuit Television (έξυπνες κάμερες ασφαλείας)

DigComp: European Digital Competence Framework (Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων)

DigiFusE: Digital Fusion Environments

EAEA: European Association for the Education of Adults

EPEA: European Prison Education Association (Ευρωπαϊκή Ένωση Εκπαίδευσης στις Φυλακές)

ESCO: European Skills, Competences, Qualifications and Occupations (Ευρωπαϊκό σύστημα ταξινόμησης δεξιοτήτων)

EuroPris: European Organisation of Prison and Correctional Services (Ευρωπαϊκός Οργανισμός Σωφρονιστικών Υπηρεσιών)

GDPR: General Data Protection Regulation (Γενικός Κανονισμός για την Προστασία Δεδομένων)

ICT: Information and Communication Technologies (Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών)

ITU: International Telecommunication Union (Διεθνής Ένωση Τηλεπικοινωνιών)

JRC: Joint Research Centre (Κοινό Κέντρο Ερευνών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής)

LDD: Learning Difficulties/Disabilities (Άτομα με μαθησιακές δυσκολίες/αναπηρίες)

STEM: Science, Technology, Engineering, Mathematics (Θετικές επιστήμες, Τεχνολογία, Μηχανική, Μαθηματικά)

UNESCO: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

UNICRI: United Nations Interregional Crime and Justice Research Institute (Ερευνητικό Ινστιτούτο των Ηνωμένων Εθνών για το Διαπεριφερειακό Έγκλημα και τη Δικαιοσύνη)

ViRTI: Virtual Reality for Training Inmates

VR: Virtual Reality (Εικονική Πραγματικότητα)

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Ηλικιακή κατανομή συμμετεχόντων	51
Πίνακας 2. Κατανομή του δείγματος ως προς την εθνικότητα	52
Πίνακας 3. Κατανομή του δείγματος ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο	53
Πίνακας 4. Κατανομή του δείγματος ως προς τον τομέα προηγούμενης εργασίας....	55
Πίνακας 5. Κατανομή του δείγματος ως προς τη συνολική διάρκεια ποινής	57
Πίνακας 6. Ποσοστιαία κατανομή του διαστήματος που έχουν ήδη εκτίσει οι συμμετέχοντες	58
Πίνακας 7. Αξιολόγηση των συνθηκών διαβίωσης στο κατάστημα κράτησης.....	59
Πίνακας 8. Βαθμός ικανοποίησης από την πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες	61
Πίνακας 9. Αξιολόγηση των σχέσεων των κρατούμενων με το σωφρονιστικό προσωπικό	62
Πίνακας 10. Αξιολόγηση της παρεχόμενης υποστήριξης για ψυχολογικά ζητήματα... 63	
Πίνακας 11. Συμμετοχή σε προγράμματα ψυχολογικής/κοινωνικής ενδυνάμωσης και επιθυμία μελλοντικής ένταξης	63
Πίνακας 12. Συμμετοχή κρατούμενων σε εκπαιδευτικά ή άλλου τύπου προγράμματα εντός του καταστήματος κράτησης.....	65
Πίνακας 13. Θεματικές ενότητες εκπαιδευτικών προγραμμάτων.....	66
Πίνακας 14. Αξιολόγηση της χρησιμότητας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για το μέλλον.....	68
Πίνακας 15. Προτεινόμενες δραστηριότητες και εκπαιδευτικά προγράμματα από τους κρατούμενους	69
Πίνακας 16. Συχνότητα χρήσης ηλεκτρονικού υπολογιστή από τους κρατούμενους πριν τον εγκλεισμό τους	71
Πίνακας 17. Λόγοι χρήσης του διαδικτύου πριν από τον εγκλεισμό	72
Πίνακας 18. Χρήση έξυπνων συσκευών (smartphone/tablet) πριν από τον εγκλεισμό	73
Πίνακας 19. Υποκειμενική εκτίμηση βασικών ψηφιακών γνώσεων	74
Πίνακας 20. Βαθμός ενδιαφέροντος για παρακολούθηση προγραμμάτων εκπαίδευσης σε ψηφιακές δεξιότητες.....	75
Πίνακας 21. Προτεινόμενη θεματολογία προγραμμάτων εκπαίδευσης σε ψηφιακές δεξιότητες.....	77
Πίνακας 22. Προσδοκώμενα οφέλη από τη συμμετοχή σε προγράμματα ψηφιακού εγγραμματισμού	78
Πίνακας 23. Αντιλαμβανόμενα εμπόδια στην εκμάθηση ψηφιακών δεξιοτήτων.....	80
Πίνακας 24. Κυριότερα προβλήματα κατά τον εγκλεισμό	81
Πίνακας 25. Προτάσεις κρατούμενων για τη βελτίωση του καταστήματος κράτησης	83
Πίνακας 26. Προσδοκίες και ανάγκες ενόψει της κοινωνικής επανένταξης	85

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ

Διάγραμμα 1: Οι Επιχειρησιακοί Στόχοι του «Μηχανισμού Συντονισμού Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Καινοτομίας στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας».....	12
---	----

Διάγραμμα 2. Ηλικιακή κατανομή συμμετεχόντων	51
Διάγραμμα 3. Ποσοστιαία κατανομή φύλου των συμμετεχόντων	52
Διάγραμμα 4. Κατανομή του δείγματος ως προς την εθνικότητα.....	53
Διάγραμμα 5. Κατανομή του δείγματος ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο	54
Διάγραμμα 6. Ποσοστιαία κατανομή προηγούμενων επαγγελματικών κλάδων των συμμετεχόντων	56
Διάγραμμα 7. Ποσοστιαία κατανομή συνολικής διάρκειας ποινής συμμετεχόντων	57
Διάγραμμα 8. Ποσοστιαία κατανομή του διαστήματος που έχουν ήδη εκτίσει οι συμμετέχοντες	59
Διάγραμμα 9. Ποσοστιαία αξιολόγηση των συνθηκών διαβίωσης από τους κρατούμενους	60
Διάγραμμα 10. Ποσοστιαία κατανομή ικανοποίησης των κρατουμένων από την παροχή ιατρικών υπηρεσιών	61
Διάγραμμα 11. Ποσοστιαία κατανομή της αξιολόγησης των σχέσεων μεταξύ κρατουμένων και σωφρονιστικού προσωπικού.....	62
Διάγραμμα 12. Ποσοστιαία κατανομή παροχής ψυχολογικής υποστήριξης στους κρατούμενους	63
Διάγραμμα 13. Ποσοστά συμμετοχής και επιθυμίας ένταξης σε προγράμματα ψυχοκοινωνικής ενδυνάμωσης	64
Διάγραμμα 14. Ποσοστιαία κατανομή συμμετοχής των κρατουμένων σε εκπαιδευτικά προγράμματα	65
Διάγραμμα 15. Ποσοστιαία κατανομή θεματικών ενοτήτων εκπαιδευτικών προγραμμάτων.....	67
Διάγραμμα 16. Ποσοστιαία αξιολόγηση της μελλοντικής χρησιμότητας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων από τους κρατούμενους.....	68
Διάγραμμα 17. Ποσοστιαία κατανομή των δραστηριοτήτων που προτείνουν οι κρατούμενοι.....	70
Διάγραμμα 18. Ποσοστιαία κατανομή της συχνότητας χρήσης Η/Υ πριν από τη φυλάκιση	71
Διάγραμμα 19. Ποσοστιαία κατανομή των λόγων χρήσης του διαδικτύου πριν από τον εγκλεισμό.....	72
Διάγραμμα 20. Ποσοστιαία κατανομή χρήσης smartphone/tablet πριν από τη φυλάκιση	73
Διάγραμμα 21. Ποσοστιαία κατανομή των βασικών ψηφιακών γνώσεων των συμμετεχόντων	74
Διάγραμμα 22. Ποσοστιαία κατανομή του ενδιαφέροντος των κρατουμένων για ψηφιακή εκπαίδευση.....	76
Διάγραμμα 23. Ποσοστιαία κατανομή των προτιμώμενων θεματικών ενοτήτων για τα προγράμματα ψηφιακών δεξιοτήτων	77
Διάγραμμα 24. Ποσοστιαία κατανομή των προσδοκώμενων οφελών από την ψηφιακή εκπαίδευση	79
Διάγραμμα 25. Ποσοστιαία κατανομή των βασικών εμποδίων στην εκμάθηση ψηφιακών δεξιοτήτων σύμφωνα με τους κρατούμενους.....	80
Διάγραμμα 26. Ποσοστιαία κατανομή των κυριότερων προβλημάτων διαβίωσης σύμφωνα με τις ανοιχτές απαντήσεις των κρατουμένων	82

Διάγραμμα 27. Ποσοστιαία κατανομή των προτεινόμενων παρεμβάσεων βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης από τους κρατούμενους 84
Διάγραμμα 28. Ποσοστιαία κατανομή των προσδοκιών και αναγκών των κρατουμένων για την κοινωνική τους επανένταξη 86

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1: Το Οργανόγραμμα του Περιφερειακού Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Ένταξης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας..... 15
Εικόνα 2.Τέσσερα διαδοχικά είδη πρόσβασης στην οικειοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας..... 21
Εικόνα 3. Τομείς ικανοτήτων και ικανότητες του DigComp 3.0 27

ΕΠΙΤΕΛΙΚΗ ΣΥΝΟΨΗ

Η παρούσα έρευνα εξετάζει το επίπεδο ψηφιακού εγγραμματισμού των τροφίμων των Σωφρονιστικών Καταστημάτων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, με στόχο την κατανόηση του βαθμού εξοικείωσής τους με τις Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), των εκπαιδευτικών τους αναγκών και των δυνατοτήτων ανάπτυξης ψηφιακών δεξιοτήτων στο πλαίσιο της σωφρονιστικής εκπαίδευσης. Η μελέτη βασίστηκε σε πρωτογενή ποσοτική έρευνα μέσω αυτοσυμπληρούμενου ερωτηματολογίου, μέσα από την οποία επιχειρήθηκε η αποτύπωση του ψηφιακού προφίλ των συμμετεχόντων, η διερεύνηση της σχέσης μεταξύ κοινωνικοδημογραφικών χαρακτηριστικών και ψηφιακών δεξιοτήτων, καθώς και η αξιολόγηση των εμποδίων που αντιμετωπίζουν.

Τα ευρήματα της έρευνας καταδεικνύουν ότι οι κρατούμενοι αποτελούν μία από τις πλέον ευάλωτες ομάδες, καθώς βιώνουν έναν «διπλό αποκλεισμό»: τον κοινωνικό στιγματισμό της έκτισης της ποινής και τον βαθύ ψηφιακό αποκλεισμό. Η ανάλυση επιβεβαιώνει ότι το ψηφιακό έλλειμμα πηγάζει σε μεγάλο βαθμό από τις κοινωνικές ανισότητες που προϋπήρχαν του εγκλεισμού. Οι περισσότεροι συμμετέχοντες διαθέτουν χαμηλό μορφωτικό επίπεδο και προέρχονται από χειρωνακτικά ή τεχνικά επαγγέλματα, παράγοντες που ερμηνεύουν την περιορισμένη προηγούμενη εξοικείωσή τους με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές.

Παράλληλα, η έρευνα έφερε στο φως μια κρίσιμη ψηφιακή αντίφαση αναφορικά με το είδος της τεχνολογικής εξοικείωσης των συμμετεχόντων. Ενώ η συντριπτική πλειονότητα χρησιμοποιούσε έξυπνες συσκευές (smartphones/tablets) πριν από τη φυλάκιση αποκλειστικά για απλή επικοινωνία και βασική κατανάλωση περιεχομένου, διαπιστώνεται τεράστιο κενό στις παραγωγικές ψηφιακές δεξιότητες που απαιτούνται στην αγορά εργασίας (π.χ. χειρισμός ηλεκτρονικού υπολογιστή, επεξεργασία κειμένου, χρήση εφαρμογών γραφείου). Ταυτόχρονα, για τη μερίδα των κρατουμένων που διέθετε ένα ικανοποιητικό ψηφιακό υπόβαθρο, η ριζική αποκοπή από το διαδίκτυο – σε συνδυασμό με τις πολυετείς ποινές – γεννά τον άμεσο κίνδυνο της σταδιακής απώλειας και απαξίωσης των γνώσεων που ήδη κατείχαν, καθιστώντας τους τεχνολογικά παρωχημένους κατά την αποφυλάκισή τους.

Τα εμπόδια που εντοπίστηκαν κατά την έρευνα κινούνται σε δύο άξονες: τον προσωπικό-γνωστικό (ανασφάλεια λόγω έλλειψης προηγούμενων γνώσεων) και τον συστημικό (απαγορεύσεις ιδρύματος, έλλειψη υποδομών και απουσία επαρκούς ψυχοκοινωνικής υποστήριξης). Ωστόσο, αναδεικνύεται ένα εξαιρετικά ελπιδοφόρο εύρημα: το ισχυρότατο κίνητρο μάθησης. Σχεδόν έξι στους δέκα κρατούμενους εκφράζουν άμεσο ενδιαφέρον για συμμετοχή σε προγράμματα ψηφιακής εκπαίδευσης.

Οι προσδοκίες των κρατουμένων για την κοινωνική τους επανένταξη συνδέονται άρρηκτα με την απόκτηση νέων εφοδίων. Ενδεικτικά, μια μερίδα των συμμετεχόντων αναφέρει ρητά την εύρεση εργασίας και την εξασφάλιση νομιμοποιητικών εγγράφων ως βασική ανάγκη για την επανένταξή της, ενώ παράλληλα υπογραμμίζεται η σημασία της προσωπικής ανάπτυξης και της ψυχολογικής υποστήριξης. Είναι φανερό πως η ψηφιακή εκπαίδευση προσλαμβάνεται από τους ίδιους όχι μόνο εργαλειακά, αλλά και ως μηχανισμός ψυχικής ανάτασης και αποϊδρυματοποίησης.

Με βάση τα παραπάνω, η μελέτη καταλήγει ότι η ενίσχυση του ψηφιακού εγγραμματισμού δεν αποτελεί απλώς μια εκπαιδευτική πολυτέλεια, αλλά κρίσιμη προϋπόθεση κοινωνικής πολιτικής για τη μείωση του κινδύνου υποτροπής. Για την επίτευξη αυτού του στόχου, προτείνεται η υιοθέτηση μιας ολιστικής στρατηγικής που εδράζεται στους εξής άξονες:

- 1.** Ανάπτυξη ελεγχόμενων τεχνολογικών υποδομών στα πρότυπα της «έξυπνης φυλακής» (κλειστά δίκτυα/intranets, ασφαλής εξοπλισμός).
- 2.** Εισαγωγή διαβαθμισμένων προγραμμάτων κατάρτισης, ευθυγραμμισμένων με το ευρωπαϊκό πλαίσιο DigComp, με έμφαση σε παραγωγικές δεξιότητες.
- 3.** Οργανική σύνδεση της ψηφιακής εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας, την επαγγελματική κατάρτιση και την πιστοποίηση.
- 4.** Αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού μέσω της υποστηρικτικής εμπλοκής του σωφρονιστικού προσωπικού και της μάθησης από ομοτίμους (peer-to-peer).
- 5.** Ενίσχυση συνεργασιών με ακαδημαϊκά ιδρύματα, φορείς δια βίου μάθησης και αξιοποίηση ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών εργαλείων.

Η συντονισμένη εφαρμογή αυτών των πολιτικών μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στη δημιουργία ενός συμπεριληπτικού σωφρονιστικού συστήματος, μετατρέποντας τον χρόνο κράτησης σε μια δημιουργική περίοδο ψηφιακής και κοινωνικής ενδυνάμωσης.

Το παρόν Παραδοτέο εντάσσεται στο Π3.10: Έρευνα σε στοχευμένες ομάδες (ευάλωτες - ειδικές) ανάλογα με τις ανάγκες της Δ/σης Κοινωνικής Μέριμνας & της ΕΥΔ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1. Ψηφιακές δεξιότητες, ψηφιακό χάσμα και κοινωνικός αποκλεισμός ευάλωτων ομάδων

Σήμερα οι Τεχνολογίες Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ), αποτελούν κινητήρια δύναμη της κοινωνικής, οικονομικής και πολιτισμικής οργάνωσης. Το διαδίκτυο έχει διεισδύσει στην καθημερινότητα ευρέως, όμως η πρόσβαση αλλά και η ικανότητα χρήσης της των σύγχρονων τεχνολογικών δεν είναι κτήμα όλων. Οι τεχνολογίες δεν κατανέμονται ισότιμα και ευνοούνται ομάδες οι οποίες βρίσκονται σε καλύτερες κοινωνικοοικονομικές συνθήκες (Reisdorf & Rhinesmith, 2020). Το φαινόμενο που διαμορφώνεται σε αυτή τη συνθήκη είναι το «ψηφιακό χάσμα» (digital divide), το οποίο αρχικά περιέγραφε το απλό κενό μεταξύ όσων έχουν και όσων δεν έχουν πρόσβαση στον εξοπλισμό (Pérez-Escobar & Canet, 2022). Η σύγχρονη βιβλιογραφία επισημαίνει ότι το ψηφιακό χάσμα είναι ένα σύνθετο κοινωνιολογικό φαινόμενο, το οποίο αντανακλά ευρύτερες κοινωνικές, οικονομικές και εκπαιδευτικές ανισότητες (Parsons & Hick, 2008).

Ο κοινωνικός και ο ψηφιακός αποκλεισμός είναι φαινόμενα άρρηκτα αμφίδρομα συνδεδεμένα. Η έλλειψη ψηφιακών δεξιοτήτων επιδεινώνει τη φτώχεια και τη μειονεξία κι έτσι τα άτομα που υστερούν, αποκόπονται από ευκαιρίες εύρεσης εργασίας, τη διαβίωση μάθηση και την άσκηση των πολιτειακών τους δικαιωμάτων (Novo-Corti & Barreiro-Gen, 2015· Parsons & Hick, 2008). Κοινωνικά ευάλωτες ομάδες, όπως οι ηλικιωμένοι, άτομα με χαμηλό εισόδημα, οι εθνικές μειονότητες, τα άτομα με αναπηρία και οι έγκλειστοι, πλήττονται δυσανάλογα (Pérez-Escobar & Canet, 2022). Τέλος, υπό το πρίσμα της διαθεματικότητας (intersectionality), δημογραφικά χαρακτηριστικά όπως η ηλικία, η εθνικότητα, η αναπηρία αλληλεπιδρούν με το κοινωνικό στίγμα κι έτσι οι πληθυσμοί, βρίσκονται αντιμέτωποι με πολύπλοκα εμπόδια ψηφιακής συμμετοχής (Tsatsou, 2021).

Στο πλαίσιο αυτό, οι δημόσιες πολιτικές εστιάζουν πλέον στη μετάβαση από το ψηφιακό χάσμα στη δυναμική έννοια της ψηφιακής συμπερίληψης (digital inclusion). Η ψηφιακή συμπερίληψη, δεν αναφέρεται απλά στην παροχή εξοπλισμού αλλά προϋποθέτει την ανάπτυξη κατάλληλης υποστήριξης μέσω των «5C»: Συνδεσιμότητα (Connectivity), Ικανότητα/Δεξιότητες (Capability), Περιεχόμενο (Content), Αυτοπεποίθηση (Confidence) και Συνέχεια (Continuity) (Pérez-Escobar & Canet, 2022·Parsons & Hick, 2008). Έτσι, η εστίαση μετατοπίζεται από την απλή πρόσβαση στην ουσιαστική ενδυνάμωση των ευάλωτων ομάδων, για να συμμετέχουν ισότιμα ως ενεργοί ψηφιακοί πολίτες.

1.2. Το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας

Το έργο «Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας» χρηματοδοτείται από το Επιχειρησιακό Πρόγραμμα (ΕΠ) «Δυτική Ελλάδα 2021 – 2027» με βάση την Απόφαση Ένταξης με αρ. πρωτ. 252/19-01-2024(ΑΔΑ:

ΨΟ6Τ7Λ6-Η15) και έχει λάβει κωδικό ΜΙS 6004353. Το συγκεκριμένο έργο εντάσσεται στην Πράξη «Μηχανισμός Συντονισμού Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Καινοτομίας στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας», που χρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους- μέσω του Προγράμματος Δημόσιων Επενδύσεων (Π.Δ.Ε.) και πιο συγκεκριμένα από Πιστώσεις του Προγράμματος (αριθ. ενάρθ. έργου 2024ΕΠ00170001)-. Η λειτουργία του Μηχανισμού καθορίζεται από το Ν.4445/2016 (ΦΕΚ Α΄ 236/19.12.2016) «Εθνικός Μηχανισμός Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής, ρυθμίσεις για την κοινωνική αλληλεγγύη και εφαρμοστικές διατάξεις του ν.4387/2016 (Α΄ 85) και άλλες διατάξεις, όπως κωδικοποιήθηκε με το Ν.4829/202»¹.

Οι βασικοί επιχειρησιακοί στόχοι του Παρατηρητηρίου παρουσιάζονται στο ακόλουθο Διάγραμμα.

Διάγραμμα 1: Οι Επιχειρησιακοί Στόχοι του «Μηχανισμού Συντονισμού Κοινωνικής Πολιτικής και Κοινωνικής Καινοτομίας στην Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας».

Πηγή: Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (Διαθέσιμο στο: <https://socialpolicy-pde.gr/perifereiaiko-paratiritorio-koinonikis-entaxis/skopos-armodiotes/>)

Η δημιουργία και λειτουργία του «Περιφερειακού Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Ένταξης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας» αποσκοπεί στη συστηματική συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση κοινωνικών δεδομένων, με στόχο την τεκμηρίωση των πολιτικών κοινωνικής ένταξης και την υποστήριξη του σχεδιασμού και της υλοποίησης παρεμβάσεων κοινωνικής πολιτικής. Αποτελεί βασικό πυλώνα υποστήριξης της Περιφερειακής Στρατηγικής για την Κοινωνική Ένταξη και την Καταπολέμηση της Φτώχειας (ΠεΣΚΕ), παρέχοντας αξιόπιστη πληροφόρηση σχετικά με τις κοινωνικές ανισότητες, τις ευάλωτες ομάδες και τις εξελίξεις στο κοινωνικό πεδίο. Μέσω της

¹ Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (Ανακτήθηκε από: <https://socialpolicy-pde.gr/michanismos/thesmiko-plaisio/>)

παρακολούθησης δεικτών και της αξιολόγησης δράσεων, ενισχύει τη στοχευμένη και αποτελεσματική χάραξη πολιτικής, βασισμένη σε πραγματικά δεδομένα².

Το Παρατηρητήριο συνδέεται οργανικά με τον Εθνικό Μηχανισμό Συντονισμού, Παρακολούθησης και Αξιολόγησης των Πολιτικών Κοινωνικής Ένταξης και Κοινωνικής Συνοχής και λειτουργεί συμπληρωματικά προς τις δράσεις του, συμβάλλοντας στην παρακολούθηση της πορείας υλοποίησης των μέτρων κοινωνικής ένταξης σε περιφερειακό επίπεδο. Κεντρικός στόχος του Παρατηρητηρίου είναι η ανάπτυξη ενός ολοκληρωμένου συστήματος γνώσης και πληροφόρησης που θα στηρίζει τη λήψη αποφάσεων, θα εντοπίζει κοινωνικές ανάγκες και θα ενισχύει τη διαφάνεια και τη λογοδοσία στην εφαρμογή κοινωνικών πολιτικών. Παράλληλα, λειτουργεί ως κόμβος συνεργασίας μεταξύ φορέων και υπηρεσιών κοινωνικής πολιτικής, διευκολύνοντας τη διασύνδεση, τη συνεργασία και την ανταλλαγή καλών πρακτικών σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο³.

Βασική αρμοδιότητα του Παρατηρητηρίου αποτελεί η εκπόνηση μελετών για τη μέτρηση της φτώχειας, τη διερεύνηση των διαστάσεων της και την εκτίμηση του αντικτύπου των εισοδηματικών ελλείψεων στον κοινωνικό ιστό και στην ποιότητα ζωής του πληθυσμού της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (ΠΔΕ). Επίσης, επιδιώκει τη συμμετοχή όλων των δημόσιων υπηρεσιών και των ιδιωτικών φορέων παροχής κοινωνικής φροντίδας για την υλοποίηση οριζόντιων δράσεων, στις οποίες θα περιλαμβάνεται και η στήριξη των ευπαθών ομάδων. Άλλες αρμοδιότητες του Παρατηρητηρίου είναι⁴:

- ❖ Η διενέργεια κοινωνικών ερευνών για τον σχεδιασμό προγραμμάτων με στόχο την κάλυψη των αναγκών του ευρύτερου πληθυσμού.
- ❖ Η συμμετοχή σε διαπεριφερειακά, διακρατικά και διεθνή δίκτυα για την ανταλλαγή τεχνογνωσίας, τον εντοπισμό και την προώθηση των προτεραιοτήτων κοινωνικής πολιτικής της ΠΔΕ.
- ❖ Η σύνταξη και παρακολούθηση της ΠεΣΚΕ.
- ❖ Ο συντονισμός των Δήμων εντός των ορίων της οικείας Περιφέρειας σε θέματα κοινωνικής αλληλεγγύης και τη μέριμνα για την εφαρμογή οριζόντιων μέτρων πολιτικής και η ανάπτυξη παρεμβάσεων στο πλαίσιο αντιμετώπισης ειδικών τοπικών αναγκών.
- ❖ Η δικτύωση όμορων Δήμων με σκοπό την αντιμετώπιση κοινών αναγκών και η δικτύωση των φορέων υλοποίησης προνοιακών παρεμβάσεων και κοινωνικών υπηρεσιών.

² Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (Ανακτήθηκε από: <https://socialpolicy-pde.gr/perifereiako-paratiritirio-koinonikis-entaxis/skopos-armodiotites/>)

³ Όπ.π

⁴ Όπ.π

- ❖ Η διαβίβαση στοιχείων, δεδομένων και πληροφοριών προς το ΕΓΠΣ του Εθνικού Μηχανισμού.
- ❖ Η παρακολούθηση και καταγραφή κοινωνικών φαινομένων (όπως ακραία φτώχεια, υπερχρεωμένα νοικοκυριά) και η αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, ιδιαίτερα των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων.

Δεδομένου ότι ο απώτερος σκοπός του Παρατηρητηρίου είναι η διαμόρφωση και εφαρμογή πολιτικών που ανακουφίζουν από τις συνέπειες της φτώχειας και ενισχύουν τη συνοχή και την αλληλεγγύη στην ΠΔΕ, ωφελούμενου του έργου είναι όλοι οι πολίτες της. Ιδιαίτερη έμφαση αποδίδεται στα άτομα και τις οικογένειες που απειλούνται ή έχουν εγκλωβιστεί σε συνθήκες φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού και συγκεκριμένα σε⁵:

- ❖ Πρόσωπα σε συνθήκες ακραίας φτώχειας λόγω έλλειψης βασικών πόρων (διατροφή, στέγαση, υγιεινή, θέρμανση).
- ❖ Παιδιά ηλικίας 0–17 ετών που απειλούνται ή βιώνουν κοινωνικό αποκλεισμό.
- ❖ Άτομα με αυξημένο κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού.

Το Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης έχει συσταθεί στην έδρα της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, στην Πάτρα. Η υποστήριξη λειτουργίας του Παρατηρητηρίου παρέχεται στη Διεύθυνση Κοινωνικής Μέριμνας ΠΕ Αχαΐας, με χωρική αρμοδιότητα σε όλη την Περιφέρεια. Επισημαίνεται πως η λειτουργία του έργου αποσκοπεί στα κατωτέρω:

1. Αποτελεσματική παρακολούθηση και τον συντονισμό των στόχων οι οποίοι εξειδικεύονται στο πλαίσιο της ΠεΣΚΕ.
2. Ανάδειξη των τοπικών αναγκών σε θέματα πολιτικών κοινωνικής προστασίας, πρόνοιας και αλληλεγγύης.
3. Διαβίβαση στοιχείων και πληροφοριών στο ΕΓΠΣ του Εθνικού Μηχανισμού.
4. Αποτύπωση και χαρτογράφηση των χωρικών διαστάσεων της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού.

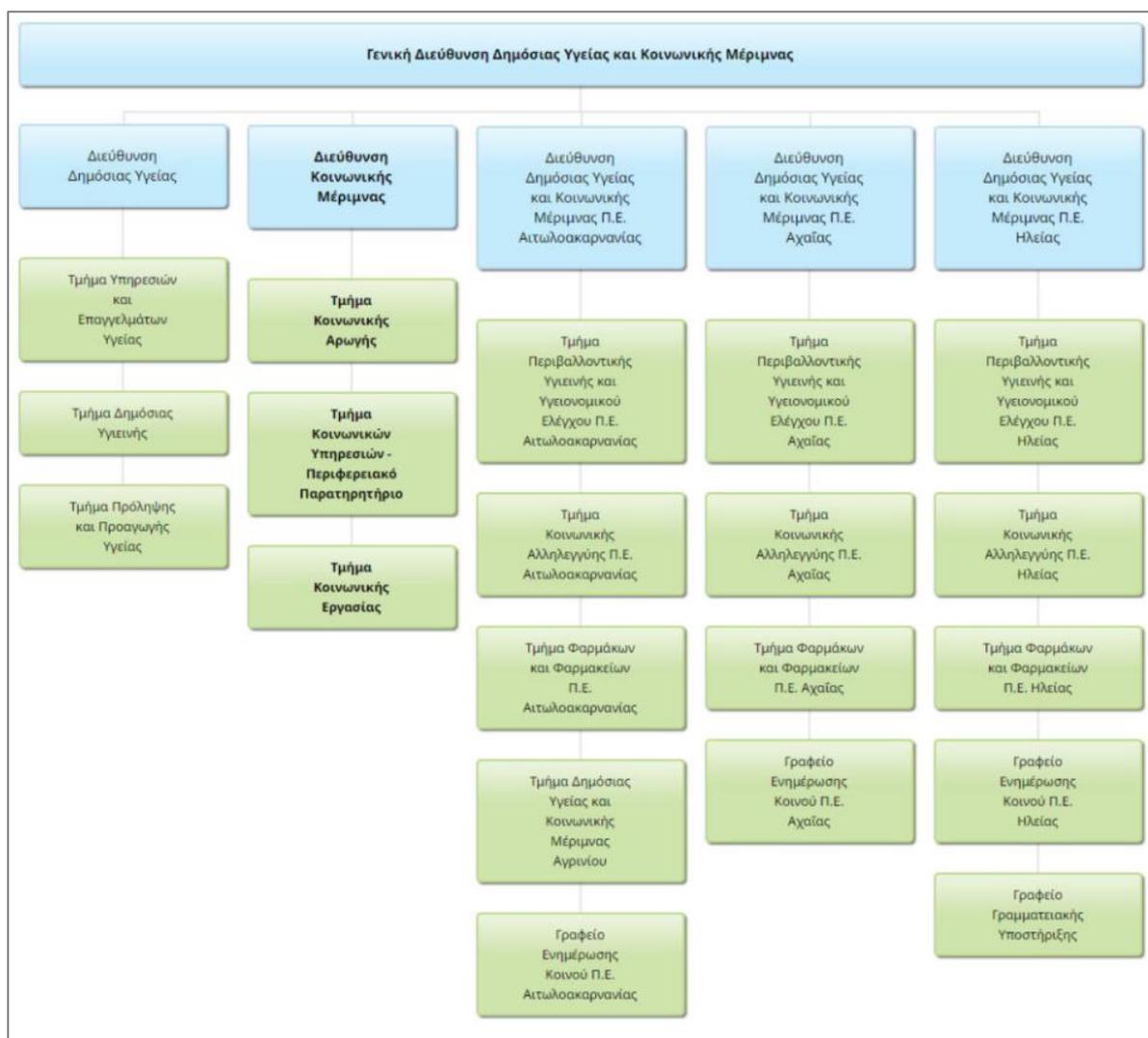
Ως πυλώνας της κοινωνικής ένταξης σε αυτοδιοικητικό επίπεδο, το Παρατηρητήριο προωθεί τις ακόλουθες δράσεις:

- ❖ Εκπόνηση ετήσιας Περιφερειακής Έρευνας Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης, για τη διαπίστωση των επιπτώσεων συγκεκριμένων πολιτικών στη βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.
- ❖ Ανάπτυξη και εφαρμογή εργαλείων και δεικτών παρακολούθησης των διαδικασιών κοινωνικής ένταξης των ωφελούμενων της ΠΕ.Σ.Κ.Ε., ιδίως σε ζητήματα που άπτονται της ένταξης στην αγορά εργασίας και της ανάπτυξης οικονομικής δραστηριότητας.

⁵ Όπ.π.

- ❖ Παρακολούθηση και καταγραφή κοινωνικών φαινομένων και την αντιμετώπιση κοινωνικών προβλημάτων, ιδιαίτερα των ευάλωτων πληθυσμιακών ομάδων.
- ❖ Δημιουργία διαδικτυακής πύλης για την καταγραφή της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού, τη συλλογή, επεξεργασία και ανάλυση συγκεντρωτικών στοιχείων στατιστικού χαρακτήρα και αναφορών κοινωνικών φαινομένων σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, καθώς και δράσεων της περιφερειακής στρατηγικής.

Το Οργανόγραμμα του Περιφερειακού Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Ένταξης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας απεικονίζεται ακολούθως (Εικόνα 1).

Εικόνα 1: Το Οργανόγραμμα του Περιφερειακού Παρατηρητηρίου Κοινωνικής Ένταξης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.

Πηγή: Περιφερειακό Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας (Διαθέσιμο στο: <https://socialpolicy-pde.gr/perifereiaiko-paratiritirio-koinonikis-entaxis/organosi-kai-leitoyrgia/>)

Το Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης Δυτικής Ελλάδας αποτελεί θεσμικό εργαλείο στρατηγικής σημασίας για την κοινωνική πολιτική. Μέσω της ανάλυσης δεδομένων, της συνεργασίας με φορείς και της ανάπτυξης εργαλείων κοινωνικής καινοτομίας, υποστηρίζει την αποτελεσματική χάραξη πολιτικών που ανταποκρίνονται στις πραγματικές ανάγκες της κοινωνίας. Ο ρόλος του δεν περιορίζεται στην παρακολούθηση, αλλά επεκτείνεται στην ενεργό συμβολή για την πρόληψη, αντιμετώπιση και μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων.

1.3. Σκοπός, αναγκαιότητα και στόχοι της έρευνας

Στη σύγχρονη εποχή της Κοινωνίας της Πληροφορίας, όπου η ψηφιοποίηση των κρατικών υπηρεσιών, της εκπαίδευσης και της αγοράς εργασίας προχωρά με ραγδαίους ρυθμούς, ο ψηφιακός εγγραμματισμός δεν αποτελεί απλώς ένα τυπικό τεχνικό προσόν, αλλά ένα θεμελιώδες εφόδιο επιβίωσης και ενεργού πολιτειότητας. Η αναγκαιότητα διεξαγωγής της συγκεκριμένης έρευνας εδράζεται στους ακόλουθους άξονες:

- ❖ Αντιμετώπιση του «διπλού αποκλεισμού»: Οι κρατούμενοι αποτελούν μια από τις πλέον ευάλωτες κοινωνικά ομάδες. Κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού τους, υφίστανται μια βίαιη αποκοπή από τις τεχνολογικές εξελίξεις του εξωτερικού περιβάλλοντος. Κατά την αποφυλάκισή τους, κινδυνεύουν να βρεθούν αντιμέτωποι με έναν «διπλό αποκλεισμό»: τον κοινωνικό αποκλεισμό, λόγω του ποινικού τους στιγματισμού, και τον ψηφιακό αποκλεισμό λόγω της τεχνολογικής τους ανεπάρκειας. Αυτό το χάσμα δυσχεραίνει δραματικά την επαγγελματική τους αποκατάσταση και αυξάνει κατακόρυφα τον κίνδυνο υποτροπής.
- ❖ Αναμόρφωση της σωφρονιστικής πολιτικής: Ο σύγχρονος σωφρονισμός οφείλει να έχει προετοιμαστικό, αναμορφωτικό και εκπαιδευτικό χαρακτήρα, υπερβαίνοντας την αμιγώς τιμωρητική διάσταση της στέρησης της ελευθερίας. Η οργανική ένταξη των νέων τεχνολογιών στην εκπαίδευση των φυλακών αποτελεί επιτακτική ανάγκη για τη μείωση της ιδρυματοποίησης. Για να σχεδιαστούν και να υλοποιηθούν, ωστόσο, αποτελεσματικά προγράμματα, απαιτείται προηγουμένως η ακριβής διάγνωση των πραγματικών αναγκών του πληθυσμού-στόχου.

Ο κεντρικός σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η συστηματική διερεύνηση, αποτύπωση και αξιολόγηση του επιπέδου του ψηφιακού εγγραμματισμού στους πληθυσμούς των Σωφρονιστικών Καταστημάτων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Μέσα από την εμπειρική αυτή μελέτη, επιδιώκεται να χαρτογραφηθούν οι υφιστάμενες γνώσεις, οι προηγούμενες εμπειρίες χρήσης, καθώς και οι στάσεις των κρατουμένων απέναντι στις τεχνολογίες πληροφορίας και επικοινωνίας. Απώτερη επιδίωξη είναι τα ερευνητικά ευρήματα να συγκροτήσουν μια αξιόπιστη και τεκμηριωμένη βάση δεδομένων, η οποία θα επιτρέψει την εις βάθος κατανόηση του ψηφιακού και εκπαιδευτικού προφίλ των τροφίμων. Με αυτόν τον τρόπο, η έρευνα φιλοδοξεί να λειτουργήσει ως οδηγός για τον ορθολογικό, συμπεριληπτικό και στοχευμένο

σχεδιασμό μελλοντικών εκπαιδευτικών παρεμβάσεων εντός των καταστημάτων κράτησης.

Για την επιτυχή προσέγγιση του κεντρικού σκοπού και την πρακτική ανταπόκριση στην αναγκαιότητα που προαναφέρθηκε, η έρευνα εξειδικεύεται στους ακόλουθους στόχους:

- ❖ Αποτύπωση ψηφιακού προφίλ: Η συστηματική καταγραφή του βαθμού εξοικείωσης των τροφίμων με βασικά ψηφιακά εργαλεία (όπως η χρήση Η/Υ, η πλοήγηση στο διαδίκτυο, η χρήση έξυπνων συσκευών και η διαχείριση ηλεκτρονικής αλληλογραφίας) κατά την περίοδο πριν και κατά τη διάρκεια της κράτησής τους.
- ❖ Διερεύνηση παραγόντων επιρροής: Η αξιολόγηση του τρόπου με τον οποίο τα δημογραφικά χαρακτηριστικά (ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, εθνικότητα) σε συνδυασμό με τα δομικά χαρακτηριστικά της κράτησης (διάρκεια ποινής, συνθήκες διαβίωσης, ποιότητα ψυχοκοινωνικής στήριξης) επιδρούν στο επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων και στη γενικότερη μαθησιακή ετοιμότητα των κρατουμένων.
- ❖ Ανίχνευση εκπαιδευτικών αναγκών και κινήτρων: Η ανάδειξη του βαθμού της προθυμίας των κρατουμένων να συμμετάσχουν σε μελλοντικά εκπαιδευτικά προγράμματα, με έμφαση στον εντοπισμό των κινήτρων τους, αλλά και της θεματολογίας που οι ίδιοι κρίνουν ως άμεσα εφαρμόσιμη και ωφέλιμη για τη μετα-σωφρονιστική τους ζωή.
- ❖ Καταγραφή εμποδίων και προκλήσεων: Ο σαφής προσδιορισμός των βασικών φραγμών που εμποδίζουν την πρόσβαση των κρατουμένων στην ψηφιακή γνώση, συμπεριλαμβανομένων των ελλείψεων σε υλικοτεχνικές υποδομές, των αυστηρών περιορισμών ασφαλείας, της απουσίας εξειδικευμένου εκπαιδευτικού προσωπικού και των προσωπικών ανασφαλειών ή του «φόβου» απέναντι στην τεχνολογία.

Τέλος, προκειμένου να εκπληρωθούν οι παραπάνω στόχοι και να διασφαλιστεί η μεθοδολογική συνοχή της έρευνας, η διαδικασία συλλογής, επεξεργασίας και ανάλυσης των δεδομένων καθοδηγείται από τα ακόλουθα πέντε (5) κεντρικά ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποιο είναι το υφιστάμενο επίπεδο ψηφιακών δεξιοτήτων, τεχνολογικών γνώσεων και εξοικείωσης με τις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνίας των τροφίμων που διαβιούν στα Σωφρονιστικά Καταστήματα της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας;
2. Πώς διαφοροποιείται το επίπεδο του ψηφιακού εγγραμματισμού των κρατουμένων σε συνάρτηση με τα βασικά δημογραφικά τους χαρακτηριστικά (ηλικία, επίπεδο τυπικής εκπαίδευσης, εθνικότητα) και την πρότερη επαγγελματική τους πορεία;
3. Σε ποιο βαθμό οι ιδιαίτερες συνθήκες κράτησης (χρόνος έκτισης ποινής, καθημερινότητα εντός του ιδρύματος) και η επάρκεια ψυχοκοινωνικής υποστήριξης διαμορφώνουν τη στάση των τροφίμων απέναντι στην εκπαιδευτική διαδικασία;

4. Ποιες είναι οι προσωπικές αντιλήψεις και οι προσδοκίες των ίδιων των κρατουμένων αναφορικά με τη χρησιμότητα της ψηφιακής εκπαίδευσης ως εργαλείου ενδυνάμωσης για την ομαλή κοινωνική και επαγγελματική τους επανένταξη;
5. Ποια είναι τα σημαντικότερα εμπόδια (σε θεσμικό επίπεδο, επίπεδο υποδομών ή σε ατομικό/ψυχολογικό επίπεδο) που, σύμφωνα με την οπτική των τροφίμων, δυσχεραίνουν την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων κατά την περίοδο του εγκλεισμού τους;

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

2.1. Η έννοια και οι διαστάσεις του ψηφιακού εγγραμματισμού

Ο ψηφιακός μετασχηματισμός των σύγχρονων κοινωνιών έχει καταστήσει τις ψηφιακές δεξιότητες απαραίτητη προϋπόθεση για την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στην οικονομική, κοινωνική και πολιτισμική ζωή. Η αυξανόμενη χρήση ψηφιακών τεχνολογιών στην εκπαίδευση, την εργασία, τη δημόσια διοίκηση και την καθημερινή επικοινωνία καθιστά τον ψηφιακό εγγραμματισμό βασική δεξιότητα για τη λειτουργία του ατόμου στη σύγχρονη κοινωνία της πληροφορίας.

Ο όρος «ψηφιακός εγγραμματισμός» (digital literacy) αναφέρεται στο σύνολο γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων που επιτρέπουν στα άτομα να χρησιμοποιούν αποτελεσματικά και κριτικά τις ψηφιακές τεχνολογίες. Στη βιβλιογραφία συναντώνται διαφορετικές προσεγγίσεις του όρου. Ο Martin (2006) δίνει έμφαση στις επιμέρους δεξιότητες χρήσης των ψηφιακών μέσων, ορίζοντας τον ψηφιακό εγγραμματισμό ως την επίγνωση, τη στάση και την ικανότητα των ατόμων να χρησιμοποιούν κατάλληλα τα ψηφιακά εργαλεία για την αναζήτηση, αξιολόγηση, επεξεργασία και δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, καθώς και για την επικοινωνία με άλλους. Αντίθετα, οι Rosa και Dias (2012, όπως αναφέρεται στο Rosa, 2013) προσεγγίζουν την έννοια περισσότερο από κοινωνική σκοπιά, τονίζοντας ότι ο ψηφιακός εγγραμματισμός αποτελεί την ικανότητα χρήσης των τεχνολογιών πληροφορίας και επικοινωνίας με σκοπό την κάλυψη των αναγκών του κοινωνικού περιβάλλοντος και την αυτόνομη ανάπτυξη του ατόμου στην κοινωνία της πληροφορίας. Ο πρώτος ορισμός εστιάζει κυρίως στις δεξιότητες χρήσης των ψηφιακών εργαλείων, ενώ ο δεύτερος αναδεικνύει περισσότερο τη διάσταση της κοινωνικής συμμετοχής και αυτονομίας.

Ο ψηφιακός εγγραμματισμός δεν περιορίζεται στην τεχνική ικανότητα χρήσης υπολογιστών ή του διαδικτύου, αλλά περιλαμβάνει την ικανότητα αναζήτησης, αξιολόγησης και αξιοποίησης πληροφοριών, την επικοινωνία μέσω ψηφιακών μέσων, καθώς και τη δημιουργία και διαχείριση ψηφιακού περιεχομένου. Ο Belshaw (2012), αναγνωρίζοντας την πολυσύνθετη φύση της έννοιας του ψηφιακού εγγραμματισμού, πρότεινε οκτώ βασικές διαστάσεις που πρέπει να αναπτύσσονται συνδυαστικά και είναι οι εξής:

- 1. Πολιτισμική (Cultural):** αφορά την κατανόηση του κοινωνικού και πολιτισμικού πλαισίου μέσα στο οποίο χρησιμοποιούνται οι ψηφιακές τεχνολογίες. Καθώς τα τεχνολογικά εμπόδια μειώνονται, η ουσιαστική πρόκληση μετατοπίζεται στην κατανόηση των κανόνων, των πρακτικών και των νοοτροπιών που χαρακτηρίζουν διαφορετικά ψηφιακά περιβάλλοντα.
- 2. Γνωστική (Cognitive):** σχετίζεται με τις νοητικές διαδικασίες που απαιτούνται για την κατανόηση της λειτουργίας των ψηφιακών συστημάτων και των τρόπων αλληλεπίδρασης με αυτά. Περιλαμβάνει την ανάπτυξη γνωστικών στρατηγικών που επιτρέπουν στους χρήστες να ερμηνεύουν και να αξιοποιούν αποτελεσματικά τα ψηφιακά εργαλεία και τις πληροφορίες.
- 3. Κατασκευαστική-εποικοδομητική (Constructive):** αφορά την ικανότητα δημιουργίας νέου ψηφιακού περιεχομένου μέσω της αξιοποίησης και επεξεργασίας ήδη υπάρχοντων ψηφιακών πόρων. Στο πλαίσιο αυτό, οι χρήστες καλούνται να συνδυάζουν, να τροποποιούν και να επαναχρησιμοποιούν υλικό με δημιουργικό τρόπο, λαμβάνοντας παράλληλα υπόψη ζητήματα πνευματικών δικαιωμάτων και ορθής αναφοράς πηγών.
- 4. Επικοινωνιακή (Communicative):** αναφέρεται στην αποτελεσματική χρήση των ψηφιακών μέσων για επικοινωνία και συνεργασία. Περιλαμβάνει την κατανόηση των κανόνων και των συμβάσεων που διέπουν την αλληλεπίδραση σε διαφορετικά ψηφιακά δίκτυα και κοινότητες.
- 5. Με αυτοπεποίθηση (Confident):** συνδέεται με την ικανότητα πλοήγησης και επίλυσης προβλημάτων σε ψηφιακά περιβάλλοντα. Οι χρήστες αναπτύσσουν σταδιακά αυτονομία και ευελιξία στη χρήση των τεχνολογιών, κατανοώντας τις ιδιαιτερότητες του ψηφιακού κόσμου σε σχέση με τον αναλογικό. **Δημιουργική (Creative):** αφορά την αξιοποίηση των ψηφιακών τεχνολογιών για την ανάπτυξη νέων ιδεών, πρακτικών και λύσεων. Η δημιουργικότητα σε αυτό το πλαίσιο σχετίζεται με την ικανότητα αξιοποίησης των ψηφιακών δυνατοτήτων για την παραγωγή καινοτόμου περιεχομένου ή την επίλυση προβλημάτων με νέους τρόπους.
- 6. Κριτική (Critical):** συνδέεται με την ικανότητα αξιολόγησης της αξιοπιστίας των ψηφιακών πληροφοριών και την κατανόηση των μηχανισμών που επηρεάζουν την παραγωγή και διάδοση της γνώσης στο διαδίκτυο. Περιλαμβάνει τόσο την κριτική ανάλυση των πηγών όσο και την επίγνωση του τρόπου με τον οποίο οι ίδιες οι πρακτικές των χρηστών επηρεάζουν το ψηφιακό περιβάλλον.
- 7. Κοινωνική-πολιτειακή (Civic):** αναφέρεται στη χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών για τη συμμετοχή στην κοινωνική και δημοκρατική ζωή. Μέσω αυτής της διάστασης, οι ψηφιακές πρακτικές μπορούν να ενισχύσουν την ενεργό πολιτιότητα, την κοινωνική συμμετοχή και την ανάπτυξη της κοινωνίας των πολιτών.

Ο Jan van Dijk (2005, όπως αναφέρεται στο van Deursen & van Dijk, 2010), προτείνουν τέσσερις βασικές κατηγορίες δεξιοτήτων διαδικτύου (internet skills), ως εξής:

- 1. Λειτουργικές δεξιότητες διαδικτύου (Operational internet skills):** Προέρχονται από έννοιες που περιγράφουν ένα σύνολο βασικών δεξιοτήτων χρήσης της τεχνολογίας του διαδικτύου.

2. Τυπικές ή δομικές δεξιότητες διαδικτύου (Formal internet skills): Συνδέονται με τη δομή υπερμέσων του διαδικτύου και περιλαμβάνουν δεξιότητες πλοήγησης και προσανατολισμού μέσα σε ψηφιακά περιβάλλοντα.
3. Πληροφοριακές δεξιότητες διαδικτύου (Information internet skills): Προκύπτουν από μελέτες που υιοθετούν μια σταδιακή προσέγγιση για την κατανόηση των ενεργειών μέσω των οποίων οι χρήστες προσπαθούν να ικανοποιήσουν τις πληροφοριακές τους ανάγκες.
4. Στρατηγικές δεξιότητες διαδικτύου (Strategic internet skills): Αναφέρονται στην ικανότητα αξιοποίησης του διαδικτύου ως μέσου για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων, καθώς και για τη γενικότερη βελτίωση της θέσης ενός ατόμου στην κοινωνία. Η έμφαση δίνεται στη διαδικασία μέσω της οποίας οι χρήστες λαμβάνουν αποφάσεις και επιλέγουν την πιο αποτελεσματική λύση για την επίτευξη των στόχων τους.

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο η θεσμική τυποποίηση αυτών των ικανοτήτων αποτυπώνεται στο Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων (DigComp, βλ. 3.1.2). Στη νεότερη έκδοσή του, το πλαίσιο δομεί τον ψηφιακό εγγραμματισμό σε πέντε κεντρικές περιοχές: (1) Αναζήτηση, αξιολόγηση και διαχείριση πληροφοριών, (2) Επικοινωνία και συνεργασία, (3) Δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου, (4) Ασφάλεια (που περιλαμβάνει την προστασία συσκευών, προσωπικών δεδομένων, καθώς και τη διασφάλιση της σωματικής/ψυχικής ευημερίας) και (5) Εντοπισμός και επίλυση προβλημάτων (Cosgrove & Cachia, 2025). Επιπρόσθετα, οι σύγχρονες εκδόσεις του πλαισίου ενσωματώνουν εγκάρσια τον εγγραμματισμό στην Τεχνητή Νοημοσύνη (AI Literacy), καταδεικνύοντας τη δυναμική φύση της ψηφιακής ικανότητας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται επίσης στις απαραίτητες προϋποθέσεις (pre-requisites) για την κατάκτηση του βασικού επιπέδου δεξιοτήτων, όπως η κατοχή στοιχειώδους γραμματισμού, η πρόσβαση σε εξοπλισμό και η παροχή τεχνικής στήριξης, χωρίς τις οποίες το χάσμα διευρύνεται (Cosgrove & Cachia, 2025).

Η ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων αποτελεί βασικό στόχο των ευρωπαϊκών πολιτικών για την εκπαίδευση, την απασχόληση και την κοινωνική ένταξη, καθώς θεωρείται κρίσιμη για τη μείωση των κοινωνικών ανισοτήτων και την ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στη σύγχρονη ψηφιακή κοινωνία.

2.2. Ψηφιακό χάσμα και κοινωνικός αποκλεισμός στη σύγχρονη ψηφιακή κοινωνία

Παρά την ευρεία διάδοση των ψηφιακών τεχνολογιών, η πρόσβαση και η ικανότητα αξιοποίησής τους δεν κατανέμονται ισότιμα στον πληθυσμό. Η ανισότητα αυτή περιγράφεται με τον όρο «ψηφιακό χάσμα» (digital divide) και αφορά τόσο τις διαφοροποιήσεις στην πρόσβαση στις τεχνολογίες πληροφορικής και επικοινωνιών όσο και στο επίπεδο των ψηφιακών δεξιοτήτων μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Το φαινόμενο συνδέεται με κοινωνικούς και οικονομικούς παράγοντες, όπως το επίπεδο εκπαίδευσης, το εισόδημα, η ηλικία και η γεωγραφική περιοχή, οδηγώντας ορισμένες ομάδες σε αυξημένο κίνδυνο ψηφιακού αποκλεισμού. Καθώς πολλές βασικές δραστηριότητες της σύγχρονης ζωής πραγματοποιούνται πλέον σε ψηφιακό

περιβάλλον, η ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων αποτελεί σημαντικό παράγοντα κοινωνικής ένταξης και βασική προτεραιότητα των ευρωπαϊκών πολιτικών για τη μείωση του ψηφιακού χάσματος.

Το ψηφιακό χάσμα είναι μία δυναμική και πολυεπίπεδη συνθήκη ψηφιακής ανισότητας (digital inequality). Η θεωρία «πόρων και οικειοποίησης» (resources and appropriation theory) του Jan van Dijk (Reynolds, 2020), συνεισφέρει στην πληρέστερη κατανόηση του φαινομένου, και υποστηρίζει ότι η ψηφιακή πρόσβαση δεν είναι ένα μεμονωμένο γεγονός, αλλά μία αλυσιδωτή διαδικασία οικειοποίησης της τεχνολογίας, για την επιτυχή μετάβαση του ατόμου εντός τεσσάρων σταδίων – τύπους πρόσβασης στην οικειοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας (van Dijk, 2006· van Dijk, 2013):

- ❖ Κίνητρο (motivational access): Πρώτα χρειάζεται η διάθεση και το ενδιαφέρον να χρησιμοποιήσει κάποιος τη νέα τεχνολογία, ξεπερνώντας φόβους ή την αίσθηση ότι δεν είναι χρήσιμη.
- ❖ Υλικός εξοπλισμός (material/physical access): Αφού υπάρξει κίνητρο, απαιτείται η πρόσβαση σε συσκευές, λογισμικό και σύνδεση στο διαδίκτυο.
- ❖ Δεξιότητες (skills access): Η κατοχή του εξοπλισμού δεν αρκεί. Χρειάζεται εκμάθηση των ψηφιακών δεξιοτήτων για να χρησιμοποιεί κανείς αποτελεσματικά τα μέσα.
- ❖ Χρήση (usage access): Τελικό στάδιο, όπου η τεχνολογία εφαρμόζεται στην καθημερινότητα για βελτίωση κοινωνικής, επαγγελματικής ή εκπαιδευτικής θέσης.

Εικόνα 2. Τέσσερα διαδοχικά είδη πρόσβασης στην οικειοποίηση της ψηφιακής τεχνολογίας

Πηγή: προσαρμογή από van Dijk (2006)

Καθώς η φυσική πρόσβαση στις τεχνολογίες σταδιακά αυξάνεται (first-level divide), το πρόβλημα μετατοπίζεται στο λεγόμενο «δεύτερο επίπεδο ψηφιακού χάσματος» (second-level digital divide), το οποίο αφορά τις βαθιές ανισότητες στις ψηφιακές δεξιότητες και τον τρόπο χρήσης (Reisdorf & Rhinesmith, 2020· Tseng & You, 2013). Για να υπάρξει ουσιαστικό όφελος, δεν αρκεί η απλή σύνδεση· το άτομο απαιτείται να αναπτύξει ένα σύνολο ικανοτήτων που ξεκινά από τον βασικό τεχνικό χειρισμό και φτάνει έως τις πιο σύνθετες δεξιότητες για την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων (Reisdorf & Rhinesmith, 2020· Mendonça, Crespoa & Simões, 2015).

Στην πράξη, οι διαφορές στις ψηφιακές δεξιότητες και στον τρόπο χρήσης του διαδικτύου καταλήγουν να μεγαλώνουν το κοινωνικό χάσμα, αντί να το μειώνουν. Έρευνες δείχνουν ότι τα άτομα με υψηλότερο μορφωτικό και οικονομικό επίπεδο αξιοποιούν το διαδίκτυο για δραστηριότητες που βελτιώνουν τη θέση τους στην κοινωνία, όπως η αναζήτηση εργασίας, η ενημέρωση και η εκπαίδευση (van Dijk, 2006). Αντίθετα, οι πιο ευάλωτες κοινωνικοοικονομικά ομάδες τείνουν να χρησιμοποιούν τις ψηφιακές τεχνολογίες κυρίως για βασικές λειτουργίες και απλή ψυχαγωγία. Το αποτέλεσμα είναι ότι η έλλειψη ψηφιακών γνώσεων τελικά επιδεινώνει και διαιωνίζει τις ήδη υπάρχουσες κοινωνικοοικονομικές ανισότητες, μετατρέποντας την τεχνολογική διάκριση σε γενεσιουργό αιτία νέων μορφών φτώχειας και βαθύτερου κοινωνικού αποκλεισμού (López-Aguado et al., 2022).

2.3. Ψηφιακές δεξιότητες και κοινωνική επανένταξη ατόμων σε καθεστώς κράτησης

Τα άτομα σε καθεστώς κράτησης αποτελούν μια ιδιαίτερα ευάλωτη ομάδα, με χαμηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης και περιορισμένες επαγγελματικές δεξιότητες, γεγονός που δυσχεραίνει την κοινωνική και εργασιακή επανένταξή τους. Η ψηφιοποίηση της οικονομίας και της αγοράς εργασίας καθιστά κρίσιμη την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων, οι οποίες μπορούν να βελτιώσουν σημαντικά τις προοπτικές των κρατουμένων μετά την αποφυλάκιση. Η εκπαίδευση στις φυλακές, συμπεριλαμβανομένης της ψηφιακής, αναγνωρίζεται διεθνώς ως βασικό εργαλείο μείωσης της υποτροπής και ενίσχυσης της κοινωνικής ένταξης. Ωστόσο, η εφαρμογή της συναντά προκλήσεις λόγω περιορισμένης πρόσβασης στο διαδίκτυο, ελλειψών υποδομών και περιορισμένων προγραμμάτων. Παρόλα αυτά, παρατηρείται αυξημένο ενδιαφέρον για δράσεις ψηφιακού εγγραμματισμού, με στόχο την ενίσχυση των δεξιοτήτων των κρατουμένων και τη διευκόλυνση της κοινωνικής τους επανένταξης.

Πιο αναλυτικά, οι κρατούμενοι υφίστανται έναν διπλό αποκλεισμό – από τη μία τον φυσικό και κοινωνικό εγκλεισμό λόγω στέρησης της ελευθερίας και από την άλλη τον βαθύ ψηφιακό αποκλεισμό (Novo-Corti & Barreiro-Gen, 2015·Hofinger & Pfliegerl, 2024). Στα περισσότερα σωφρονιστικά συστήματα παγκοσμίως, η πρόσβαση των κρατουμένων στις τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνιών (ΤΠΕ) και στο ελεύθερο διαδίκτυο απαγορεύεται ή περιορίζεται αυστηρά, κατά κύριο λόγο εξαιτίας ανησυχιών γύρω από ζητήματα ασφάλειας (Taugerbeck et al., 2019·Barros, Monteiro & Leite, 2023). Αυτή η ριζική αποκοπή από την τεχνολογική εξέλιξη περιγράφεται συχνά από τους ερευνητές ως ο «ιδιαιτερός πόνος της σύγχρονης φυλάκισης» (distinctive pain of modern imprisonment) (Taugerbeck et al., 2019·Zivanai & Mahlangu, 2022). Μάλιστα, για τα άτομα που εκτίουν πολυετείς ποινές και στερούνται ψηφιακών δεξιοτήτων πριν καν την είσοδό τους στη φυλακή, ο αποκλεισμός αυτός επιτείνεται, δημιουργώντας μια συνθήκη που ορίζεται ως «υπερ-φορτισμένος ψηφιακός αποκλεισμός» (supercharged digital exclusion) (Reisdorf & Jewkes, 2016).

Στη σύγχρονη εποχή, η ψηφιοποίηση έχει μεταμορφώσει ριζικά τον τρόπο λειτουργίας της κοινωνίας. Βασικές υπηρεσίες και διαδικασίες – όπως η εύρεση εργασίας, η αναζήτηση στέγασης, η αίτηση για κοινωνικά επιδόματα (π.χ. στην πλατφόρμα OmaKela) και η καθημερινή επικοινωνία – εξαρτώνται πλέον άμεσα από ψηφιακές

εφαρμογές και υποδομές (Zivanai & Mahlangu, 2022·Lohivina, 2022). Ως συνέπεια, εάν η περίοδος κράτησης στερείται ψηφιακής εκπαίδευσης, οι κρατούμενοι κινδυνεύουν να αποφυλακιστούν ως «ψηφιακά αναλφάβητοι», αδυνατώντας να παρακολουθήσουν την ταχύτατη εξέλιξη (Zivanai & Mahlangu, 2022· Taugerbeck et al., 2019). Η απουσία αυτών των βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων δυσχεραίνει δραματικά την επαγγελματική τους αποκατάσταση και την επιτυχή τους επανένταξη, γεγονός που αποδεδειγμένα αυξάνει σημαντικά τον κίνδυνο της υποτροπής και της επιστροφής στο έγκλημα (recidivism) (Taugerbeck et al., 2019· Zivanai & Mahlangu, 2022· Novo-Corti & Barreiro-Gen, 2015).

Για να γεφυρωθεί αυτό το χάσμα, η σύγχρονη εγκληματολογική θεωρία και οι κοινωνικές επιστήμες προκρίνουν το μοντέλο της «ψηφιακής αποκατάστασης» (digital rehabilitation) (Zivanai & Mahlangu, 2022). Η διαδικασία της αποκατάστασης πρέπει να εφοδιάζει τους παραβάτες με τις απαραίτητες δεξιότητες έτσι ώστε να εξασφαλίσουν, με την αποφυλάκισή τους, μία καλύτερη ποιότητα ζωής με κοινωνικά αποδεκτούς τρόπους. Επιπλέον, η αποκατάσταση αυτή συνδέεται στενά με την «αρχή της κανονικοποίησης» (principle of normality), η οποία επιτάσσει ότι οι συνθήκες διαβίωσης εντός της φυλακής πρέπει να προσομοιάζουν, στο μέτρο του δυνατού, στη ζωή της εξωτερικής κοινωνίας (Zivanai & Mahlangu, 2022·Holfinger & Pfliegerl, 2024). Συνεπώς, ο ψηφιακός εγγραμματοπισμός και η ελεγχόμενη πρόσβαση στο διαδίκτυο είναι ένα θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα (Pillera, 2015).

Σε πρακτικό επίπεδο, η ανάγκη αυτή ικανοποιείται σταδιακά με την εισαγωγή ασφαλών ψηφιακών συστημάτων, όπως το μοντέλο της «έξυπνης φυλακής» (smart prison) (Zivanai & Mahlangu, 2022). Μέσω ελεγχόμενων κλειστών δικτύων (intranets) και αυστηρών «λευκών λιστών» (white-lists), παρέχεται στους κρατούμενους η δυνατότητα ψηφιακής εκπαίδευσης (e-learning), διαχείρισης καθημερινών αναγκών και διατήρησης οικογενειακών δεσμών (Hammerschick, 2010). Έτσι, επιτυγχάνεται η κρίσιμη ισορροπία μεταξύ των απαιτήσεων ασφαλείας του ιδρύματος και της απαραίτητης ψηφιακής προετοιμασίας τους για την κοινωνική επανένταξη.

Συμπερασματικά, η βιβλιογραφία έχει αποδείξει ότι οι κίνδυνοι σχετικά με ζητήματα ασφαλείας, που προκύπτουν από την εισαγωγή ψηφιακών μέσων στις φυλακές, είναι εφικτό να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά με τη χρήση των κατάλληλων τεχνολογικών φίλτρων. Η ανάγκη ενσωμάτωσης ψηφιακής εκπαίδευσης σε σωφρονιστικές πολιτικές είναι υψίστης σημασίας και με στοχευμένη ψηφιακή ενδυνάμωση, οι αποφυλακισθέντες θα εξασφαλίσουν ομαλή μετάβαση στη σύγχρονη κοινωνία, αποφεύγοντας τον αποκλεισμό.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΕ ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

3.1. Στρατηγικές και πολιτικές της ΕΕ για τον ψηφιακό εγγραμματοισμό

Η παρούσα ενότητα σκιαγραφεί το ευρύτερο θεσμικό και στρατηγικό πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης σχετικά με τη μετάβαση στην ψηφιακή εποχή. Στο επίκεντρο αυτών των μακροπρόθεσμων πολιτικών βρίσκεται η αναγνώριση του ψηφιακού εγγραμματοισμού ως θεμελιώδους δικαιώματος και απαραίτητου εφοδίου για την ισότιμη κοινωνική και οικονομική συμμετοχή. Μέσα από την επισκόπηση των κεντρικών ευρωπαϊκών κατευθύνσεων, αναδεικνύεται η ισχυρή έμφαση που δίνεται στη συμπερίληψη των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων και η επιτακτική αναγκαιότητα ενσωμάτωσης των νέων τεχνολογιών στα εκπαιδευτικά συστήματα, συμπεριλαμβανομένου και του εκπαιδευτικού προγράμματος των σωφρονιστικών καταστημάτων.

3.1.1. Ψηφιακή Δεκαετία 2030 - Digital Decade Policy Programme 2030⁶

Η Απόφαση (ΕΕ) 2022/2481 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου θεσπίζει το πρόγραμμα πολιτικής 2030 «Ψηφιακή Δεκαετία», το οποίο αποτελεί το κεντρικό στρατηγικό όραμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τον επιτυχή ψηφιακό μετασχηματισμό της οικονομίας και της κοινωνίας της έως το 2030. Στοχεύει στην ενδυνάμωση των πολιτών και των επιχειρήσεων και θέτει στο επίκεντρο τον άνθρωπο, διασφαλίζοντας ότι το ψηφιακό περιβάλλον σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα, τη βιωσιμότητα και τη συμπερίληψη. Οι στόχοι του Προγράμματος συνδέονται άρρηκτα με τη μετάβαση στην κλιματική ουδετερότητα στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Πράσινης Συμφωνίας (European Green Deal). Στο πλαίσιο αυτό, τα κράτη-μέλη υποχρεούνται να καταρτίσουν εθνικούς στρατηγικούς χάρτες πορείας (national roadmaps), όπου θα περιγράφονται οι εθνικές προβλεπόμενες πολιτικές, τα μέτρα και οι επενδύσεις για την επίτευξη των στόχων του Προγράμματος.

Με στόχο την παρακολούθηση της πορείας της ΕΕ, το πρόγραμμα θεμελιώνεται σε τέσσερις βασικούς πυλώνες με μετρήσιμους στόχους, οι οποίοι πρέπει να επιτευχθούν ως το 2030, οι οποίοι είναι οι εξής

1. Ψηφιακές δεξιότητες: Στόχος το 80% των πολιτών να έχει βασικές δεξιότητες και 20 εκατ. Ειδικοί ΤΠΕ, με έμφαση στην ισόρροπη συμμετοχή των φύλων.
2. Ασφαλείς και βιώσιμες υποδομές: Καθολική πρόσβαση σε Gigabit & 5G, 20% παγκόσμια παραγωγή ημιαγωγών, 10.000 πράσινοι edge nodes και ανάπτυξη ευρωπαϊκού κβαντικού υπολογιστή.
3. Ψηφιακός μετασχηματισμός επιχειρήσεων: 75% των επιχειρήσεων σε cloud, big data ή AI, 90% των ΜΜΕ ψηφιακά ώριμες και διπλασιασμός των ευρωπαϊκών «μονόκερων».

⁶ <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-policy-programme-2030>

4. Ψηφιοποίηση δημόσιων υπηρεσιών: Όλες οι βασικές υπηρεσίες online, πρόσβαση σε ηλεκτρονικά μητρώα υγείας και σε eID αναγνωρισμένη σε όλη την Ε.Ε.

3.1.2. DigComp Framework 2025⁷

Το Ευρωπαϊκό Πλαίσιο Ψηφιακών Ικανοτήτων (DigComp 3.0), στην Πέμπτη έκδοσή του (2025), από το Κέντρο Ερευνών (JRC) της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αποτελεί τον κεντρικό πυλώνα θεσμικού πλαισίου για τον ψηφιακό εγγραμματοισμό. Το πλαίσιο λειτουργεί ως βασικό εργαλείο αναφοράς στην ΕΕ για την κατανόηση και την ανάπτυξη των ψηφιακών δεξιοτήτων, ορίζοντας την ψηφιακή ικανότητα ως τον συνδυασμό γνώσεων, δεξιοτήτων και στάσεων που απαιτούνται για την κριτική, υπεύθυνη και με αυτοπεποίθηση χρήση των ψηφιακών τεχνολογιών στην εργασία, τη μάθηση, την καθημερινή ζωή και την κοινωνική συμμετοχή.

Το DigComp 3.0 εναρμονίζεται πλήρως και υποστηρίζει στρατηγικές πρωτοβουλίες της Ε.Ε., λειτουργώντας ως σημείο εκκίνησης για τη χάραξη εθνικών και περιφερειακών πολιτικών. Είναι άμεσα συνδεδεμένο με το «Πρόγραμμα Πολιτικής για την Ψηφιακή Δεκαετία» (Digital Decade Policy Programme), το οποίο θέτει ως στόχο το 80% των Ευρωπαίων ενηλίκων να διαθέτει τουλάχιστον βασικές ψηφιακές δεξιότητες έως το 2030. Επιπλέον, υποστηρίζει την «Ένωση Δεξιοτήτων» (Union of Skills), το «Σχέδιο Δράσης για την Τεχνητή Νοημοσύνη» (AI Continent Action Plan), καθώς και την «Ευρωπαϊκή Διακήρυξη για τα Ψηφιακά Δικαιώματα και Αρχές», προωθώντας ένα ανθρωποκεντρικό όραμα για τον ψηφιακό μετασχηματισμό. Χρησιμοποιείται ευρέως για την ανάπτυξη προγραμμάτων σπουδών, την αξιολόγηση και την πιστοποίηση των ψηφιακών δεξιοτήτων.

Το πλαίσιο δομείται γύρω από πέντε κεντρικούς τομείς ικανοτήτων, οι οποίοι αναλύονται περαιτέρω σε 21 επιμέρους ψηφιακές ικανότητες:

1. Αναζήτηση, αξιολόγηση και διαχείριση πληροφοριών: Ικανότητα πλοήγησης, κριτικής αξιολόγησης της αξιοπιστίας των πηγών και οργάνωσης ψηφιακών δεδομένων.
2. Επικοινωνία και συνεργασία: Αλληλεπίδραση σε ψηφιακά περιβάλλοντα, υπεύθυνος διαμοιρασμός, ενεργός συμμετοχή στα κοινά και διαχείριση της ψηφιακής ταυτότητας.
3. Δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου: Ανάπτυξη, επεξεργασία και ενσωμάτωση περιεχομένου, με κατανόηση των πνευματικών δικαιωμάτων και ενσωμάτωση υπολογιστικής σκέψης.
4. Ασφάλεια, ευημερία και υπεύθυνη χρήση: Προστασία συσκευών και προσωπικών δεδομένων, διασφάλιση της σωματικής και ψυχικής ευημερίας στο διαδίκτυο και επίγνωση του περιβαλλοντικού αντικτύπου των τεχνολογιών.

⁷ <https://publications.jrc.ec.europa.eu/repository/handle/JRC144121>

- 5. Εντοπισμός και επίλυση προβλημάτων:**
Αντιμετώπιση τεχνικών ζητημάτων, δημιουργική χρήση τεχνολογιών και συνεχής κάλυψη των αναγκών ψηφιακού εγγραμματος.

Οι παραπάνω ικανότητες ταξινομούνται σε τέσσερα επίπεδα επάρκειας (βασικό, ενδιάμεσο, προηγμένο και άκρως προηγμένο), προσφέροντας μια κλίμακα εξέλιξης με βάση τη γνωστική απαίτηση, την πολυπλοκότητα των έργων και τον βαθμό αυτονομίας του ατόμου. Η έκδοση 3.0 εισάγει εκατοντάδες «μαθησιακά αποτελέσματα» (learning outcomes), προκειμένου να διευκολύνει την πρακτική ενσωμάτωση των στόχων σε εκπαιδευτικά προγράμματα, ενώ παράλληλα εστιάζει στην εμφάνιση νέων προκλήσεων, ενσωματώνοντας εγκάρσια τον αλφαριθμητισμό στην Τεχνητή Νοημοσύνη (AI), την κυβερνοασφάλεια, καθώς και την ανάπτυξη ανθεκτικότητας απέναντι στην παραπληροφόρηση.

Το ευρωπαϊκό πλαίσιο DigComp 3.0, αποτελεί ένα ευέλικτο και μη κανονιστικό εργαλείο το οποίο έχει σχεδιαστεί ακριβώς για να προσαρμόζεται και να καθοδηγεί εκπαιδευτικές πρωτοβουλίες για συγκεκριμένες ομάδες, κάνοντας ειδική μνεία στα «ευάλωτα ή περιθωριοποιημένα άτομα». Σε αυτό το πλαίσιο, ο ψηφιακός εγγραμματισμός αναγνωρίζεται ως βασικό μέσο για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού. Το DigComp ορίζει τον ψηφιακό αποκλεισμό (digital exclusion) ως την περιθωριοποίηση ατόμων ή ομάδων που στερούνται πλήρους πρόσβασης και ικανότητας χρήσης των τεχνολογιών, γεγονός που εμποδίζει δραματικά τη συμμετοχή τους στην οικονομική, κοινωνική και πολιτική ζωή. Ιδιαίτερα κρίσιμη είναι η προσθήκη στο DigComp 3.0 της έννοιας των προϋποθέσεων (pre-requisites) για την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων βασικού επιπέδου. Το πλαίσιο προειδοποιεί πως, αν αυτές οι προϋποθέσεις δεν διασφαλιστούν κατά τον σχεδιασμό των εκπαιδευτικών παρεμβάσεων, ο ψηφιακός αποκλεισμός ενδέχεται να διευρυνθεί και συγκεκριμένες ομάδες να αποκλειστούν πλήρως.

Τέλος, το πλαίσιο προσεγγίζει την ψηφιακή ικανότητα ως μία από τις οκτώ βασικές ικανότητες για τη διά βίου μάθηση, η οποία είναι απολύτως αναγκαία για την προσωπική ολοκλήρωση, την απασχολησιμότητα, την κοινωνική ένταξη και την ενεργό ιδιότητα του πολίτη. Τέλος, το DigComp 3.0 δίνει τεράστια έμφαση στην ψηφιακή συμπερίληψη (digital inclusion) και στη χρήση των τεχνολογιών με τρόπους που υποστηρίζουν και προστατεύουν τη σωματική, ψυχική και κοινωνική ευημερία (wellbeing) του ατόμου.

Εικόνα 3. Τομείς ικανοτήτων και ικανότητες του DigComp 3.0

Πηγή: Προσαρμογή από Cosgrove & Cachia, 2025.

3.1.3. Digital Education Action Plan 2021-2027⁸

Το Σχέδιο Δράσης για την Ψηφιακή Εκπαίδευση 2021-2027 (Digital Education Action Plan) αποτελεί τη βασική πρωτοβουλία πολιτικής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για τη βιώσιμη και αποτελεσματική προσαρμογή των συστημάτων εκπαίδευσης και κατάρτισης των κρατών μελών στην ψηφιακή εποχή. Μετά την πανδημία COVID-19, η οποία ανέδειξε το ψηφιακό χάσμα και την επείγουσα ανάγκη για ψηφιακή ετοιμότητα, το σχέδιο δράσης προτείνει ένα μακροπρόθεσμο στρατηγικό όραμα για την παροχή υψηλής ποιότητας, προσβάσιμης και χωρίς αποκλεισμούς ψηφιακής εκπαίδευσης.

Το πλαίσιο του Σχεδίου Δράσης διαρθρώνεται γύρω από δύο βασικές στρατηγικές προτεραιότητες:

- 1.** Ανάπτυξη ενός οικοσυστήματος ψηφιακής εκπαίδευσης υψηλών επιδόσεων: Η προτεραιότητα αυτή εστιάζει στην εξασφάλιση σύγχρονων υποδομών, όπως η συνδεσιμότητα διαδικτύου πολύ υψηλής χωρητικότητας (π.χ. Gigabit στα σχολεία) και ο κατάλληλος ψηφιακός εξοπλισμός. Επιπλέον, δίνει έμφαση στην ενδυνάμωση των εκπαιδευτικών μέσω της επαγγελματικής τους ανάπτυξης και της παροχής υψηλής ποιότητας ψηφιακού εκπαιδευτικού περιεχομένου, πλατφορμών και εργαλείων.
- 2.** Ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων και ικανοτήτων για τον ψηφιακό μετασχηματισμό: Στοχεύει στην καλλιέργεια του ψηφιακού γραμματισμού από μικρή ηλικία (π.χ. μέσω εκπαίδευσης στην πληροφορική), ώστε οι πολίτες να μπορούν να αξιολογούν με κριτικό πνεύμα τις πληροφορίες και να αντιμετωπίζουν την υπερπληροφόρηση και την παραπληροφόρηση.

⁸ <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/actions>

Παράλληλα, προωθεί την ανάπτυξη προηγμένων ψηφιακών δεξιοτήτων που απαιτούνται από τη σύγχρονη οικονομία και δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα στην καταπολέμηση των στερεοτύπων, ενθαρρύνοντας την ενασχόληση περισσότερων γυναικών με υποεκπροσωπούμενους τομείς, όπως οι STEM (Θετικές επιστήμες, Τεχνολογία, Μηχανική, Μαθηματικά) και η πληροφορική.

Το σχέδιο αναγνωρίζει πως η έλλειψη ψηφιακών δεξιοτήτων και κατάλληλου εξοπλισμού/συνδεσιμότητας διευρύνει την ανισότητα στην εκπαίδευση και αυξάνει τον κίνδυνο φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Θεωρεί την ψηφιακή εκπαίδευση θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα –στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού πυλώνα κοινωνικών δικαιωμάτων– τονίζοντας πως η πρόσβαση πρέπει να είναι εγγυημένη για όλους, ανεξάρτητα από το περιβάλλον στο οποίο πραγματοποιείται. Επιπλέον, το Σχέδιο Δράσης επισημαίνει τον κομβικό ρόλο της εκπαίδευσης ενηλίκων και της διά βίου μάθησης, αναφέροντας ότι οι βασικές ψηφιακές δεξιότητες αποτελούν πλέον προϋπόθεση για τη χρήση βασικών δημόσιων υπηρεσιών, την προσωπική εξέλιξη, την κοινωνική συμμετοχή και την ένταξη στην αγορά εργασίας.

3.1.4. Το Συμβούλιο της Ευρώπης – Μετάβαση στην Ψηφιακή Εκπαίδευση για τα σωφρονιστικά καταστήματα

Η Σύσταση Νο. R(89)12 του Συμβουλίου της Ευρώπης, η οποία υιοθετήθηκε το 1989 από την Επιτροπή Υπουργών, αποτελεί τον κεντρικό άξονα και τον θεμέλιο λίθο για την εκπαιδευτική πολιτική στα σωφρονιστικά καταστήματα των κρατών-μελών. Θέτει ως απόλυτη βασική αρχή ότι όλοι οι κρατούμενοι έχουν το θεμελιώδες δικαίωμα πρόσβασης στην εκπαίδευση, η οποία πρέπει να προσομοιάζει την εκπαίδευση που παρέχεται σε αντίστοιχες ηλικιακές ομάδες στον έξω κόσμο. Η αρχική Σύσταση τόνιζε ότι η εκπαίδευση δεν πρέπει να περιορίζεται μόνο στη βασική μάθηση (όπως η γραφή και η ανάγνωση), αλλά να προσφέρει ένα ευρύ φάσμα ευκαιριών που περιλαμβάνει θεωρητικά μαθήματα, επαγγελματική κατάρτιση, πολιτιστικές και δημιουργικές δραστηριότητες, φυσική αγωγή, κοινωνική εκπαίδευση και ελεύθερη πρόσβαση σε βιβλιοθήκες, με απώτερο στόχο την ανάπτυξη ολόκληρης της προσωπικότητας του ατόμου.

Ωστόσο, οι ραγδαίες τεχνολογικές και κοινωνικές αλλαγές των τελευταίων τριών δεκαετιών κατέστησαν επιτακτική την ανάγκη επικαιροποίησης αυτού του πλαισίου. Σύμφωνα με την εκτενή αναθεωρημένη έκθεση του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Σωφρονιστικών Υπηρεσιών (EuroPris) του 2019⁹, η Σύσταση R(89)12 δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται απλώς ως ένα νομικό ή ιστορικό πολιτικό έγγραφο, αλλά ως ένας δυναμικός οδηγός που οφείλει να προσαρμόζεται στη σύγχρονη εκπαιδευτική πρακτική στις φυλακές. Η EuroPris, σε συνεργασία με εμπειρογνώμονες και την Ευρωπαϊκή Ένωση Εκπαίδευσης στις Φυλακές (EPEA)¹⁰, επισημαίνει ότι, μολονότι οι βασικές αρχές

⁹<https://www.europris.org/file/report-review-of-european-prison-education-policy-and-council-of-europe-recommendation-89-12-on-education-in-prison/>

¹⁰ <https://epea.org/recommendations-coe/>

της ανθρωποκεντρικής μάθησης παραμένουν απολύτως επίκαιρες, το εκπαιδευτικό πρόγραμμα πρέπει πλέον να ανταποκρίνεται στις απαιτήσεις της ψηφιακής κοινωνίας.

Σε αυτό το πλαίσιο, η έκθεση της EuroPris προτείνει ρητές αναθεωρήσεις των αρχικών συστάσεων, ενσωματώνοντας εμφατικά τις σύγχρονες ψηφιακές δεξιότητες. Ειδικότερα, στην προτεινόμενη αναθεώρηση της Σύστασης 1, προστίθεται η «Τεχνολογία των Πληροφοριών» (Information Technology) ως αναπόσπαστο κομμάτι του βασικού προγράμματος σπουδών, δίπλα στα παραδοσιακά μαθήματα, ώστε οι κρατούμενοι να αξιοποιήσουν πλήρως τις εκπαιδευτικές τους δυνατότητες. Επιπλέον, η αναθεωρημένη Σύσταση υπογραμμίζει ότι πρέπει να καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για την ενεργό συμμετοχή των κρατουμένων σε όλες τις πτυχές της εκπαίδευσης, περιλαμβάνοντας ρητά την πρόσβαση στην τεχνολογία πληροφοριών και στην τριτοβάθμια/εξ αποστάσεως μάθηση. Τονίζεται η ανάγκη ανάπτυξης ασφαλών υποδομών που παρέχουν ελεγχόμενη πρόσβαση στο διαδίκτυο ή σε εναλλακτικά συστήματα "Intranet", τα οποία προσομοιάζουν τις σύγχρονες ψηφιακές εμπειρίες της καθημερινής ζωής και προετοιμάζουν τους τροφίμους για την αποφυλάκιση.

Η αναθεωρημένη Σύσταση και οι κατευθύνσεις της EuroPris υπογραμμίζουν επίσης τη σημασία της διασφάλισης ισότητας πρόσβασης μέσω της εφαρμογής μεθοδολογιών εκπαίδευσης ενηλίκων (adult education methodologies) από κατάλληλα καταρτισμένο προσωπικό. Όλοι οι κρατούμενοι, συμπεριλαμβανομένων ευάλωτων ομάδων όπως οι αλλοδαποί κρατούμενοι (που χρειάζονται γλωσσική υποστήριξη) ή τα άτομα με μαθησιακές δυσκολίες/αναπηρίες (LDD), πρέπει να έχουν ίσες ευκαιρίες μάθησης, απαλλαγμένες από διακρίσεις. Αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό σήμερα, δεδομένου ότι η ψηφιακή ικανότητα αποτελεί βασικό στοιχείο κοινωνικής και οικονομικής ενσωμάτωσης. Η εισαγωγή ψηφιακών εργαλείων στις εκπαιδευτικές δράσεις (όπως εξ αποστάσεως εκπαίδευση, tablets εντός των κελιών, ψηφιακές βιβλιοθήκες) δεν αποτελεί απλώς μία «τεχνική αναβάθμιση» αλλά κρίσιμο εκπαιδευτικό μέσο αποτροπής του ψηφιακού αποκλεισμού και διεύρυνσης των οριζόντων για όσους εκτίουν, για παράδειγμα, μακροχρόνιες ποινές.

Η ιστορική Σύσταση R(89)12, σε συνδυασμό με τις ερμηνευτικές κατευθύνσεις του ΕΡΕΑ και την επίσημη αναθεώρηση της EuroPris (2019), παρέχει το βαθύτερο θεσμικό και θεωρητικό πλαίσιο για την ανάπτυξη ολοκληρωμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων στις ευρωπαϊκές φυλακές. Καθιστά σαφές ότι τα εκπαιδευτικά προγράμματα σήμερα μπορούν και πρέπει να ενσωματώνουν συστηματικά τις ψηφιακές τεχνολογίες και δεξιότητες, όχι απλώς ως ένα επιπλέον μάθημα, αλλά ως ζωτικό και αναντικατάστατο μέσο για την ισότιμη κοινωνική συμμετοχή, την προσωπική χειραφέτηση και την επιτυχή επαγγελματική επανένταξη των κρατουμένων στη σύγχρονη κοινωνία της γνώσης.

3.2. Πρακτικές και προγράμματα ψηφιακής εκπαίδευσης σε ευρωπαϊκά σωφρονιστικά καταστήματα

Μεταβαίνοντας από τον θεωρητικό σχεδιασμό στην πρακτική εφαρμογή, η ενότητα αυτή εστιάζει στον τρόπο με τον οποίο τα ευρωπαϊκά σωφρονιστικά συστήματα

ενσωματώνουν στην πράξη την ψηφιακή εκπαίδευση. Εξετάζεται η σύγχρονη τάση του ψηφιακού μετασχηματισμού των φυλακών, η οποία επιδιώκει να εξισορροπήσει τους αναγκαίους περιορισμούς ασφαλείας με το δικαίωμα των κρατουμένων στη σύγχρονη μάθηση. Μέσα από την παρουσίαση εφαρμοσμένων μοντέλων και διακρατικών πρωτοβουλιών, διαφαίνεται πώς η στοχευμένη αξιοποίηση της τεχνολογίας μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης για την εκπαιδευτική αναβάθμιση και την ουσιαστική προετοιμασία των τροφίμων για την ομαλή επανένταξή τους στη σύγχρονη κοινωνία.

3.2.1. EUROPRIS – Digital Transformation in Prisons (2025)¹¹

Η έκθεση της Ομάδας Εμπειρογνομώνων ΤΠΕ (ICT) της Ευρωπαϊκής Οργάνωσης Σωφρονιστικών Υπηρεσιών (EuroPris) “Digital Transformation in Prisons: Considerations for Integrating ICT as the Backbone of all Aspects of Prison Operations” (Οκτώβριος, 2025), εξετάζει διεξοδικά τον μετασχηματισμό των ευρωπαϊκών σωφρονιστικών καταστημάτων μέσω των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ). Αναλυτικά, η έκθεση αναδεικνύει τις εξής θεματικές:

- 1. «Έξυπνη Φυλακή» (Smart Prison) και Ψηφιακή Αποκατάσταση:** Η μετάβαση στις ΤΠΕ δεν αποτελεί απλώς μια τεχνική αναβάθμιση, αλλά μια στρατηγική και πολιτισμική αλλαγή για το σωφρονιστικό σύστημα. Το μοντέλο της «έξυπνης φυλακής» στοχεύει στη δημιουργία ψηφιακά συνδεδεμένων οικοσυστημάτων που βελτιώνουν την ασφάλεια, υποστηρίζοντας παράλληλα την εκπαίδευση, την υγεία και την επικοινωνία των κρατουμένων με την οικογένειά τους. Η απόκτηση βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων αναγνωρίζεται ως απολύτως αναγκαία για την επανένταξη στη σύγχρονη κοινωνία, καθώς χωρίς αυτές οι κρατούμενοι κινδυνεύουν με περαιτέρω περιθωριοποίηση. Ωστόσο, οι ψηφιακές υπηρεσίες πρέπει να λειτουργούν συμπληρωματικά και όχι να αντικαθιστούν τη δια ζώσης ανθρώπινη αλληλεπίδραση και την παραδοσιακή υποστήριξη.
- 2. Εξισορρόπηση Ασφαλείας, Υποδομών και Δικαιωμάτων στη Μάθηση:** Η ενσωμάτωση ψηφιακών συσκευών (όπως tablets και laptops) προσφέρει ευκαιρίες, αλλά απαιτεί αυστηρό σχεδιασμό για την αποτροπή κινδύνων όπως το κυβερνοέγκλημα, η απάτη ή ο βανδαλισμός. Η έκθεση προτείνει πρακτικές όπως (α) τα προσαρμοσμένα δικαιώματα πρόσβασης βάσει του προφίλ, του επιπέδου κινδύνου και των αναγκών του κάθε κρατουμένου, με χρήση λιστών επιτρεπόμενων/απαγορευμένων ιστότοπων (whitelists/blacklists), (β) τον αυστηρό διαχωρισμό των υποδομών δικτύου (διαφορετικά δίκτυα για το προσωπικό, τις ευαίσθητες υπηρεσίες κρατουμένων και τα συστήματα ασφαλείας του κτιρίου), (δ) τον ανθεκτικό αρχιτεκτονικό σχεδιασμό (vandal-resistant), όπως η ενσωμάτωση οθονών στους τοίχους και η απόκρυψη των εκτεθειμένων καλωδίων για την αποτροπή αυτοτραυματισμών και φθορών.
- 3. Ενσωμάτωση της Τεχνητής Νοημοσύνης (AI) και Προηγμένων Τεχνολογιών:** Προβλέπεται αυξημένη χρήση της Τεχνητής Νοημοσύνης σε

¹¹<https://www.europris.org/file/digital-transformation-in-prisons-considerations-for-integrating-ict-as-the-backbone-of-all-aspects-of-prison-operations/>

τομείς όπως η ανάλυση δεδομένων κρατουμένων (για προτάσεις εκπαιδευτικών προγραμμάτων), η διαχείριση πόρων, καθώς και τα συστήματα ασφαλείας (π.χ. έξυπνες κάμερες CCTV, ανίχνευση βίας). Επιπρόσθετα, εργαλεία Εικονικής (VR) και Επαυξημένης Πραγματικότητας (AR) αξιοποιούνται ήδη για την υποστήριξη της ψυχικής υγείας και την ανάπτυξη δεξιοτήτων. Βασική αρχή, ωστόσο, είναι ότι η χρήση της ΑΙ πρέπει να διέπεται από ηθικούς κανόνες, υποβοηθώντας το προσωπικό και αφήνοντας την τελική λήψη αποφάσεων σε ανθρώπους.

Σε πρακτικό επίπεδο, η έκθεση της EuroPris καταγράφει εξαιρετικά ενδιαφέρουσες ευρωπαϊκές πρακτικές ψηφιακής ενσωμάτωσης που ήδη εφαρμόζονται και αποδεικνύουν τη δυναμική των εργαλείων αυτών:

- 1. Φινλανδία** (Μοντέλο Έξυπνης Φυλακής - Smart Prison): Η φυλακή αντιμετωπίζεται ολοκληρωμένα ως ένα «μαθησιακό περιβάλλον» για την προετοιμασία μιας ζωής χωρίς εγκληματικότητα, με τις ψηφιακές υπηρεσίες να είναι πλήρως ενσωματωμένες στην καθημερινή ρουτίνα των κρατουμένων. Ιδιαίτερη καινοτομία αποτελεί η δημιουργία ψηφιακών ευκαιριών εργασίας. Οι κρατούμενοι που βρίσκονται σε ανοιχτές φυλακές και διαθέτουν δική τους επιχείρηση μπορούν να εργάζονται εξ αποστάσεως, ενώ οι κρατούμενοι σε κλειστές φυλακές έχουν τη δυνατότητα να συμμετέχουν σε εργασίες επισήμειωσης δεδομένων (data annotation), με χαρακτηριστικό παράδειγμα τη γυναικεία φυλακή Hämeenlinna, για την εκπαίδευση συστημάτων Τεχνητής Νοημοσύνης, μέσω εξαιρετικά ασφαλών φορητών υπολογιστών (laptops).
- 2. Ολλανδία:** Η σωφρονιστική διοίκηση διερευνά τον σχεδιασμό υποδομών για την παροχή ελεγχόμενης πρόσβασης σε κινητά τηλέφωνα και δίκτυα Wi-Fi, με βασικό σκοπό να διευκολυνθεί η διαδικασία αναζήτησης ευκαιριών εξωτερικής απασχόλησης για τους τροφίμους.
- 3. Ισπανία (Καταλονία):** Με δεδομένο ότι συχνά και οι οικογένειες των κρατουμένων στερούνται επαρκών ψηφιακών δεξιοτήτων, οι σωφρονιστικές αρχές αναπτύσσουν ένα ψηφιακό αυτοματοποιημένο ρομπότ συνομιλίας (chatbot) που προσφέρει λεπτομερείς οδηγίες στους συγγενείς για τη σύνδεση και επικοινωνία. Επιπρόσθετα, για την ασφαλή πραγματοποίηση των ψηφιακών επισκέψεων (video calls), το σύστημα ενσωματώνει τεχνολογίες αναγνώρισης προσώπου (facial recognition) προκειμένου να ταυτοποιούνται με ακρίβεια οι εξωτερικοί συνομιλητές κατά τη σύνδεση.

Ο ψηφιακός εγγραμματισμός θεωρείται θεμελιώδης για την επανένταξη στη σύγχρονη κοινωνία, καθώς η καθημερινότητα, η εκπαίδευση και η εργασία βασίζονται στην τεχνολογία. Το επίπεδο δεξιοτήτων ποικίλλει, γι' αυτό οι κρατούμενοι, ειδικά όσοι εκτίουν μακροχρόνιες ποινές, πρέπει να εκπαιδεύονται σε βασικές ικανότητες, όπως χρήση διαδικτύου, email και προγραμμάτων γραφείου. Η εκπαίδευση πρέπει να παρέχεται συστηματικά από κατάλληλα καταρτισμένο προσωπικό ή εξωτερικούς εκπαιδευτές/ΜΚΟ, με χρήση εύχρηστων, δισαιθητικών (barrier-free) συστημάτων που επιτρέπουν αυτομάθηση, ώστε να μειωθεί ο κίνδυνος περαιτέρω περιθωριοποίησης μετά την αποφυλάκιση.

3.2.2. UNICRI - Digital Rehabilitation in Prisons (2024) – Ευρωπαϊκά Παραδείγματα¹²

Η έκθεση του Ερευνητικού Ινστιτούτου των Ηνωμένων Εθνών για το Έγκλημα και τη Δικαιοσύνη (UNICRI) με τίτλο «Digital Rehabilitation in Prisons» (Μάρτιος 2024), εξετάζει τον ρόλο και τις δυνατότητες των ψηφιακών τεχνολογιών στην αποκατάσταση των κρατουμένων. Βασικός στόχος της έκθεσης είναι να αναδείξει πώς τεχνολογικές λύσεις μπορούν να υποστηρίξουν την εκπαίδευση, την επαγγελματική κατάρτιση, την παροχή προγραμμάτων απεξάρτησης και την ομαλή επανένταξη, διατηρώντας πάντα μια προσέγγιση με γνώμονα τον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Η «ψηφιακή αποκατάσταση» (digital rehabilitation) ορίζεται ως η εφαρμογή ψηφιακών τεχνολογιών για την παροχή υπηρεσιών αποκατάστασης, περιλαμβάνοντας προγράμματα που εφοδιάζουν τους κρατούμενους με απαραίτητες ψηφιακές και επαγγελματικές δεξιότητες. Αφορά τη στοχευμένη χρήση τεχνολογιών για υπηρεσίες επανένταξης εντός και εκτός φυλακής, με στόχο την καταπολέμηση της ψηφιακής ανισότητας και εφαρμόζεται μέσω τεσσάρων βασικών άξονων: εκπαίδευση και επαγγελματική κατάρτιση, προγράμματα ψυχικής υγείας και απεξάρτησης, ψηφιακή επανένταξη στην κοινότητα και διατήρηση οικογενειακών δεσμών. Η επιτυχία στηρίζεται σε πέντε πυλώνες ανάπτυξης του ατόμου – οικονομικό, κοινωνικό, προσωπικό, πολιτισμικό και υγείας –, ενώ ο σχεδιασμός «έξυπνων φυλακών» πρέπει να σέβεται τα ανθρώπινα δικαιώματα, να ακολουθεί ηθικές αρχές και να προσεγγίζει την καθημερινότητα των κρατουμένων όσο το δυνατόν πιο κοντά στη ζωή των ελεύθερων πολιτών. Η τεχνολογική ενσωμάτωση απαιτεί ισορροπία μεταξύ δικαιωμάτων και ασφάλειας, και η ψηφιακή αποκατάσταση πρέπει να συμπληρώνει, όχι να αντικαθιστά, τις παραδοσιακές δια ζώσης υπηρεσίες.

Στον τομέα της ψηφιακής εκπαίδευσης και κατάρτισης, καταγράφονται συγκεκριμένες ευρωπαϊκές πρακτικές και προγράμματα που εφαρμόζονται εντός σφραγιστικών καταστημάτων¹³:

- 1. Αγγλία, Ουαλία, Ρουμανία και Βέλγιο (Επαυξημένη Πραγματικότητα - Zappar):** Στο πλαίσιο του ευρωπαϊκού προγράμματος Erasmus+, υλοποιήθηκε ένα καινοτόμο έργο Επαυξημένης Πραγματικότητας (Augmented Reality - AR). Μέσω της εφαρμογής «Zappar» εγκατεστημένης σε tablet, οι κρατούμενοι σκανάρουν ειδικούς κωδικούς (Zarcodes) που είναι τυπωμένοι σε φυσικό εκπαιδευτικό υλικό, προκειμένου να αποκτήσουν άμεσα πρόσβαση σε προσαρμοσμένο ψηφιακό, περιεχόμενο πολυμέσων. Στόχος του προγράμματος είναι η ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων που είναι απαραίτητες για την εκπαίδευση και την απασχόληση μετά την αποφυλάκιση.
- 2. Γαλλία, Ισπανία, Ελλάδα και Πορτογαλία (Πρόγραμμα ViRTI - Εικονική Πραγματικότητα):** Το ευρωπαϊκό έργο «Virtual Reality for Training Inmates» (ViRTI) χρησιμοποιεί εξοπλισμό Εικονικής Πραγματικότητας (VR) για την επαγγελματική κατάρτιση των κρατουμένων στον κατασκευαστικό τομέα. Η

¹² <https://unicri.org/Publication-Digital-Rehabilitation-Prisons>

¹³ Στην έκθεση αναφέρεται και η περίπτωση της Φινλανδίας με την «Έξυπνη Φυλακή» αλλά δεν αναφέρεται εκτενώς καθώς συμπεριλαμβάνεται στην προηγούμενη ενότητα (3.2.1.)

τεχνολογία αυτή δημιουργεί εικονικά περιβάλλοντα που αντισταθμίζουν την έλλειψη πραγματικών εργαστηρίων, υλικών και εργαλείων μέσα στις φυλακές. Σύμφωνα με την έκθεση, η διαδραστικότητα και το στοιχείο της παιχνιδοποίησης (gamification) της Εικονικής Πραγματικότητας αυξάνουν δραστικά τα κίνητρα των εκπαιδευόμενων και μειώνουν τα ποσοστά εγκατάλειψης των μαθημάτων.

- 3. Ηνωμένο Βασίλειο (Εκπαίδευση και Θεραπεία μέσω του Virtual Campus):** Το "Breaking Free Online" είναι ένα πρόγραμμα αλλαγής συμπεριφοράς και απεξάρτησης (βασισμένο στη Γνωσιακή Συμπεριφορική Θεραπεία), το οποίο παρέχεται ψηφιακά στους κρατούμενους μέσω του «Virtual Campus», μιας ειδικής ασφαλούς ψηφιακής πλατφόρμας μάθησης των βρετανικών φυλακών. Αξιοποιεί πολυμέσα και ηχητικές οδηγίες (voice-over), γεγονός που καθιστά τη μάθηση και τη θεραπεία προσβάσιμη ακόμη και σε κρατούμενους με πολύ χαμηλό επίπεδο γραμματισμού.
- 4. Ισπανία (Καταλονία - Εικονική Πραγματικότητα σε προγράμματα συμπεριφοράς):** Από το 2019, το σωφρονιστικό σύστημα της Καταλονίας ενσωματώνει την Εικονική Πραγματικότητα στην εκπαίδευση και τη θεραπευτική αγωγή δραστών ενδοοικογενειακής βίας. Η ψηφιακή αυτή πρακτική τοποθετεί τον δράστη στο εικονικό περιβάλλον από την οπτική γωνία του θύματος, στοχεύοντας στην εκπαίδευση νέων, μη βίαιων συμπεριφορών και την ενίσχυση της ενσυναίσθησης.
- 5. Νορβηγία:** Η εθνική νομοθεσία κατοχυρώνει το δικαίωμα στην εκπαίδευση για όλα τα άτομα σε φυλακές. Η κυβέρνηση χρηματοδοτεί δίκτυα ψηφιακής μάθησης, διασφαλίζοντας την ισοτιμία με το εξωτερικό εκπαιδευτικό σύστημα.

Η έκθεση συνοψίζει πως αυτού του είδους οι ψηφιακές παρεμβάσεις αναβαθμίζουν τη μαθησιακή διαδικασία στις φυλακές, προωθώντας την αυτονομία και επιτρέποντας στους κρατούμενους να μαθαίνουν στον δικό τους ρυθμό και χρόνο. Παρ' όλα αυτά, η επιτυχία τους εξαρτάται από τον βαθμό στον οποίο οι σωφρονιστικές αρχές υπερβαίνουν τους περιορισμούς που θέτουν τα ζητήματα ασφαλείας, τις ελλείψεις σε ψηφιακές υποδομές, καθώς και από την ποιότητα της συνεργασίας με εξωτερικούς εκπαιδευτικούς φορείς.

3.2.3. UNESCO – Education in Prison (2021)¹⁴

Σύμφωνα με την εκτενή βιβλιογραφική ανασκόπηση του Ινστιτούτου της UNESCO για τη Διά Βίου Μάθηση (2021), ο ψηφιακός εγγραμματισμός (digital literacy) αναδεικνύεται ως ένα από τα πιο κρίσιμα, αλλά ταυτόχρονα και πιο παραμελημένα ζητήματα της σύγχρονης εκπαίδευσης στα σωφρονιστικά καταστήματα. Παρά το γεγονός ότι οι ψηφιακές δεξιότητες είναι πλέον απολύτως απαραίτητες για την επιβίωση, την εκπαίδευση και την επικοινωνία στον σύγχρονο κόσμο (από τη χρήση ενός smartphone μέχρι την εύρεση εργασίας), πολλοί διαμορφωτές πολιτικής και διοικήσεις φυλακών εξακολουθούν να αρνούνται την πρόσβαση των κρατουμένων στο διαδίκτυο, επικαλούμενοι λόγους ασφαλείας. Το αποτέλεσμα, σύμφωνα με τους

¹⁴<https://epale.ec.europa.eu/en/resource-centre/content/education-prison-unesco-report-2021>

ερευνητές, είναι οι κρατούμενοι να καθίστανται μία από τις πιο «φτωχές ομάδες στην ψηφιακή εποχή» (improverished groups in the digital age), βιώνοντας βαθιά κοινωνική και πληροφοριακή απομόνωση.

Ωστόσο, στον ευρωπαϊκό χώρο καταγράφονται συγκεκριμένες πρακτικές και προγράμματα που προσπαθούν να γεφυρώσουν αυτό το χάσμα και να προσφέρουν διεξόδους ψηφιακής και εξ αποστάσεως μάθησης στους κρατούμενους:

- 1. Ηνωμένο Βασίλειο (Πανεπιστημιακή Εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση - The Open University):** Το Ανοικτό Πανεπιστήμιο (Open University) του Ηνωμένου Βασιλείου αποτελεί ιστορικό παράδειγμα πρακτικής, καθώς ήδη από τα τέλη της δεκαετίας του 1960 προσφέρει στους κρατούμενους πρόσβαση σε τριτοβάθμια εκπαίδευση μέσω συστημάτων εξ αποστάσεως σπουδών (ανεξάρτητη μελέτη, ταχυδρομική αλληλογραφία, καλά εξοπλισμένες βιβλιοθήκες κ.λπ.).
- 2. Ρωσία (Σύγχρονη Ανθρωπιστική Ακαδημία - ΜΗΑ):** Για να ξεπεραστούν τα εμπόδια του εγκλεισμού, το συγκεκριμένο ίδρυμα παρέχει προγράμματα εξ αποστάσεως μάθησης (distance learning) για τους κρατούμενους σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες. Το πρόγραμμα ξεκινά από την πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια εκπαίδευση και φτάνει έως την τριτοβάθμια (πτυχιακά και μεταπτυχιακά προγράμματα), προσφέροντας στους συμμετέχοντες μειωμένα διδάκτρα.
- 3. Γερμανία (Πολυμεσική Βιβλιοθήκη Φυλακών του Münster):** Με δεδομένο ότι το διαδίκτυο απαγορεύεται στις περισσότερες φυλακές στερώντας από τους κρατούμενους τη δυνατότητα διαδικτυακής έρευνας, οι σύγχρονες βιβλιοθήκες καλούνται να λειτουργήσουν ως εναλλακτικοί κόμβοι πληροφοριών. Στη φυλακή του Münster, η βραβευμένη από το κράτος βιβλιοθήκη διαθέτει επαγγελματία βιβλιοθηκονόμο και δεν περιορίζεται στα έντυπα. Παρέχει πρόσβαση σε πάνω από 2.000 ακουστικά βιβλία (audio books), CD και DVD, εξυπηρετώντας τις σύγχρονες ανάγκες κρατουμένων με διαφορετικά επίπεδα εγγραμματοσμού.
- 4. Ιρλανδία:** Το καινοτόμο πρόγραμμα CBHFA (Εκπαίδευση για την ιδιότητα του πολίτη / Πρώτες Βοήθειες) σε συνεργασία με τον Ερυθρό Σταυρό. Οι κρατούμενοι εκπαιδεύτηκαν ως εθελοντές προσφέροντας εκπαίδευση από ομοτίμους (peer-to-peer) σε ζητήματα υγείας και υγιεινής. Αυτή η μορφή ενεργού πολιτειότητας αποδείχθηκε σωτήρια, καθώς οι εθελοντές συνέβαλαν τα μέγιστα στην εφαρμογή μέτρων υγιεινής, με αποτέλεσμα να μην υπάρξει ούτε ένα κρούσμα COVID-19 στο πρώτο κύμα της πανδημίας στις ιρλανδικές φυλακές.
- 5. Νορβηγία:** Το σωφρονιστικό και εκπαιδευτικό σύστημα βασίζεται στην «αρχή της κανονικότητας» (principle of normality): το μόνο που στερούνται οι κρατούμενοι είναι η ελευθερία τους. Διατηρούν τα ίδια εκπαιδευτικά δικαιώματα με τους ελεύθερους πολίτες και η ζωή στη φυλακή οφείλει να προσομοιάζει όσο το δυνατόν περισσότερο στην εξωτερική ζωή. Η εκπαίδευση παρέχεται από τις τοπικές αρχές, εφαρμόζεται μικρότερη αναλογία μαθητών-εκπαιδευτικών και προσφέρονται μαθήματα «ομαλής συνέχειας» (follow-on classes) μετά την αποφυλάκιση.

- 6. Ιταλία:** Το πρόγραμμα «Laboratorio Teatrale» αναπτύσσει δεσμούς μεταξύ των κρατούμενων και της τοπικής κοινότητας, επιτρέποντας στους κρατούμενους να δίνουν θεατρικές παραστάσεις σε δημόσια θέατρα έξω από τη φυλακή.
- 7. Πολωνία:** Μέσω συμπράξεων φυλακών-πανεπιστημίων, οι κρατούμενοι έχουν τη δυνατότητα να σπουδάσουν κατά τη διάρκεια της έκτισης της ποινής τους. Αποκτούν πτυχίο Κοινωνικής Εργασίας με εξειδίκευση στο «streetworking» (εργασία στον δρόμο), ώστε να υποστηρίζουν περιθωριοποιημένες ομάδες όπως άστεγους και ουσιοεξαρτημένους.
- 8. Εσθονία:** Στο πλαίσιο της εκπαιδευτικής παροχής ενσωματώνονται ευρύτερα προγράμματα αποκατάστασης και θεραπείας, όπως είναι η διαχείριση θυμού και η εκπαίδευση ελέγχου της επιθετικότητας.
- 9. Δανία & Βέλγιο:** Υλοποιούν πρωτοβουλίες αντίστοιχες με το βρετανικό "Learning Together", παρέχοντας ευκαιρίες τριτοβάθμιας εκπαίδευσης που συνδέουν μαθητές εντός και εκτός φυλακής.

Η έκθεση της UNESCO υπογραμμίζει μια σημαντική αντίφαση (dichotomy) που χαρακτηρίζει πολλά σωφρονιστικά συστήματα: από τη μία πλευρά, ενθαρρύνουν την αποκατάσταση μέσω της εκπαίδευσης και προσφέρουν ευκαιρίες εξ αποστάσεως τριτοβάθμιας μάθησης, αλλά από την άλλη, αποκόπτουν πλήρως τους κρατούμενους από τον ψηφιακό κόσμο και τους πόρους που απαιτούνται για την ολοκλήρωση των σπουδών τους. Για να είναι ουσιαστική η εκπαιδευτική προσπάθεια, η μελέτη καταλήγει ότι κρίνεται απολύτως αναγκαία η ελεγχόμενη και ασφαλής έκθεση των κρατούμενων στις ψηφιακές τεχνολογίες, ιδίως κατά τα στάδια της προετοιμασίας τους για αποφυλάκιση. Με βάση την UNESCO, οι σύγχρονες πολιτικές οφείλουν να εξασφαλίσουν ψηφιακή συνδεσιμότητα στα εκπαιδευτικά προγράμματα των φυλακών. Τα ζητήματα ασφαλείας μπορούν να αντιμετωπιστούν αποτελεσματικά μέσω τεχνολογιών που μπλοκάρουν την πρόσβαση σε επικίνδυνους ιστότοπους ή μέσω της παροχής πρόσβασης αποκλειστικά σε συγκεκριμένους ψηφιακούς εκπαιδευτικούς πόρους εκτός σύνδεσης (offline).

3.2.4. Προγράμματα για την ψηφιακή συμπερίληψη^{15 16}

DIGITAL□IN:

Το έργο «DIGITAL□IN: Ψηφιακές δεξιότητες για την ένταξη ψηφιακά ευάλωτων ομάδων», χρηματοδοτούμενο από το πρόγραμμα Erasmus+, αντιμετωπίζει το ψηφιακό χάσμα που πλήττει ηλικιωμένους και μικρούς επιχειρηματίες, προσφέροντας εργαλεία για ουσιαστική συμμετοχή στην ψηφιακή κοινωνία. Υλοποιήθηκε σε πέντε ευρωπαϊκές χώρες – Ελλάδα, Κύπρο, Ιταλία, Ισπανία και Λιθουανία – και στοχεύει στην ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων μέσω εξατομικευμένης μάθησης και ενδυνάμωσης των εκπαιδευτών.

Κεντρικό εργαλείο αποτελεί ο Οδηγός Κατάρτισης DIGITAL SKILLS TRAINING GUIDE, που παρέχει πρακτική καθοδήγηση για τον σχεδιασμό μαθημάτων προσαρμοσμένων

¹⁵ <https://www.nationalcoalition.gov.gr/ds-resource/digital-in-odigos-katartisis-psifiaka-eyaloto/>

¹⁶ <https://www.nationalcoalition.gov.gr/good-practice/psifiaki-symperilipsi-programmata-psi/>

στις ανάγκες ευάλωτων ομάδων. Ο οδηγός συνδυάζει ποιοτική έρευνα, ανάλυση προφίλ εκπαιδευομένων, παιδαγωγικές στρατηγικές όπως μάθηση από ομοτίμους, διαγενεακή μάθηση και μικρομάθηση, καθώς και περιεχόμενο βασισμένο στο ευρωπαϊκό πλαίσιο DigComp 2.2, συμπεριλαμβανομένης ασφάλειας, επικοινωνίας, ψηφιακού μάρκετινγκ και τεχνητής νοημοσύνης. Παράλληλα, προσφέρει στρατηγικές επικοινωνίας και απλοποίησης περιεχομένου για βέλτιστη πρόσβαση και συμμετοχή.

Η χρήση του οδηγού επιτρέπει τη δημιουργία εξατομικευμένων μαθησιακών μονοπατιών, διασφαλίζοντας την ποιότητα και την αναγνωρισιμότητα των δεξιοτήτων μέσω ενιαίου συστήματος πιστοποίησης και ευρωπαϊκών προτύπων. Το έργο λειτουργεί ως παράδειγμα συμπεριληπτικής ψηφιακής εκπαίδευσης, ενισχύοντας την πρόσβαση των ευάλωτων ομάδων σε ψηφιακές υπηρεσίες, ευκαιρίες απασχόλησης και κοινωνική συμμετοχή, ενώ παράλληλα παρέχει στους εκπαιδευτές εργαλεία για βιωματική και πρακτική εφαρμογή των στρατηγικών μάθησης.

Συνεργασία δημόσιου και ιδιωτικού τομέα για προγράμματα ψηφιακού εγγραμματοσμού

Επιπρόσθετα, η διεθνής εμπειρία δείχνει πως η ψηφιακή συμπερίληψη μπορεί να υποστηριχθεί μέσα από στρατηγικές συνεργασίες δημόσιου και ιδιωτικού τομέα. Η Cargemini SE, σε πλήρη χρηματοδότηση από την Cargemini Corporation και σε συνεργασία με ΜΚΟ σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, υλοποιεί προγράμματα ψηφιακού εγγραμματοσμού με στόχο την ενδυνάμωση τοπικών κοινοτήτων, τη μείωση ανισοτήτων και την προώθηση των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης των Ηνωμένων Εθνών. Τα προγράμματα αυτά προσφέρουν δωρεάν ψηφιακό εξοπλισμό, εκπαιδευτικές δραστηριότητες και εργαστήρια σε μαθητές, νέους και ευάλωτους πληθυσμούς σε πολλές χώρες της Ευρώπης (Γαλλία, Ιταλία, Πολωνία, Ισπανία, Γερμανία, Σουηδία, Κάτω Χώρες) και πέρα από αυτήν, όπως ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο, Νέα Ζηλανδία, Αυστραλία, Κίνα, Ινδία, Βραζιλία, Μαρόκο και Γουατεμάλα.

Στο πλαίσιο των προγραμμάτων αυτών, υλοποιούνται δράσεις όπως το «Des Pros dans ta classe» στη Γαλλία, που εισάγει τους μαθητές στον κόσμο της τεχνολογίας και προωθεί τη διαφοροποίηση και ισότητα των φύλων στον ψηφιακό τομέα, η πρωτοβουλία Digital Caravan στο Μαρόκο, που παρέχει βασικές δεξιότητες προγραμματισμού και ασφάλειας στο διαδίκτυο σε παιδιά αγροτικών περιοχών, και το «Futuri Fantastici e dove trovarli» στην Ιταλία, που προβάλλει τα STEM και την ψηφιακή εκπαίδευση σε μαθητές ηλικίας 12-13 ετών, με έμφαση στα κορίτσια. Μέσω αυτών των προγραμμάτων, έχουν ωφεληθεί πάνω από 850.000 άτομα παγκοσμίως, ενώ η Cargemini αξιοποιεί στρατηγικές συνεργασίες με ΜΚΟ όπως Once Foundation, Adecco Foundation, Uni-cité Solidarité, Innov'Avenir και Arpejeh, δίνοντας έμφαση στα άτομα με αναπηρία. Οι δράσεις αυτές ενσωματώνουν επίσης στρατηγική επεκτασιμότητα και διάχυση βέλτιστων πρακτικών, ενώ πρωτοβουλίες όπως η Green Rising σε συνεργασία με UNICEF και Generation Unlimited, αλλά και η συμμετοχή στη EDISON Alliance του Παγκόσμιου Οικονομικού Φόρουμ, επιδιώκουν να συνδέσουν έως και 1 δισεκατομμύριο ανθρώπους έως το 2025, προωθώντας συνδυαστικά ψηφιακές και πράσινες δεξιότητες.

3.2.5. DigiFusE - Digital Fusion Environments ^{17 18}

Η ψηφιακή εκπαίδευση έχει τη δυνατότητα να μειώνει κοινωνικούς φραγμούς για τα άτομα που βρίσκονται σε κατάσταση κράτησης, αλλά ταυτόχρονα αναδεικνύει τις ανισότητες του ψηφιακού χάσματος. Η πρόσβαση στην τεχνολογία και οι ψηφιακές δεξιότητες είναι απαραίτητες για την ουσιαστική συμμετοχή στην κοινωνία και την μελλοντική επανένταξη στην αγορά εργασίας. Ωστόσο, για τα άτομα σε κράτηση, η πρόσβαση στο διαδίκτυο και οι ψηφιακές υποδομές συχνά περιορίζονται λόγω θεμάτων ασφαλείας. Σύμφωνα με τη Διεθνή Ένωση Τηλεπικοινωνιών (ITU, 2024)¹⁹, μόνο το 68% του παγκόσμιου πληθυσμού έχει πρόσβαση στο διαδίκτυο, γεγονός που αναδεικνύει την ευρύτερη ψηφιακή ανισότητα. Επιπλέον, η Έκθεση του ΟΗΕ για την Ψηφιακή Αποκατάσταση στις Φυλακές (2024) επιβεβαιώνει ότι η πρόσβαση στις ψηφιακές τεχνολογίες είναι άνιση σε πολλές χώρες, υπονομεύοντας τις εκπαιδευτικές και επανενταξιακές ευκαιρίες. Στην Ευρώπη διάφορες καινοτόμες πρωτοβουλίες δείχνουν πώς η ψηφιακή εκπαίδευση μπορεί να ενσωματωθεί με ασφάλεια και αποτελεσματικότητα σε φυλακές, όπως απέδειξαν χώρες το Ηνωμένο Βασίλειο, η Νορβηγία, η Φινλανδία, η Καταλονία κ.α. (βλ. προηγούμενες ενότητες).²⁰

Το πρόγραμμα DigiFusE (Digital Fusion Environments), συντονισμένο από την ΕΑΕΑ στο πλαίσιο του Erasmus+ KA2, στοχεύει στη δημιουργία ενός πρακτικού, τεκμηριωμένου οδηγού για την επιτυχημένη οργάνωση εκπαιδευτικού περιβάλλοντος σε (κλειστές) δομές φροντίδας ευάλωτων ομάδων. Το πρόγραμμα αναλύει σε ολοκληρωμένο πλαίσιο το εύρος και τις προκλήσεις που προκύπτουν, λαμβάνοντας υπόψη στρατηγικές, οργανωτικές, πληροφοριακές και τεχνικές πτυχές, καθώς και τους διαφορετικούς εμπλεκόμενους φορείς και τα ειδικά ζητήματα ασφαλείας.

Το DigiFusE διαμορφώνεται μέσα από μια Κοινότητα Πρακτικής (Community of Practice) που μοιράζεται εμπειρίες από ήδη εφαρμοσμένα εκπαιδευτικά περιβάλλοντα των εταιρών (BLEEP για επανένταξη και TRIANGLE και PERSPECTIVE για επαγγελματικές δεξιότητες), καθώς και μέσα από έρευνα για αποτελεσματικές μεθόδους για ευάλωτες ομάδες. Το πρόγραμμα αναγνωρίζει τη σημασία της αυτοανάπτυξης και της αποτελεσματικής μάθησης σε (κλειστές) δομές φροντίδας, καλύπτοντας τις αυξανόμενες ανάγκες των ιδρυμάτων για να παρακολουθούν τις εξελίξεις στην ψηφιακή κοινωνία.

Τον Νοέμβριο, οι εταίροι συναντήθηκαν στη Σκόπια, Βόρεια Μακεδονία, κατά τη διάρκεια του συνεδρίου της European Prison Education Association (EPEA) "Transforming Lives Through Prison Education", για να ανταλλάξουν εμπειρίες και να προχωρήσουν στην ανάπτυξη ενός ευρωπαϊκού εργαλείου (toolkit) που θα υποστηρίζει οργανισμούς, εκπαιδευτικούς και φορείς λήψης αποφάσεων στην εφαρμογή ψηφιακών προγραμμάτων σε καταστήματα κράτησης και άλλες κλειστές δομές φροντίδας. Η ψηφιακή ένταξη στην εκπαίδευση των φυλακών αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την επανένταξη, τη συμμετοχή και την κοινωνική ένταξη των κρατουμένων. Η στρατηγική

¹⁷ <https://www.digifuse.eu/about/>

¹⁸ <https://eaea.org/2025/11/15/30696/>

¹⁹ https://www.itu.int/hub/publication/D-IND-ICT_MDD-2024-4/

²⁰ <https://eaea.org/2025/11/15/30696/>

σχεδίαση, η τεχνολογική ασφάλεια και η συνεργασία φορέων είναι απαραίτητα στοιχεία για τη γεφύρωση του ψηφιακού χάσματος και την ισότιμη πρόσβαση όλων των μαθητευόμενων.

3.2.6. BLEEP – Ψηφιακή Εκπαίδευση Κρατουμένων και Αποφυλακισμένων²¹

Το έργο BLEEP (Blended Learning Environment for European Prisoners) αποτελεί μια ευρωπαϊκή πρωτοβουλία που στοχεύει στην ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων για κρατουμένους και αποφυλακισμένους, ενισχύοντας τις ευκαιρίες κοινωνικής επανένταξης. Η εκμάθηση ψηφιακών δεξιοτήτων θεωρείται πλέον βασική ικανότητα, απαραίτητη για την πρόσβαση σε πληροφορίες, την επικοινωνία, τη συνεργασία και τη δημιουργία ψηφιακού περιεχομένου.

Στη σημερινή κοινωνία, η κατοχή ψηφιακών δεξιοτήτων είναι κρίσιμη, καθώς επηρεάζει την καθημερινή ζωή – από μια απλή συναλλαγή σε ATM ή κινητό μέχρι την επαγγελματική δραστηριότητα. Στον επιχειρηματικό τομέα, η ζήτηση για ψηφιακές δεξιότητες αυξάνεται συνεχώς, ενώ η έλλειψή τους περιορίζει σημαντικά τις δυνατότητες ένταξης στην αγορά εργασίας και ενδέχεται να επηρεάσει αρνητικά τη διατήρηση της εργασίας και την πρόληψη της υποτροπής.

Το BLEEP αντιμετωπίζει το ψηφιακό χάσμα μέσω μιας πλατφόρμας μικτής μάθησης (blended learning), η οποία είναι προσβάσιμη τόσο εντός όσο και εκτός των φυλακών. Η πλατφόρμα έχει σχεδιαστεί ώστε να καλύπτει τις πιο ουσιαστικές ανάγκες των κρατουμένων στην ανάπτυξη δεξιοτήτων. Η εφαρμογή και η πλατφόρμα BLEEP παρακολουθούν την πρόοδο των συμμετεχόντων, ενώ η χρήση gamification και ψηφιακής μάθησης καθιστά τη διαδικασία εκμάθησης διαδραστική και ελκυστική.

Παράλληλα, το έργο περιλαμβάνει δράσεις κατάρτισης του προσωπικού των φυλακών, ώστε να μπορούν να υποστηρίξουν τη χρήση και συντήρηση της πλατφόρμας σε κάθε χώρα εταίρο. Ένα από αυτά τα εκπαιδευτικά γεγονότα προσωπικού πραγματοποιήθηκε από 17 έως 19 Μαΐου 2022 στο Ρότερνταμ (Ολλανδία), με στόχο την ανταλλαγή εμπειριών και την προσαρμογή της πλατφόρμας στις ανάγκες κάθε συμμετέχουσας χώρας.

Το BLEEP προωθεί την ψηφιακή ένταξη ως εργαλείο κοινωνικής επανένταξης, ενσωματώνοντας την εκπαίδευση και την κατάρτιση με διαδικασίες επανένταξης. Το έργο συμβάλλει στην επαγγελματική ανάπτυξη του προσωπικού των φυλακών, ενισχύει τη δια βίου μάθηση και βελτιώνει τις πιθανότητες επανένταξης των κρατουμένων στην κοινωνία και την αγορά εργασίας.

²¹ <https://prisonsystems.eu/projects/bleep/>

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4. ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΣΕ ΕΘΝΙΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

4.1. Εθνικές στρατηγικές για τον ψηφιακό εγγραμματοισμό

Εστιάζοντας στο εθνικό επίπεδο, η παρούσα ενότητα παρουσιάζει τον κεντρικό σχεδιασμό και τη στρατηγική της Ελλάδας για τον ψηφιακό μετασχηματισμό της χώρας. Εξετάζονται οι βασικές κατευθύνσεις και οι θεσμικοί μηχανισμοί που έχουν θεσπιστεί με σκοπό την καλλιέργεια ψηφιακής κουλτούρας και την αναβάθμιση των δεξιοτήτων του ευρύτερου πληθυσμού. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στη στόχευση των εγχώριων δημόσιων πολιτικών να αποτρέψουν τον ψηφιακό αποκλεισμό, δημιουργώντας ένα υποστηρικτικό πλαίσιο δια βίου μάθησης που απευθύνεται σε όλους τους πολίτες, με ειδική μέριμνα για τις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες.

4.1.1. Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού²²

Η «Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού» (ΒΨΜ) αποτελεί τον κεντρικό στρατηγικό οδικό χάρτη της Ελλάδας για τη μετάβαση στην ψηφιακή εποχή. Αναγνωρίζοντας ότι η τεχνολογία δεν πρέπει να αποτελεί προνόμιο λίγων, η ΒΨΜ θέτει ως θεμελιώδη προτεραιότητα την καθολική πρόσβαση, την ενίσχυση του ψηφιακού εγγραμματοισμού και την καλλιέργεια ψηφιακής κουλτούρας. Στο πλαίσιο των ευάλωτων κοινωνικών ομάδων – όπως είναι και οι τρόφιμοι των καταστημάτων κράτησης – η εθνική στρατηγική προσφέρει το απαραίτητο θεσμικό υπόβαθρο για την υλοποίηση δράσεων ψηφιακής συμπερίληψης, οι οποίες αποτελούν προϋπόθεση για την ομαλή κοινωνική και εργασιακή επανένταξη.

Στην πρώτη Βίβλο (2020-2025), η αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων των πολιτών τέθηκε ως ένας από τους βασικότερους πυλώνες παρέμβασης, με κυρίαρχο στόχο να «μη μείνει κανείς πίσω» κατά την ψηφιακή μετάβαση. Η προσέγγιση αυτή εστίασε στην άμβλυση του ψηφιακού χάσματος, προβλέποντας στοχευμένες παρεμβάσεις για ομάδες που αντιμετωπίζουν αυξημένο κίνδυνο κοινωνικού και οικονομικού αποκλεισμού. Εμβληματική δράση της περιόδου αποτέλεσε η δημιουργία της «Εθνικής Ακαδημίας Ψηφιακών Ικανοτήτων». Η Ακαδημία σχεδιάστηκε ως ένας κεντρικός κόμβος δια βίου μάθησης, προσφέροντας ανοιχτά εκπαιδευτικά προγράμματα για την απόκτηση ψηφιακών δεξιοτήτων σε όλα τα επίπεδα (βασικό, ενδιάμεσο, προχωρημένο), δίνοντας έτσι την ευκαιρία σε κάθε πολίτη να εξοικειωθεί με τα νέα τεχνολογικά εργαλεία.

Η νέα, επικαιροποιημένη Βίβλος (2026-2030) εναρμονίζει πλήρως την εθνική στρατηγική με τους στόχους του ευρωπαϊκού προγράμματος «Ψηφιακή Δεκαετία 2030». Πλέον, η εστίαση περνά από τη βασική εξοικείωση στην ουσιαστική αναβάθμιση δεξιοτήτων (upskilling) και την επανειδίκευση (reskilling) του πληθυσμού. Στον στρατηγικό άξονα των «Ψηφιακών Ικανοτήτων και Δεξιοτήτων», τίθεται ο δεσμευτικός στόχος τουλάχιστον το 70% των ατόμων ηλικίας 16-74 ετών να διαθέτει βασικές

²² <https://digitalstrategy.gov.gr/>

ψηφιακές δεξιότητες έως το 2030. Οι βασικές κατευθύνσεις της νέας Βίβλου που αφορούν άμεσα την εκπαίδευση ευάλωτων ομάδων περιλαμβάνουν:

- ❖ Την καθολική υιοθέτηση του Ευρωπαϊκού Πλαισίου DigComp: Το πλαίσιο "DigComp" καθιερώνεται ως το κοινό πρότυπο για τον σχεδιασμό, την υλοποίηση και την αξιολόγηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων, διασφαλίζοντας την ποιότητα και την πιστοποίηση της παρεχόμενης γνώσης.
- ❖ Την ενίσχυση της ψηφιακής ιθαγένειας: Δίνεται ιδιαίτερη βαρύτητα στην ενδυνάμωση των πολιτών ώστε να μπορούν να πλοηγούνται με ασφάλεια στο διαδίκτυο, να αξιοποιούν ανεμπόδιστα τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες (π.χ. gov.gr) και να προστατεύουν τα προσωπικά τους δεδομένα.
- ❖ Τη σύνδεση με την αγορά εργασίας: Προκρίνεται η ανάπτυξη στοχευμένων προγραμμάτων κατάρτισης που αποσκοπούν στην επαγγελματική ενδυνάμωση των ατόμων που βρίσκονται στο κοινωνικό περιθώριο, εξοπλίζοντάς τα με τα απαραίτητα ψηφιακά εφόδια που απαιτεί η σύγχρονη αγορά εργασίας, μειώνοντας έτσι τον κίνδυνο υποτροπής και περιθωριοποίησης.

Η Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού μεριμνά έμπρακτα για τις ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, επιβάλλοντας την καθολική και χωρίς αποκλεισμούς προσβασιμότητα σε όλες τις ψηφιακές δημόσιες υπηρεσίες, ενώ προωθεί στοχευμένα προγράμματα εκπαίδευσης ψηφιακών δεξιοτήτων και τη δημιουργία μιας Ενιαίας Ψηφιακής Πύλης Κοινωνικής Προστασίας για την άμεση πρόσβασή τους σε προνοιακά επιδόματα. Επιπλέον, σχετικά με τα σωφρονιστικά καταστήματα η Βίβλος, όρισε δύο βασικές παρεμβάσεις:

1. Υπηρεσίες τηλεδιάσκεψης: Υλοποιείται ένα δίκτυο που θα συνδέει τα σωφρονιστικά καταστήματα με τα δικαστήρια (Πολιτικά και Ποινικά) και τις εισαγγελίες, εξυπηρετώντας το ανακριτικό έργο και τα αιτήματα δικαστικής συνδρομής
2. Ψηφιοποίηση βεβαιώσεων κράτησης: Η βεβαίωση κράτησης ψηφιοποιείται ώστε να μπορεί να καταχωριστεί ηλεκτρονικά από τον άλλο γονέα (σε περιπτώσεις μονογονεϊκών νοικοκυριών), διευκολύνοντας έτσι την πρόσβασή του σε κρίσιμα προνοιακά επιδόματα, χωρίς να απαιτείται φυσική παρουσία

Στο πλαίσιο υλοποίησης των στόχων της Βίβλου Ψηφιακού Μετασχηματισμού έχουν αναπτυχθεί επιμέρους πρωτοβουλίες και μηχανισμοί που προωθούν την ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων στον πληθυσμό, όπως η Εθνική Συμμαχία για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και η Εθνική Ακαδημία Ψηφιακών Δεξιοτήτων.

4.1.2. Εθνική Συμμαχία για τις Ψηφιακές Δεξιότητες & την Απασχόληση²³

Η Εθνική Συμμαχία για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και την Απασχόληση, ως μέλος της Ευρωπαϊκής Συμμαχίας για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και την Απασχόληση, υπάγεται στη Γενική Γραμματεία Πληροφοριακών Συστημάτων και Ψηφιακής Διακυβέρνησης του Υπουργείου Ψηφιακής Διακυβέρνησης και έχει ως κεντρική αποστολή την αναβάθμιση των ψηφιακών δεξιοτήτων, την ενίσχυση της απασχόλησης του πληθυσμού και την

²³ <https://www.nationalcoalition.gov.gr/apostoli-2/>

υποστήριξη του ψηφιακού μετασχηματισμού, σε εθνικό, περιφερειακό και τοπικό επίπεδο, στο πλαίσιο της ευρύτερης κυβερνητικής πολιτικής για τις δεξιότητες.

Στο πλαίσιο της λειτουργίας της, η Εθνική Συμμαχία για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και την Απασχόληση συμβάλλει στην προσαρμογή και υλοποίηση των ευρωπαϊκών πολιτικών για τις ψηφιακές δεξιότητες σε εθνικό επίπεδο. Παράλληλα, υποστηρίζει τον σχεδιασμό και την επικαιροποίηση της εθνικής στρατηγικής στον τομέα αυτό, προωθώντας τη συνεργασία μεταξύ δημόσιων φορέων, εκπαιδευτικών οργανισμών και επιχειρήσεων. Μέσω της δικτύωσης των μελών της, ενθαρρύνει την ανταλλαγή τεχνογνωσίας και καλών πρακτικών, καθώς και την ανάπτυξη δράσεων και έργων που στοχεύουν στην ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων του πληθυσμού. Επιπλέον, συμβάλλει στη διάδοση σχετικών πρωτοβουλιών μέσω εκδηλώσεων, συνεργασιών και υποστήριξης προγραμμάτων κατάρτισης.

Η Εθνική Συμμαχία ευθυγραμμίζεται πλήρως με τον στρατηγικό ψηφιακό μετασχηματισμό της χώρας (Πυλώνας Ψηφιακών Δεξιοτήτων), ο οποίος παρουσιάζεται στη «Βίβλο Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025», ενώ επικεντρώνεται στις 4 ομάδες-στόχους όσον αφορά στις ψηφιακές δεξιότητες, ως εξής:

- ❖ **εκπαίδευση:** Επιδιώκει τον εμπλουτισμό και τον ψηφιακό μετασχηματισμό της μάθησης και της διδασκαλίας μαθητών και σπουδαστών. Σε αυτήν την προσπάθεια συμπεριλαμβάνεται και η παροχή ερεθισμάτων για την επιμόρφωση των εκπαιδευτικών.
- ❖ **κατάρτιση:** Αναβαθμίζει τις ψηφιακές δεξιότητες των εργαζομένων, ανέργων και άλλων πληθυσμιακών ομάδων με σκοπό την προαγωγή της ψηφιακής οικονομίας.
- ❖ **επαγγελματίες των Τεχνολογιών Πληροφορικής και Επικοινωνιών (ΤΠΕ):** Στοχεύει στην προαγωγή υψηλού επιπέδου ψηφιακών δεξιοτήτων για τους Επαγγελματίες της Πληροφορικής σε όλους τους βιομηχανικούς τομείς.
- ❖ **πολίτες:** Ενισχύει τις ψηφιακές δεξιότητες τους προκειμένου οι πολίτες να καταστούν ενεργοί στην σύγχρονη ψηφιακή κοινωνία.

4.1.3. Εθνική Ακαδημία Ψηφιακών Δεξιοτήτων

Η Εθνική Ακαδημία Ψηφιακών Ικανοτήτων δημιουργήθηκε για να λειτουργήσει ως κεντρικός συντονιστικός φορέας της ψηφιακής εκπαίδευσης στην Ελλάδα, συγκεντρώνοντας και συντονίζοντας δράσεις δημόσιων και ιδιωτικών φορέων. Στόχος της είναι η ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων σε όλο το φάσμα του πληθυσμού, από βασικό έως προχωρημένο επίπεδο, μέσα από μια ομοιογενή εθνική επιχειρησιακή λογική που ενσωματώνει στοιχεία αναγκών από διάφορους μηχανισμούς ανίχνευσης (Υπουργεία, ΕΚΔΔΑ κ.ά.) και διασφαλίζει την αναγνώριση και πιστοποίηση σύμφωνα με ευρωπαϊκά πρότυπα όπως το DigComp και το ESCO. Παράλληλα, παρέχει δυνατότητα εξατομικευμένων μαθησιακών μονοπατιών και δημιουργεί «ατομικό φάκελο εκπαίδευσης» για κάθε πολίτη, διευκολύνοντας την αξιοποίηση των αποκτηθέντων προσόντων στην καθημερινότητα και στην αγορά εργασίας.

Η Ακαδημία προωθεί επίσης τη συνεργασία με στρατηγικούς εταίρους, την ενσωμάτωση υφιστάμενων προγραμμάτων εκπαίδευσης, και την ανάπτυξη δράσεων

σε συγκεκριμένους κλάδους της οικονομίας και κοινωνίας.

Παρέχει «σφραγίδα ποιότητας» σε προγράμματα κατάρτισης, διευκολύνει τη μεταφορά τεχνογνωσίας σε ευρωπαϊκό επίπεδο και δημιουργεί υποδομές (π.χ. open space, εργαστήρια) για εκπαιδευτικές δράσεις. Μέσα από αυτές τις λειτουργίες, η Εθνική Ακαδημία θέτει τις βάσεις για ένα ενιαίο και συντονισμένο εθνικό πλαίσιο ψηφιακών ικανοτήτων και αποτελεί κύριο σημείο αναφοράς για την παρακολούθηση, αξιολόγηση και προώθηση της ψηφιακής εκπαίδευσης στη χώρα.

Η Εθνική Ακαδημία Ψηφιακών Ικανοτήτων προβλέπει την υλοποίηση δράσεων που στοχεύουν στην ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων όχι μόνο στον γενικό πληθυσμό αλλά και σε ευάλωτες ομάδες που αντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες πρόσβασης στην ψηφιακή μάθηση. Μέσα από τις στρατηγικές συνεργασίες της με δημόσιους φορείς, εκπαιδευτικούς οργανισμούς και κοινωνικούς εταίρους, η Ακαδημία έχει τη δυνατότητα να ενσωματώσει στο σχεδιασμό της προγράμματα υποστήριξης για άτομα με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, ανέργους, ηλικιωμένους, άτομα με αναπηρίες και άλλες ευάλωτες κατηγορίες που χρειάζονται ειδική προσέγγιση στην κατάρτιση ψηφιακών δεξιοτήτων.

Μερικές πρωτοβουλίες της Εθνικής Ακαδημίας Ψηφιακών Ικανοτήτων είναι οι εξής²⁴:

- ❖ Όλοι Digital: Ψηφιακή Ενδυνάμωση Ηλικιωμένων και των Ατόμων με Αναπηρία για την εξοικείωσή τους με τις νέες τεχνολογίες
- ❖ WomenInTech: πρωτοβουλία για την ευαισθητοποίηση, την ενημέρωση και την παρότρυνση των γυναικών να δραστηριοποιηθούν επαγγελματικά στον τομέα της τεχνολογίας
- ❖ 3^η e-λικία: πρωτοβουλία για τη λειτουργία ομάδων ψηφιακής ενδυνάμωσης, η οποία έχει ολοκληρωθεί πιλοτικά στους Δήμους Φλώρινας και Καβάλας

Στο πλαίσιο αυτό, μπορούν να σχεδιαστούν και να εφαρμοστούν ειδικά μαθησιακά μονοπάτια, υποστηρικτικό υλικό, εκπαιδευτικές μεθοδολογίες και υποδομές πρόσβασης που ανταποκρίνονται στις ιδιαιτερότητες των ευάλωτων ομάδων. Παρά το γεγονός ότι σήμερα δεν φαίνεται να υπάρχουν ρητά εξειδικευμένες δράσεις για κρατούμενους, η δομή και οι στόχοι της Ακαδημίας παρέχουν τη δυνατότητα να συμπεριληφθεί στο μέλλον και αυτή η ομάδα, καθιστώντας την εκπαίδευση πιο πλήρη και δίκαιη για όλους. Η ύπαρξη ενός κεντρικού συντονιστικού φορέα όπως η Εθνική Ακαδημία Ψηφιακών Ικανοτήτων δημιουργεί προϋποθέσεις για την ανάπτυξη στοχευμένων δράσεων σε ευάλωτες ομάδες, συμπεριλαμβανομένων των κρατουμένων.

4.1.4. Στρατηγικά Κείμενα στον τομέα ψηφιακών δεξιοτήτων

Στην παρούσα ενότητα παρουσιάζεται μία σειρά από εθνικά και ευρωπαϊκά στρατηγικά κείμενα, πολιτικές και εθνικές πρωτοβουλίες στον τομέα των ψηφιακών δεξιοτήτων²⁵. Τα κείμενα και οι πρωτοβουλίες έχουν ως στόχο να προωθήσουν και να υποστηρίξουν την ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων για τους ειδικούς ΤΠΕ, για το εργατικό δυναμικό εκπαίδευση. Μερικά από αυτά τα κείμενα και πρωτοβουλίες είναι τα εξής:

- ❖ Εθνική Στρατηγική Προστασίας των Ανηλίκων από τον Εθισμό στο Διαδίκτυο

²⁴ <https://cms.nationaldigitalacademy.gov.gr/protovoulies>

²⁵ <https://www.nationalcoalition.gov.gr/strategies/>

- ❖ Εθνική Στρατηγική Κυβερνοασφάλειας 2026-2030
- ❖ Στρατηγική για την Αναβάθμιση των Δεξιοτήτων του Εργατικού Δυναμικού και τη Διασύνδεση με την Αγορά Εργασίας από τη ΔΥΠΑ
- ❖ Σύμφωνο για τις Δεξιότητες (Pact for Skills), το οποίο στοχεύει, μεταξύ άλλων, στη δημιουργία σωστής κουλτούρας για την προώθηση της δια βίου μάθησης για όλους, και την προώθηση της ισότητας των φύλων, ίσων ευκαιριών και την ανάληψη δράσεων κατά των διακρίσεων.

Η ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων αποτελεί βασική προτεραιότητα της δημόσιας πολιτικής σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Οι σχετικές πρωτοβουλίες επικεντρώνονται κυρίως στην ενίσχυση των ψηφιακών δεξιοτήτων του γενικού πληθυσμού, του εργατικού δυναμικού και ειδικών κοινωνικών ομάδων που βρίσκονται σε κίνδυνο ψηφιακού αποκλεισμού. Ωστόσο, ο πληθυσμός των κρατουμένων δεν αναφέρεται συστηματικά ως διακριτή ομάδα στόχος στις περισσότερες από αυτές τις στρατηγικές. Στο πλαίσιο αυτό παρουσιάζει ενδιαφέρον η εξέταση των δράσεων και πρωτοβουλιών που έχουν υλοποιηθεί ειδικά σε σωφρονιστικά καταστήματα στην Ελλάδα, οι οποίες αναλύονται στην επόμενη ενότητα.

4.2. Πρακτικές, οδηγοί και προγράμματα ψηφιακής εκπαίδευσης ευάλωτων ομάδων και τροφίμων

Η ενότητα καταγράφει την πρακτική διάσταση της ψηφιακής εκπαίδευσης εντός του ελληνικού σωφρονιστικού συστήματος. Αναλύονται οι τρέχουσες δράσεις και τα στοχευμένα εκπαιδευτικά προγράμματα που υλοποιούνται στις εγχώριες δομές κράτησης, τα οποία αποσκοπούν στον εφοδιασμό των κρατουμένων με βασικές ψηφιακές γνώσεις. Μέσα από την επισκόπηση αυτών των πρωτοβουλιών, αναδεικνύεται η προσπάθεια ενίσχυσης της επαγγελματικής κατάρτισης των τροφίμων, μετατρέποντας τον χρόνο έκτισης της ποινής σε μια δημιουργική περίοδο ενδυνάμωσης για τη μελλοντική τους ένταξη στην κοινωνία και την αγορά εργασίας.

4.2.1. Δράσεις ψηφιακής εκπαίδευσης σε φυλακές - ASSIST

Το έργο ASSIST (enhancing digital Skills In priSon education)²⁶ αποτελεί ένα καινοτόμο πρόγραμμα στο πλαίσιο του Erasmus+, που στοχεύει στην ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων για κρατουμένους ενηλίκους, αντιμετωπίζοντας το ψηφιακό χάσμα σε μία από τις πιο ευάλωτες κοινωνικές ομάδες. Το πρόγραμμα συντονίζεται από το Σχολείο Δεύτερης Ευκαιρίας των φυλακών (ΣΔΕΦ) Δομοκού, σε συνεργασία με το Τμήμα Πληροφορικής του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας και το Πανεπιστήμιο Almería στην Ισπανία. Η πρωτοβουλία αυτή επικεντρώνεται στην παροχή ουσιαστικών δεξιοτήτων ψηφιακής εκπαίδευσης σε ένα περιβάλλον με ιδιαίτερους περιορισμούς ασφαλείας, με στόχο όχι μόνο την τεχνική κατάρτιση αλλά και την ενίσχυση της αυτοπεποίθησης, της συμμετοχής και της κοινωνικής επανένταξης των εκπαιδευομένων.²⁷

²⁶ <https://assist.e-ce.uth.gr/>

²⁷ <https://epale.ec.europa.eu/en/blog/introducing-programming-prison-environment-through-erasmus-program>

Το πρόγραμμα περιλαμβάνει τρεις βασικές θεματικές ενότητες:

- 1.** Βασική χρήση υπολογιστή (Windows OS) – Εισαγωγή στις βασικές λειτουργίες των υπολογιστών και την αποτελεσματική διαχείριση αρχείων.
- 2.** Επεξεργασία κειμένου (Microsoft Word) – Ανάπτυξη δεξιοτήτων δημιουργίας, μορφοποίησης και διαχείρισης εγγράφων.
- 3.** Εισαγωγή στον προγραμματισμό (Python) – Βασικές έννοιες προγραμματισμού, αλγορίθμων και λογικής επίλυσης προβλημάτων, προσφέροντας μία πρώτη εμπειρία κωδικοποίησης σε πρακτικά, εφαρμοσμένα σενάρια.

Το ASSIST εμπνέεται από διεθνείς καλές πρακτικές, όπως The Last Mile στις ΗΠΑ και το βρετανικό πρόγραμμα Code4000, τα οποία έχουν αποδειχθεί αποτελεσματικά στη μείωση της υποτροπής και στην αύξηση της επαγγελματικής απασχόλησης των αποφυλακισθέντων μέσω ψηφιακών δεξιοτήτων. Αντίστοιχα, το ASSIST ενισχύει την αξιοποίηση της τεχνολογίας και των ψηφιακών εργαλείων μέσα στο πλαίσιο περιορισμένης πρόσβασης και αυστηρών κανονισμών, ενώ προσαρμόζει τις παιδαγωγικές μεθόδους στις ιδιαίτερες ανάγκες των κρατουμένων.

Η υλοποίηση του έργου προβλέπει την παραγωγή εκπαιδευτικών υλικών σε τρεις γλώσσες (Ελληνικά, Αγγλικά, Ισπανικά), τα οποία θα είναι διαθέσιμα στο Resource Center της πλατφόρμας EPAL²⁸. Παράλληλα, προβλέπεται η διοργάνωση multiplier event στο Τμήμα Ηλεκτρολόγων Μηχανικών και Μηχανικών Υπολογιστών του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας στη Βόλο, με στόχο την παρουσίαση των αποτελεσμάτων, την ανταλλαγή εμπειριών και τη διαμόρφωση προτάσεων για μελλοντικές δράσεις κατάρτισης σε φυλακές.

Σημαντικό στοιχείο του ASSIST είναι η ενσωμάτωση των μαθησιακών αποτελεσμάτων με στρατηγική, έτσι ώστε οι εκπαιδευόμενοι να αποκτούν δεξιότητες που αναγνωρίζονται και αξιοποιούνται στην αγορά εργασίας και στην κοινωνική τους ένταξη μετά την αποφυλάκιση. Με την εφαρμογή εξατομικευμένων μαθησιακών μονοπατιών, οι συμμετέχοντες καθοδηγούνται ανάλογα με το επίπεδο γνώσεων και τις προσωπικές τους ανάγκες, ενώ οι εκπαιδευτές ενδυναμώνονται για να εφαρμόσουν προσαρμοσμένες, χωρίς αποκλεισμούς στρατηγικές εκπαίδευσης.

Το έργο ASSIST αναδεικνύει την αποτελεσματικότητα της συνεργασίας μεταξύ σχολείων, πανεπιστημίων και ευρωπαϊκών προγραμμάτων για την αντιμετώπιση της ψηφιακής ανισότητας σε ευάλωτες ομάδες και αποτελεί πρότυπο για την ανάπτυξη συμπεριληπτικών προγραμμάτων ψηφιακής εκπαίδευσης σε φυλακές, ενισχύοντας παράλληλα την κοινωνική επανένταξη και τη μείωση της υποτροπής. Μέσα από τη διάχυση μεθοδολογιών, υλικών και καλών πρακτικών, το ASSIST συμβάλλει στη διαμόρφωση ενός ευρωπαϊκού πλαισίου για την εκπαίδευση κρατουμένων ως βασικό εργαλείο κοινωνικής πολιτικής και δικαιοσύνης.

²⁸ <https://epale.ec.europa.eu/el>

4.2.2. Προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης της ΔΥΠΑ σε Σωφρονιστικά Καταστήματα²⁹

Η Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ) υλοποιεί προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης σε σωφρονιστικά καταστήματα, στοχεύοντας στην ενίσχυση των δεξιοτήτων των κρατούμενων, ώστε να υποστηρίζεται η κοινωνική τους επανένταξη και η ένταξή τους στην αγορά εργασίας. Τα προγράμματα υλοποιούνται μέσω των Κέντρων Δια Βίου Μάθησης (ΚΔΒΜ) της ΔΥΠΑ και σε συνεργασία με τη Γενική Γραμματεία Αντεγκληματικής Πολιτικής του Υπουργείου Προστασίας του Πολίτη και ενσωματώνουν τις βασικές δεξιότητες για τη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών.

Βασικές Δεξιότητες Χρήσης Η/Υ:

Το πρόγραμμα παρέχει 80 ώρες εκπαίδευσης σε βασικές ψηφιακές δεξιότητες και απευθύνεται σε ομάδες 15–40 κρατούμενων ανά τμήμα, ανάλογα με το σωφρονιστικό κατάστημα. Οι συμμετέχοντες εκπαιδεύονται στη χρήση εργαλείων γραφείου, στην αξιοποίηση του διαδικτύου, καθώς και στη διαχείριση, οργάνωση και παρουσίαση δεδομένων με σύγχρονα ψηφιακά μέσα. Στόχος είναι η ανάπτυξη βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων, απαραίτητων για την επαγγελματική πορεία μετά την αποφυλάκιση και την ευκολότερη πρόσβαση στην αγορά εργασίας. Το πρόγραμμα έχει ήδη υλοποιηθεί με επιτυχία στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Ιωαννίνων και Δράμας. Η συμμετοχή σε τέτοια προγράμματα ενισχύει την αυτοπεποίθηση των κρατούμενων, την ψυχολογική τους ευημερία και τη θετική στάση απέναντι στη μάθηση.

Εξειδικευμένα Επαγγελματικά Προγράμματα:

- ❖ Στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Δράμας υλοποιούνται τα προγράμματα: Συντήρηση και Επισκευή Κλιματιστικών (250 ώρες, 20 συμμετέχοντες): Οι κρατούμενοι εκπαιδεύονται σε εγκατάσταση, συντήρηση και επισκευή κλιματιστικών μονάδων, καθώς και στη διαχείριση προβλημάτων και βλαβών, με βάση σύγχρονες τεχνικές και πρότυπες διαδικασίες.
- ❖ Στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Νιγρίτας ξεκινά το πρόγραμμα: Μαγειρική Τέχνη –Ζαχαροπλαστική (250 ώρες, 20 συμμετέχοντες): Οι συμμετέχοντες μαθαίνουν να εκτελούν τις απαραίτητες διαδικασίες προετοιμασίας και παρασκευής γευμάτων και γλυκισμάτων, να χρησιμοποιούν σωστά τον εξοπλισμό κουζίνας, να εφαρμόζουν κανόνες υγιεινής και ασφάλειας και να προετοιμάζονται για την αναζήτηση εργασίας μετά την αποφυλάκιση.

Κοινωνικο-Εκπαιδευτική Διάσταση:

Τα προγράμματα της ΔΥΠΑ έχουν ως βασική προτεραιότητα την υποστήριξη ευάλωτων ομάδων, την ανάπτυξη δεξιοτήτων που έχουν ζήτηση στην αγορά εργασίας και την κοινωνική ένταξη των κρατούμενων. Η εκπαίδευση δεν περιορίζεται μόνο στην επαγγελματική κατάρτιση, αλλά ενισχύει και την αυτονομία, την αυτοεκτίμηση και τη δυνατότητα ανάπτυξης προσωπικών και κοινωνικών δεξιοτήτων. Η ΔΥΠΑ δίνει ιδιαίτερη σημασία στη σχεδίαση και υλοποίηση καινοτόμων δράσεων κατάρτισης για κρατούμενους, ώστε η εκπαίδευση να λειτουργεί ως εργαλείο ισότητας ευκαιριών,

²⁹ <https://www.dypa.gov.gr/>

ενδυνάμωσης των συμμετεχόντων και μείωσης του κοινωνικού αποκλεισμού μετά την αποφυλάκιση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

5.1. Σχεδιασμός της έρευνας και ερευνητικό εργαλείο

Η παρούσα έρευνα υιοθετεί τον ποσοτικό ερευνητικό σχεδιασμό τύπου επισκόπησης (survey research design). Σύμφωνα με τον Creswell (2017), ο σχεδιασμός επισκόπησης παρέχει μια ποσοτική ή αριθμητική περιγραφή των τάσεων, των στάσεων και των απόψεων ενός πληθυσμού, μέσω της μελέτης ενός αντιπροσωπευτικού δείγματός του. Μέσα από αυτή τη μεθοδολογική προσέγγιση, ο ερευνητής έχει τη δυνατότητα να προχωρήσει σε ασφαλείς γενικεύσεις και να εξαγει αξιόπιστα συμπεράσματα από τα δεδομένα του δείγματος για τον ευρύτερο πληθυσμό. Η επιλογή αυτού του σχεδιασμού κρίνεται ως η πλέον ενδεδειγμένη, καθώς προσφέρει τη δυνατότητα συλλογής τυποποιημένων δεδομένων στο πλαίσιο της έρευνας σε πραγματικές συνθήκες (real-world research). Η έρευνα σε πραγματικές συνθήκες επικεντρώνεται στην επίλυση προβλημάτων με πρακτική σημασία και απαιτεί ρεαλιστικές, ευέλικτες προσεγγίσεις, ειδικά όταν διεξάγεται σε εφαρμοσμένα, σύνθετα και ιδιαίτερα απαιτητικά περιβάλλοντα, όπως αυτά των καταστημάτων κράτησης.

Ως βασικό ερευνητικό εργαλείο επιλέχθηκε το έντυπο, αυτοσυμπληρούμενο ερωτηματολόγιο. Όπως επισημαίνουν οι Cohen, Manion και Morrison (2018), το ερωτηματολόγιο αποτελεί ένα ευρέως διαδεδομένο και χρήσιμο εργαλείο για τη συλλογή δεδομένων επισκόπησης. Προσφέρει τη δυνατότητα συγκέντρωσης πληροφοριών σε τυποποιημένη βάση, παράγοντας δομημένα –συχνά αριθμητικά– δεδομένα, τα οποία μπορούν να αναλυθούν συγκριτικά και με σχετική ευκολία. Επιπλέον, ένα σημαντικό πλεονέκτημα του αυτοσυμπληρούμενου ερωτηματολογίου είναι ότι μπορεί να χορηγηθεί χωρίς την άμεση παρουσία του ερευνητή. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με την ανωνυμία που εγγυάται η δομή του, λειτουργεί ενθαρρυντικά προς τους συμμετέχοντες ώστε να απαντήσουν με μεγαλύτερη ειλικρίνεια, στοιχείο ζωτικής σημασίας για την εγκυρότητα της έρευνας, ιδίως όταν το δείγμα αποτελείται από έναν ευάλωτο πληθυσμό, όπως οι κρατούμενοι.

Το ερωτηματολόγιο διαρθρώνεται σε πέντε (5) διακριτές θεματικές ενότητες:

- ❖ **Ενότητα Α - Δημογραφικά Στοιχεία:** Καταγράφει βασικά ατομικά χαρακτηριστικά (όπως ηλικία, φύλο, εθνικότητα, εκπαιδευτικό επίπεδο, επαγγελματική εμπειρία και διάρκεια ποινής), τα οποία θα λειτουργήσουν ως ανεξάρτητες μεταβλητές, διευκολύνοντας τον εντοπισμό μοτίβων και τη διερεύνηση συσχετίσεων στο τελικό στάδιο της ανάλυσης.
- ❖ **Ενότητα Β - Συνθήκες κράτησης & ψυχοκοινωνική υποστήριξη:** Αξιολογεί τον χρόνο παραμονής και την ποιότητα των συνθηκών διαβίωσης, καθώς και τη διαθέσιμη ψυχολογική υποστήριξη, παράγοντες που διαμορφώνουν το γενικότερο κλίμα και τη μαθησιακή ετοιμότητα ή απομόνωση του ατόμου.

- ❖ **Ενότητα Γ - Εκπαίδευση – Κατάρτιση:** Εξετάζει την πρότερη συμμετοχή σε προγράμματα εντός της φυλακής, καθώς και τον βαθμό που οι ίδιοι οι κρατούμενοι αντιλαμβάνονται αυτά τα προγράμματα ως χρήσιμα για την επανένταξή τους.
- ❖ **Ενότητα Δ - Ψηφιακές δεξιότητες:** Εστιάζει στη συχνότητα, στην εμπειρία και στον σκοπό χρήσης ψηφιακών μέσων (π.χ. διαδικτύου ή έξυπνων συσκευών), καταγράφοντας παράλληλα την αυτοαξιολόγησή τους ως προς το επίπεδο των βασικών ψηφιακών τους γνώσεων.
- ❖ **Ενότητα Ε - Ατομικές απόψεις & προτάσεις:** Μέσω ανοιχτών ερωτήσεων, παρέχεται ο χώρος στους συμμετέχοντες να εκφραστούν ελεύθερα, διερευνώντας σε βάθος τα αντιλαμβανόμενα εμπόδια εκμάθησης, τις ανάγκες τους και τις δικές τους προτάσεις για τη μετα-σωφρονιστική πορεία τους.

5.2. Μέθοδος ανάλυσης δεδομένων

Δεδομένου ότι το ερωτηματολόγιο ενσωματώνει ερωτήσεις κλειστού και ανοιχτού τύπου, η διαδικασία ανάλυσης των δεδομένων ακολουθεί μια μεικτή προσέγγιση. Η αξιοποίηση τόσο ποσοτικών όσο και ποιοτικών δεδομένων επιτρέπει στον ερευνητή να κατανοήσει πληρέστερα και βαθύτερα το ερευνητικό πρόβλημα, συγκριτικά με τη χρήση μίας μόνο μεθοδολογικής προσέγγισης.

❖ Ποσοτική ανάλυση (Κλειστές Ερωτήσεις):

Η κωδικοποίηση και η καταχώρηση των ποσοτικών δεδομένων θα πραγματοποιηθεί με τη χρήση του λογισμικού υπολογιστικών φύλλων Microsoft Excel. Σύμφωνα με τη μεθοδολογία της περιγραφικής στατιστικής (descriptive statistics), η ανάλυση θα εστιαστεί στην κατανομή των συχνοτήτων (frequencies), στον υπολογισμό ποσοστών και στην εξαγωγή μέσων όρων, ώστε να περιγραφούν με σαφήνεια τα βασικά χαρακτηριστικά του δείγματος. Όπως αναφέρουν οι Cohen, Manion και Morrison (2018), η περιγραφική στατιστική αποτελεί το θεμέλιο της ανάλυσης ποσοτικών δεδομένων, καθώς επιτρέπει τη σύνοψη και την οργανωμένη παρουσίαση ενός μεγάλου όγκου αριθμητικών πληροφοριών. Η οπτικοποίηση των αποτελεσμάτων θα γίνει μέσω γραφημάτων και συγκεντρωτικών πινάκων, διευκολύνοντας την ορθή ερμηνεία και την ανάδειξη των στάσεων και των ψηφιακών δεξιοτήτων των κρατούμενων με κατανοητό τρόπο.

❖ Ποιοτική ανάλυση (Ανοιχτές Ερωτήσεις):

Τα ποιοτικά δεδομένα που θα προκύψουν από τις ανοιχτές ερωτήσεις (Ενότητα Ε) θα αναλυθούν με τη μέθοδο της Θεματικής Ανάλυσης (Thematic Analysis). Σύμφωνα με την κλασική προσέγγιση των Braun και Clarke (2006), η Θεματική Ανάλυση είναι μια θεμελιώδης μέθοδος για την αναγνώριση, ανάλυση και αναφορά μοτίβων (θεμάτων) μέσα στα δεδομένα. Αποτελεί μια εξαιρετικά ευέλικτη και χρήσιμη ερευνητική προσέγγιση, η οποία οργανώνει και περιγράφει το σύνολο των δεδομένων με πλούσιες λεπτομέρειες, προσφέροντας παράλληλα βαθύτερες ερμηνείες διαφόρων πτυχών του ερευνητικού θέματος. Η ανάλυση θα ακολουθήσει τα έξι (6) αυστηρά στάδια που προτείνουν οι συγγραφείς προκειμένου να διασφαλιστεί η εγκυρότητα της διαδικασίας:

- 1.** Εξοικείωση με τα δεδομένα (Familiarizing yourself with your data): Μεταγραφή των δεδομένων, συστηματική και επαναληπτική ανάγνωση των απαντήσεων των κρατούμενων, και καταγραφή των αρχικών ιδεών και εντυπώσεων.
- 2.** Παραγωγή αρχικών κωδικών (Generating initial codes): Εντοπισμός και συστηματική κωδικοποίηση ενδιαφερόντων στοιχείων (features) σε ολόκληρο το σύνολο των δεδομένων, συγκεντρώνοντας τα αποσπάσματα που αντιστοιχούν σε κάθε κωδικό.
- 3.** Αναζήτηση θεμάτων (Searching for themes): Ανασύνταξη και ομαδοποίηση των διαφόρων κωδικών σε ευρύτερα, δυνητικά θέματα (π.χ. «έλλειψη υποδομών», «φόβος για την τεχνολογία»), συλλέγοντας τα σχετικά δεδομένα κάτω από το κάθε θέμα.
- 4.** Ανασκόπηση θεμάτων (Reviewing themes): Έλεγχος και επιβεβαίωση των θεμάτων σε δύο επίπεδα: πρώτον, σε σχέση με τα κωδικοποιημένα αποσπάσματα και, δεύτερον, σε σχέση με το συνολικό απομαγνητοφωνημένο/γραπτό σύνολο των δεδομένων, δημιουργώντας έναν θεματικό «χάρτη».
- 5.** Ορισμός και ονοματοδοσία θεμάτων (Defining and naming themes): Συνεχής ανάλυση και βελτίωση των ιδιοτήτων κάθε θέματος, διαμορφώνοντας σαφείς ορισμούς και κατανοητά ονόματα που αποτυπώνουν την ουσία του κάθε θέματος.
- 6.** Συγγραφή αναφοράς (Producing the report): Τελική ανάλυση και επιλογή ζωντανών, πειστικών αποσπασμάτων. Σύνδεση της ανάλυσης των ευρημάτων με τα ερευνητικά ερωτήματα και την υπάρχουσα βιβλιογραφία για την παραγωγή της τελικής ακαδημαϊκής αναφοράς.

5.3. Δεοντολογικές παράμετροι της έρευνας

Η διεξαγωγή εκπαιδευτικής έρευνας απαιτεί αυστηρή προσήλωση στους κανόνες ηθικής και δεοντολογίας. Σύμφωνα με τη Βρετανική Ένωση Εκπαιδευτικής Έρευνας, οι ερευνητές οφείλουν να διεξάγουν το έργο τους διασφαλίζοντας τον σεβασμό προς το άτομο, τη γνώση, τις δημοκρατικές αξίες, την ποιότητα της εκπαιδευτικής έρευνας και την ακαδημαϊκή ελευθερία. Ειδικότερα, όταν η έρευνα διεξάγεται σε καταστήματα κράτησης, οι συμμετέχοντες ορίζονται ως εξαιρετικά ευάλωτος πληθυσμός, γεγονός που καθιστά αναγκαία την εφαρμογή αυστηρότερων πρωτοκόλλων προστασίας, προκειμένου να αποφευχθεί κάθε μορφή διακρίσεων, εξαναγκασμού ή εκμετάλλευσης. Στο πλαίσιο αυτό, η παρούσα έρευνα σχεδιάστηκε με γνώμονα τις κατευθυντήριες οδηγίες της Βρετανικής Ένωσης Εκπαιδευτικής Έρευνας (BERA, 2018):

- ❖ **Ενήμερη Συγκατάθεση (Informed Consent):** Είναι βασική ευθύνη του ερευνητή να διασφαλίσει ότι οι συμμετέχοντες κατανοούν πλήρως τη διαδικασία στην οποία πρόκειται να εμπλακούν. Η κατανόηση αυτή περιλαμβάνει τους λόγους για τους οποίους η συμμετοχή τους είναι απαραίτητη, τον τρόπο με τον οποίο θα χρησιμοποιηθούν τα δεδομένα τους, καθώς και το σε ποιους θα αναφερθούν τα τελικά αποτελέσματα. Για τον σκοπό αυτό, στο προοίμιο του

ερωτηματολογίου παρέχονται όλες οι απαραίτητες πληροφορίες με σαφή, ειλικρινή και απλό τρόπο, απαλλαγμένο από περίπλοκη ακαδημαϊκή ορολογία.

- ❖ **Εθελοντική Συμμετοχή και Δικαίωμα Αποχώρησης (Right to Withdraw):** Τονίζεται ξεκάθαρα πως η συμμετοχή είναι απολύτως προαιρετική. Οι ερευνητές οφείλουν να αναγνωρίζουν και να σέβονται το δικαίωμα όλων των συμμετεχόντων να αποχωρήσουν από την έρευνα οποιαδήποτε στιγμή, για οποιονδήποτε λόγο ή ακόμα και χωρίς αιτιολογία. Η αποχώρηση αυτή μπορεί να γίνει χωρίς να χρειάζεται να δώσουν εξηγήσεις και χωρίς οι συμμετέχοντες να υποστούν καμία απολύτως συνέπεια.
- ❖ **Προστασία από Βλάβη (Minimizing Harm):** Οι ερευνητές πρέπει να λαμβάνουν κάθε απαραίτητο μέτρο για να ελαχιστοποιήσουν τους κινδύνους και την πιθανότητα βλάβης ή δυσφορίας (ψυχολογικής, κοινωνικής ή νομικής) προς τους συμμετέχοντες. Η ερευνητική διαδικασία διασφαλίζει απόλυτα ότι τα στοιχεία που θα συλλεχθούν δεν πρόκειται, σε καμία περίπτωση, να επηρεάσουν αρνητικά τη νομική θέση των κρατούμενων, την έκτιση της ποινής τους, τη μεταχείρισή τους εντός του ιδρύματος ή τα γενικότερα δικαιώματά τους.
- ❖ **Ιδιωτικότητα, Αωνυμία και Αποθήκευση Δεδομένων:** Στην εκπαιδευτική έρευνα, η εμπιστευτική και ανώνυμη μεταχείριση των δεδομένων των συμμετεχόντων θεωρείται ο κανόνας. Το δικαίωμα στην ιδιωτικότητα προστατεύεται απόλυτα και η ερευνητική διαδικασία συμμορφώνεται ρητά με τις νομικές απαιτήσεις περί προστασίας δεδομένων, συμπεριλαμβανομένου του Γενικού Κανονισμού για την Προστασία Δεδομένων (GDPR). Οι απαντήσεις που συλλέγονται είναι αυστηρά ανώνυμες, δεν ζητούνται στοιχεία ταυτοποίησης (π.χ. ονοματεπώνυμο), ενώ τα δεδομένα προορίζονται αποκλειστικά για ερευνητική και υπηρεσιακή χρήση και φυλάσσονται με τη μέγιστη δυνατή ψηφιακή και φυσική ασφάλεια.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6. ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται αναλυτικά τα ευρήματα της πρωτογενούς έρευνας. Η έρευνα διεξήχθη μέσω έντυπου, αυτοσυμπληρούμενου ερωτηματολογίου, το οποίο διανεμήθηκε στους τροφίμους των καταστημάτων κράτησης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Κεντρικός σκοπός της αποτύπωσης αυτών των αποτελεσμάτων είναι η συστηματική διερεύνηση του επιπέδου ψηφιακού εγγραμματος των κρατούμενων, η χαρτογράφηση των υφιστάμενων γνώσεών τους γύρω από τις Τεχνολογίες Πληροφορίας και Επικοινωνίας (ΤΠΕ), καθώς και η ανάδειξη των εκπαιδευτικών τους αναγκών. Η ανάλυση των δεδομένων ακολουθεί μια μεικτή προσέγγιση, αξιοποιώντας την περιγραφική στατιστική για τα ποσοτικά δεδομένα (κλειστές ερωτήσεις) και τη Θεματική Ανάλυση για τα ποιοτικά δεδομένα (ανοιχτές ερωτήσεις). Για την καλύτερη κατανόηση και οργάνωση των ευρημάτων, η παρουσίαση των αποτελεσμάτων ακολουθεί την ίδια λογική διάρθρωση με τις πέντε (5) διακριτές θεματικές ενότητες του ερευνητικού εργαλείου:

- ❖ **Ενότητα Α - Δημογραφικά Στοιχεία:** Αποτυπώνονται τα βασικά ατομικά χαρακτηριστικά του δείγματος (ηλικία, φύλο, εθνικότητα, εκπαιδευτικό επίπεδο, κ.ά.), τα οποία λειτουργούν ως ανεξάρτητες μεταβλητές για τον εντοπισμό μοτίβων.
- ❖ **Ενότητα Β - Συνθήκες κράτησης & ψυχοκοινωνική υποστήριξη:** Παρουσιάζεται η αξιολόγηση των κρατουμένων για τις συνθήκες διαβίωσής τους, καθώς και ο βαθμός υποστήριξης που λαμβάνουν, παράγοντες που επηρεάζουν τη μαθησιακή τους ετοιμότητα.
- ❖ **Ενότητα Γ - Εκπαίδευση – Κατάρτιση:** Εξετάζεται η συμμετοχή του δείγματος σε υφιστάμενα εκπαιδευτικά προγράμματα εντός της φυλακής και η αντίληψή τους για τη χρησιμότητά αυτών στην επανένταξή τους.
- ❖ **Ενότητα Δ - Ψηφιακές δεξιότητες:** Αποτελεί τον πυρήνα της έρευνας, καταγράφοντας τη συχνότητα χρήσης, την εμπειρία και την αυτοαξιολόγηση των τροφίμων όσον αφορά τις βασικές ψηφιακές τους γνώσεις και τη χρήση έξυπνων συσκευών ή διαδικτύου.
- ❖ **Ενότητα Ε - Ατομικές απόψεις & προτάσεις:** Αναλύονται σε βάθος τα αντιλαμβανόμενα εμπόδια εκμάθησης (π.χ. φόβος τεχνολογίας, περιορισμοί ασφαλείας) και καταγράφονται οι προσωπικές προτάσεις των κρατουμένων για τη μετα-σωφρονιστική τους πορεία.

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη σε δείγμα N=63 τροφίμων από τα καταστήματα κράτησης της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας. Η συλλογή των πρωτογενών δεδομένων πραγματοποιήθηκε μέσω έντυπων, αυτοσυμπληρούμενων ερωτηματολογίων, με απόλυτη διασφάλιση της ανωνυμίας και της εθελοντικής συμμετοχής. Τα συμπεράσματα που εξάγονται από την ανάλυση αυτών των ενοτήτων προσφέρουν μια τεκμηριωμένη βάση δεδομένων (evidence-base), η οποία θα τροφοδοτήσει τις προτάσεις πολιτικής και τις στοχευμένες δράσεις ψηφιακής συμπερίληψης που θα αναπτυχθούν στο Κεφάλαιο 7.

ΕΝΟΤΗΤΑ Α – ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

1. Ηλικία

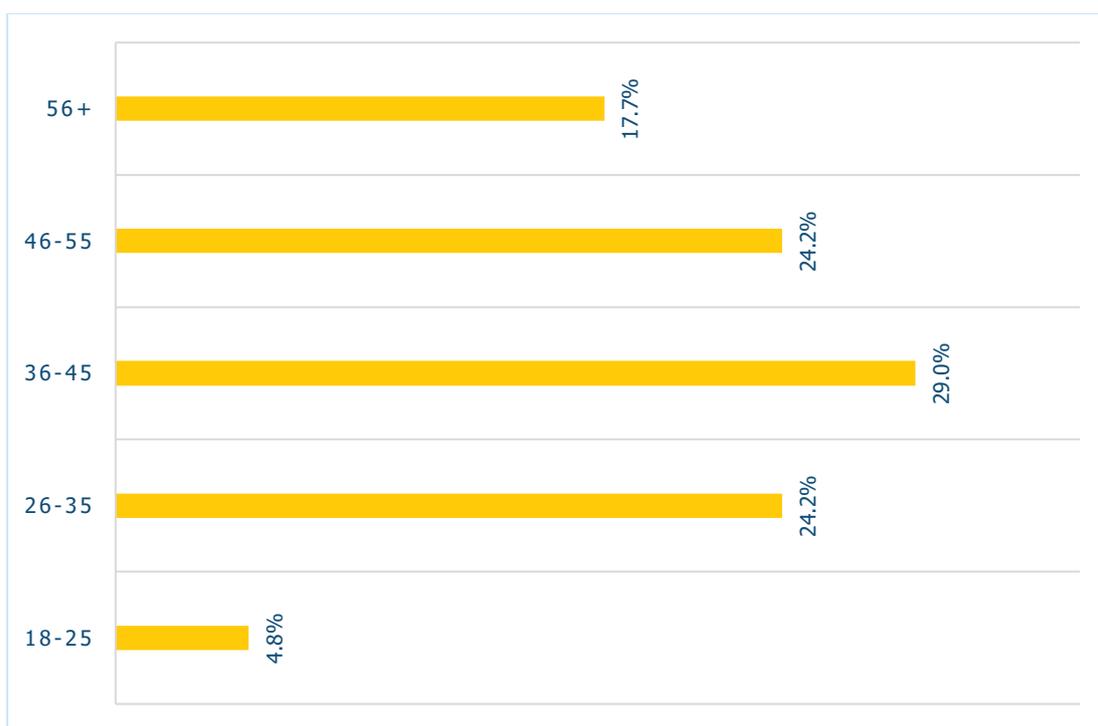
Η ανάλυση του δημογραφικού προφίλ των συμμετεχόντων καταδεικνύει ότι το δείγμα αποτελείται κυρίως από άτομα ώριμης και παραγωγικής ηλικίας. Πιο αναλυτικά, η πολυπληθέστερη ηλικιακή ομάδα που συμμετέχει είναι αυτή των 36-45 ετών (29%), κι έπειτα με ισοβαθμία οι ηλικιακές ομάδες 26-35 και 46-55 ετών (24,2%). Συνεπώς, περίπου τα τρία τέταρτα του δείγματος, είναι 26 έως 55 ετών, επιβεβαιώνοντας πως πρόκειται για πληθυσμό με ενεργές βιοποριστικές ανάγκες, στοιχείο που συνδέεται άμεσα με την ανάγκη επαγγελματικής κατάρτισης, όπως παρουσιάζεται στη συνέχεια. Έπειτα, εμφανίζεται με περίπου 18% η ηλικιακή ομάδα των μεγαλύτερων σε ηλικία κρατούμενων (56+ ετών) και τέλος μόλις με ποσοστό περίπου 5% οι νέοι ενήλικες 18-25 ετών.

Πίνακας 1. Ηλικιακή κατανομή συμμετεχόντων

ΗΛΙΚΙΑΚΗ ΟΜΑΔΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
18-25	4,8%
26-35	24,2%
36-45	29,0%
46-55	24,2%
56+	17,7%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 2. Ηλικιακή κατανομή συμμετεχόντων

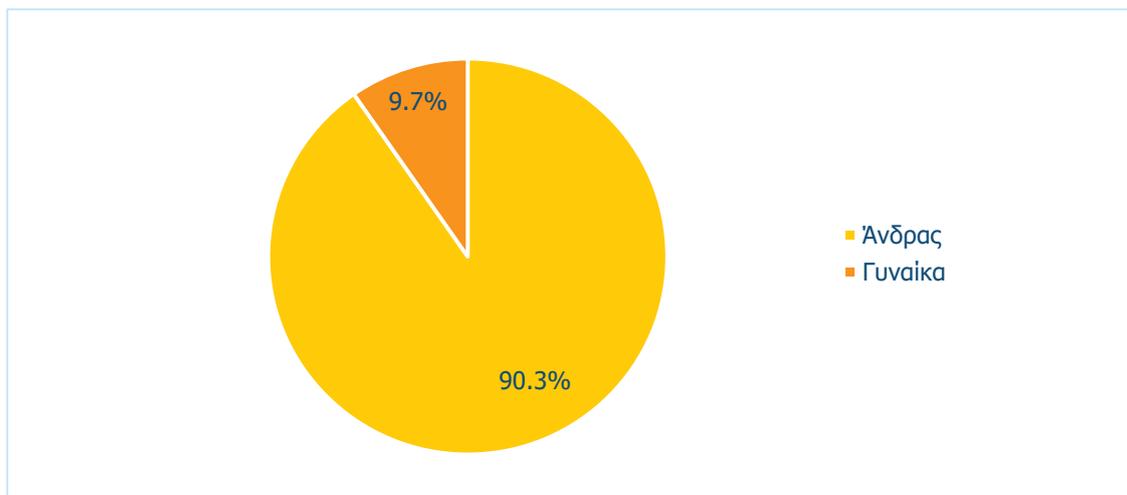

Πηγή: ίδια επεξεργασία

2. Φύλο

Όσον αφορά, την κατανομή του φύλου, το συντριπτικά μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού του δείγματος είναι άντρες (90%) ενώ οι γυναίκες αποτελούν μόλις το 9,7%.

Διάγραμμα 3. Ποσοστιαία κατανομή φύλου των συμμετεχόντων

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

3. Εθνικότητα / Χώρα καταγωγής

Εξετάζοντας την εθνικότητα των συμμετεχόντων, διαπιστώνεται μια έντονη πολυπολιτισμικότητα στο εσωτερικό των καταστήματος κράτησης. Η πλειονότητα του δείγματος (58,3%) αφορά ημεδαπούς κρατούμενους, ωστόσο καταγράφεται ένα εξαιρετικά υψηλό ποσοστό αλλοδαπών, το οποίο ανέρχεται στο 41,7%. Όπως προκύπτει από τις πρωτογενείς απαντήσεις τους, στο δείγμα εκπροσωπούνται χώρες των Βαλκανίων (όπως η Αλβανία), της Μέσης Ανατολής και της Ασίας (π.χ. Πακιστάν, Αφγανιστάν, Συρία, Ιράκ, Παλαιστίνη, Υεμένη, Λίβανος), καθώς και ένα ευρύ φάσμα αφρικανικών κρατών (π.χ. Αλγερία, Μαρόκο, Γκάνα, Νιγηρία, Σουδάν, Τανζανία, Ζιμπάμπουε).

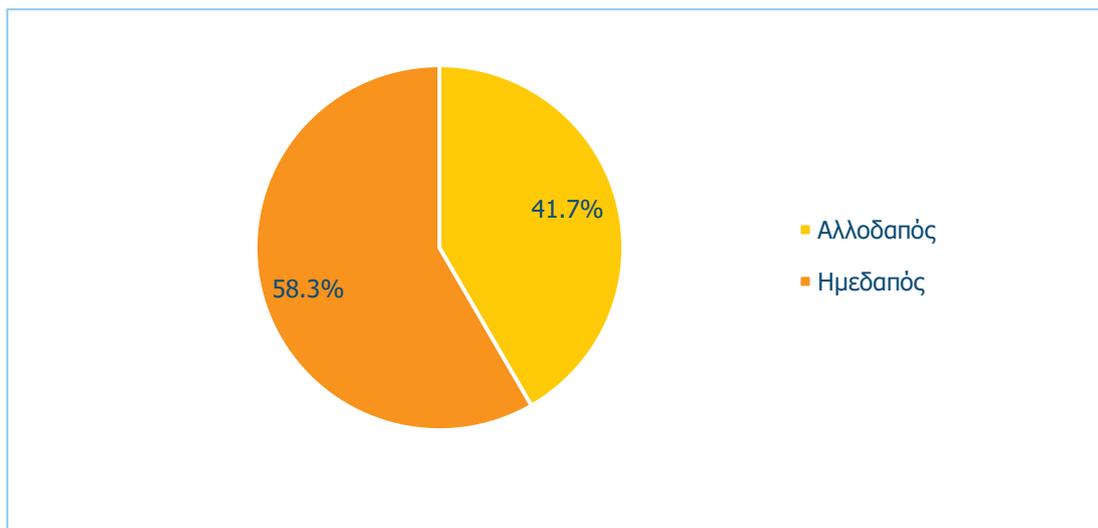
Η παρουσία ενός τόσο ανομοιογενούς πληθυσμού, με διαφορετικές μητρικές γλώσσες και ποικίλες πολιτισμικές καταβολές, αποτελεί μια δομική πρόκληση για το σωφρονιστικό σύστημα. Υπογραμμίζει την επιτακτική ανάγκη για προσαρμοσμένα προγράμματα εκπαίδευσης (όπως η εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας) και ταυτόχρονα ερμηνεύει σε μεγάλο βαθμό τις δυσκολίες επικοινωνίας και τα εμπόδια κοινωνικής ενσωμάτωσης που συχνά βιώνουν οι αλλοδαποί κρατούμενοι.

Πίνακας 2. Κατανομή του δείγματος ως προς την εθνικότητα

ΕΘΝΙΚΟΤΗΤΑ / ΚΑΤΑΓΩΓΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Αλλοδαπός	41,7%
Ημεδαπός	58,3%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 4. Κατανομή του δείγματος ως προς την εθνικότητα

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

4. Εκπαιδευτικό επίπεδο

Όσον αφορά το εκπαιδευτικό υπόβαθρο των συμμετεχόντων, εμφανίζεται σημαντικό μορφωτικό έλλειμα. Οι περισσότεροι κρατούμενοι έχουν ολοκληρώσει μόνο το Δημοτικό (33,9%). Αθροίζοντας το ποσοστό αυτό με όσους έχουν αποφοιτήσει από το Γυμνάσιο (23,7%) και το μικρό αλλά υπαρκτό ποσοστό αυτών που δεν έχουν καμία απολύτως τυπική εκπαίδευση (1,7%), προκύπτει ότι σχεδόν έξι στους δέκα κρατούμενους (59,3%) διαθέτουν το πολύ έως και βασική υποχρεωτική εκπαίδευση.

Το παραπάνω εύρημα είναι κρίσιμο, εφόσον το χαμηλό μορφωτικό επίπεδο είναι βασικός προγνωστικός παράγοντας ψηφιακού αποκλεισμού. Η απουσία ισχυρών ακαδημαϊκών βάσεων δυσχεραίνει την εξοικείωση με την τεχνολογία, επιδεινώνει την ανασφάλεια - απασχολεί πολύ τους κρατούμενους η έλλειψη γνώσεων, όπως δηλώνουν σε ακόλουθες ερωτήσεις. Συνεπώς, είναι απαραίτητη η διαμόρφωση κατάλληλων προγραμμάτων ψηφιακού εγγραμματισμού που θα προσεγγίζουν αποτελεσματικά τις μαθησιακές ανάγκες των τροφίμων.

Η δευτεροβάθμια γενική εκπαίδευση (Λύκειο) αντιπροσωπεύει το 13,6% του δείγματος. Αξιοσημείωτο εύρημα, ωστόσο, αποτελεί το 20,3% των συμμετεχόντων που δηλώνει πως διαθέτει Επαγγελματική Εκπαίδευση, καταδεικνύοντας μια τάση προς την πρακτική κατάρτιση, η οποία θα μπορούσε να αξιοποιηθεί για τον σχεδιασμό εφαρμοσμένων προγραμμάτων ψηφιακού εγγραμματισμού (π.χ. χρήση υπολογιστή για συγκεκριμένα τεχνικά επαγγέλματα). Τέλος, η εκπροσώπηση αποφοίτων ανώτερης ή ανώτατης εκπαίδευσης είναι εξαιρετικά περιορισμένη, αγγίζοντας μόλις το 6,8%.

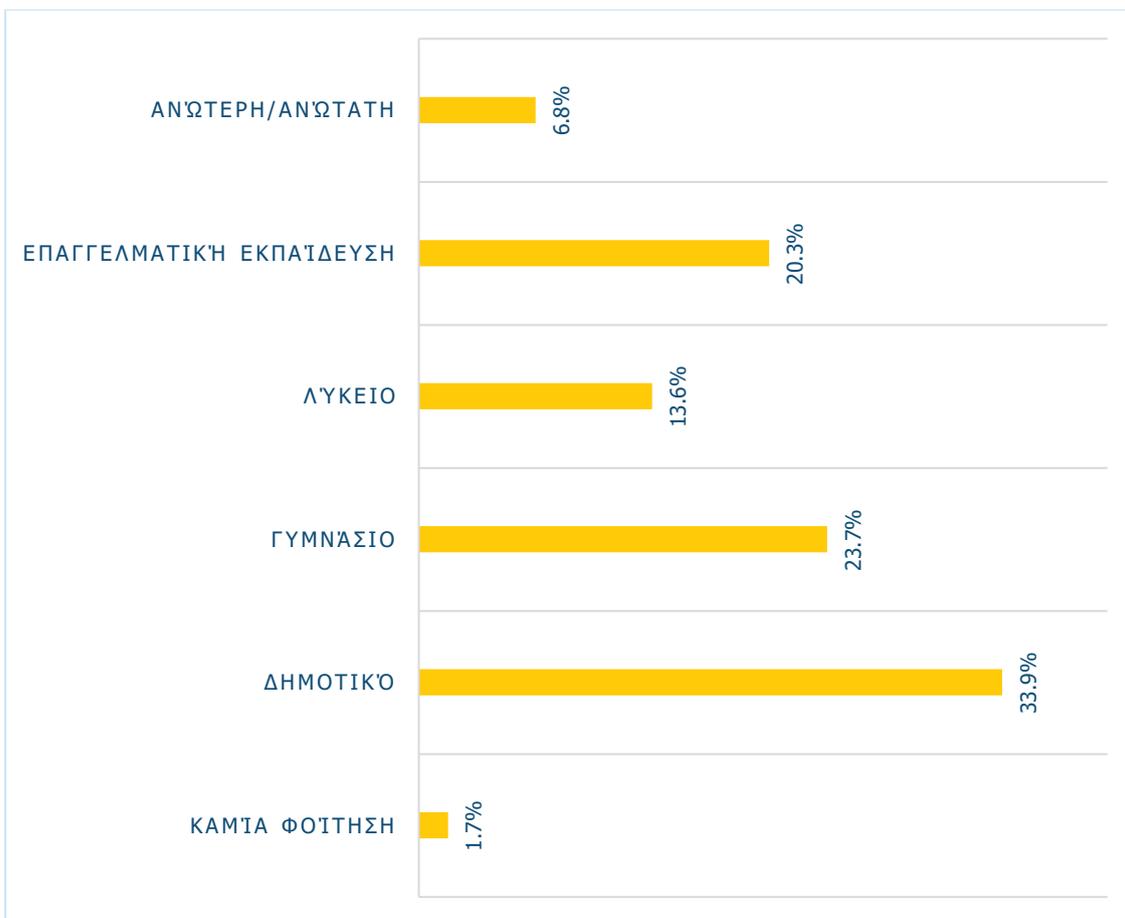
Πίνακας 3. Κατανομή του δείγματος ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο

ΕΠΙΠΕΔΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Καμία φοίτηση	1,7%

Δημοτικό	33,9%
Γυμνάσιο	23,7%
Λύκειο	13,6%
Επαγγελματική Εκπαίδευση	20,3%
Ανώτερη/Ανώτατη	6,8%
Καμία φοίτηση	1,7%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 5. Κατανομή του δείγματος ως προς το εκπαιδευτικό επίπεδο

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

5. Προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία

Η ανάλυση του επαγγελματικού υποβάθρου των κρατουμένων, πριν από τον εγκλεισμό τους, αποκαλύπτει μια ισχυρή συγκέντρωση σε τομείς χειρωνακτικής, τεχνικής και πρακτικής εργασίας. Πιο αναλυτικά, τα τεχνικά και χειρωνακτικά επαγγέλματα υπερισχύουν με ποσοστό 27% (οι συμμετέχοντες να δηλώνουν επαγγέλματα όπως «οικοδόμος», «υδραυλικός», «ξυλουργός», «ελαιοχρωματιστής» και «τορναδόρος»). Έπειτα, με ποσοστό 19% ακολουθούν όσοι ασχολούνταν με εμπόριο ή ήταν ελεύθεροι επαγγελματίες (π.χ. «μικροπωλητής», «λαϊκή», «μανάβης»).

Περίπου το 16% δεν κατατάσσεται σε καμία κατηγορία (άνεργοι ή δεν έδωσαν απάντηση), υποδηλώνοντας την εργασιακή επισφάλεια και την οικονομική ευαλωτότητα στην οποία βρίσκονταν ορισμένοι κρατούμενοι, πριν τη φυλάκισή τους, γεγονός που συνδέεται με την ανάγκη για επαγγελματική εκπαίδευση που δηλώνουν στις παρακάτω ερωτήσεις.

Οι υπόλοιποι συμμετέχοντες κατανέμονται σε παραγωγικούς τομείς παροχής υπηρεσιών: «Οδηγός & Μεταφορές» (12,7% - π.χ. «ταξί», «διανομέας»), «Ιδιωτικοί Υπάλληλοι» (11,1%) και «Εστίαση» (9,5%), όπου καταγράφονται επαγγέλματα όπως «μάγειρας», «ζαχαροπλάστης» και «φούρναρης». Τέλος, μια μικρή μερίδα (4,8%) προέρχεται από τον «Πρωτογενή τομέα» («αγρότης», «ψαράς»).

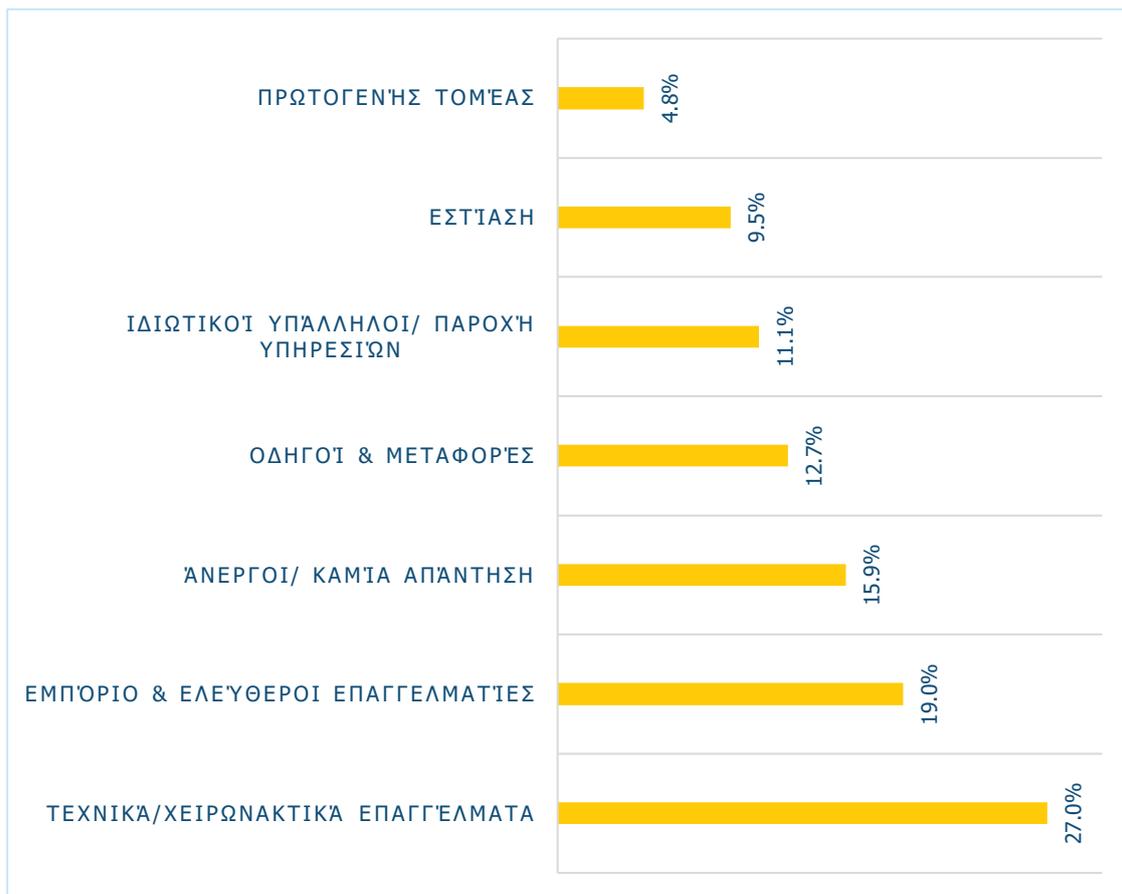
Συνολικά, η εργασιακή αυτή χαρτογράφηση ερμηνεύει σε τεράστιο βαθμό το ψηφιακό χάσμα που βιώνουν οι κρατούμενοι. Προερχόμενοι από κλάδους όπου η χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών ήταν ελάχιστη έως μηδαμινή, είναι απολύτως λογικό να στερούνται βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων. Ταυτόχρονα, υποδεικνύει την ανάγκη σχεδιασμού προγραμμάτων κατάρτισης που θα συνδέουν την ψηφιακή γνώση με τα τεχνικά τους επαγγέλματα (π.χ. ψηφιακή διαχείριση αποθήκης, προβολή υπηρεσιών στο διαδίκτυο), προκειμένου να ενισχυθεί η μελλοντική τους απασχολησιμότητα.

Πίνακας 4. Κατανομή του δείγματος ως προς τον τομέα προηγούμενης εργασίας

ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΗ ΕΡΓΑΣΙΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Τεχνικά/Χειρωνακτικά Επαγγέλματα	27,0%
Εμπόριο & Ελεύθεροι Επαγγελματίες	19,0%
Άνεργοι/ Καμία απάντηση	15,9%
Οδηγοί & Μεταφορές	12,7%
Ιδιωτικοί Υπάλληλοι/ Παροχή Υπηρεσιών	11,1%
Εστίαση	9,5%
Πρωτογενής τομέας	4,8%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 6. Ποσοστιαία κατανομή προηγούμενων επαγγελματικών κλάδων των συμμετεχόντων

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

6. Διάρκεια ποινής

Η ανάλυση της συνολικής διάρκειας ποινής καταδεικνύει ότι το δείγμα αποτελείται στη μεγάλη του πλειονότητα από κρατούμενους με βαρύ ποινικό προφίλ. Συγκεκριμένα, η πολυπληθέστερη κατηγορία αφορά τις «Μεσαίες ποινές» (5 έως 10 έτη), η οποία συγκεντρώνει το 39,7% των ερωτηθέντων. Αθροιστικά, περίπου τα τρία τέταρτα του δείγματος (74,5%) εκτίει ποινές μεγαλύτερες από 5 έτη. Η μακροχρόνια αποχή από το ελεύθερο κοινωνικό περιβάλλον συνεπάγεται αποκοπή από τις ραγδαίες τεχνολογικές εξελίξεις κι έτσι οι τρόφιμοι είναι αρκετά πιθανό να βιώσουν κοινωνικό και επαγγελματικό αποκλεισμό κατά την αποφυλάκισή τους.

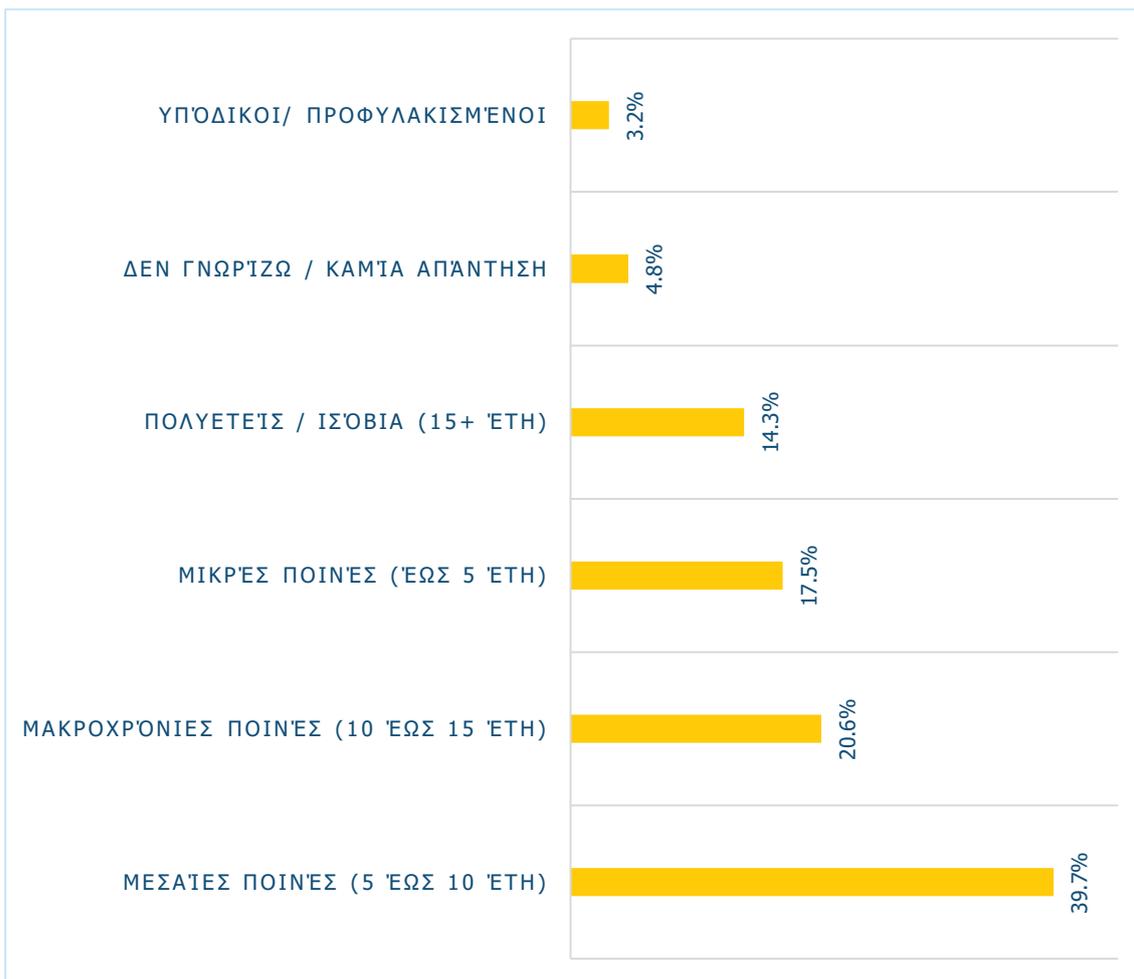
Στις υπόλοιπες κατηγορίες, οι κρατούμενοι με «Μικρές ποινές» (έως 5 έτη) αντιπροσωπεύουν το 17,5% του δείγματος. Τέλος, καταγράφονται πολύ χαμηλά ποσοστά για τους «Υπόδικους / Προφυλακισμένους» (3,2%), καθώς και ένα 4,8% που δήλωσε άγνοια ή επέλεξε να μην απαντήσει, ενδεχομένως λόγω νομικής αβεβαιότητας ως προς την τελική έκβαση των υποθέσεών τους.

Πίνακας 5. Κατανομή του δείγματος ως προς τη συνολική διάρκεια ποινής

ΔΙΑΡΚΕΙΑ ΠΟΙΝΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Μεσαίες ποινές (5 έως 10 έτη)	39,7%
Μακροχρόνιες ποινές (10 έως 15 έτη)	20,6%
Μικρές ποινές (έως 5 έτη)	17,5%
Πολυετείς / Ισόβια (15+ έτη)	14,3%
Δεν γνωρίζω / Καμία Απάντηση	4,8%
Υπόδικοι/ Προφυλακισμένοι	3,2%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 7. Ποσοστιαία κατανομή συνολικής διάρκειας ποινής συμμετεχόντων

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Για την ακριβή αποτύπωση του χρόνου παραμονής των συμμετεχόντων στη φυλακή, συνδυάστηκαν τα δεδομένα από το δεύτερο μέρος της ερώτησης 6 (ανοιχτή καταγραφή) και την ερώτηση 7 (κλειστή ερώτηση με κλίμακες). Οι ελεύθερες απαντήσεις αξιοποιήθηκαν για τη διασταύρωση και τη συμπλήρωση των ελλειπουσών τιμών.

ΕΝΟΤΗΤΑ Β – ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΡΑΤΗΣΗΣ & ΨΥΧΟΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ

7. Διάστημα εντός της φυλακής

Η πλειονότητα των συμμετεχόντων διανύει το πρώτο μισό της ποινής της. Ειδικότερα, η πολυπληθέστερη ομάδα αφορά όσους βρίσκονται στη φυλακή από 1 έως 3 έτη, συγκεντρώνοντας το 46% του δείγματος, ενώ ένα επιπλέον 27% έχει εκτίσει λιγότερο από 1 έτος. Το γεγονός ότι αθροιστικά το 73,0% των κρατουμένων βρίσκεται στο κατάστημα κράτησης για διάστημα μικρότερο των τριών ετών αποκτά ξεχωριστή σημασία, ιδίως αν αντιπαραβληθεί με το προηγούμενο εύρημα των μακροχρόνιων συνολικών ποινών. Πρακτικά, αυτό σημαίνει ότι για το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος υπολείπεται σημαντικός χρόνος παραμονής εντός του σωφρονιστικού καταστήματος. Συνεπώς, υπάρχει ο απαραίτητος χρόνος για την ένταξη των κρατουμένων σε πολυετή προγράμματα ψηφιακού εγγραμματισμού και επαγγελματικής κατάρτισης.

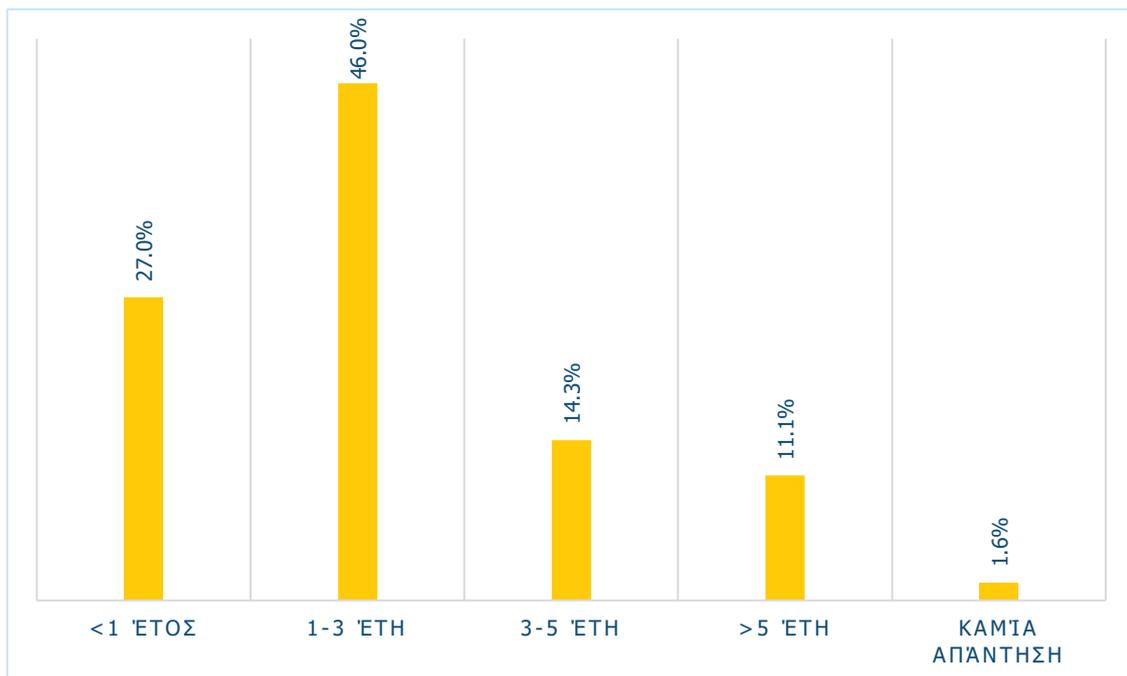
Όσον αφορά τις υπόλοιπες κατηγορίες, οι κρατούμενοι που έχουν ήδη εκτίσει 3 έως 5 έτη αποτελούν το 14,3% του δείγματος, ενώ εκείνοι με μακροχρόνια παραμονή (άνω των 5 ετών) αντιπροσωπεύουν το 11,1%. Τέλος, ένα πολύ μικρό ποσοστό (1,6%) δεν έδωσε απάντηση στη συγκεκριμένη ερώτηση.

Πίνακας 6. Ποσοστιαία κατανομή του διαστήματος που έχουν ήδη εκτίσει οι συμμετέχοντες

ΔΙΑΣΤΗΜΑ ΕΝΤΟΣ ΦΥΛΑΚΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
<1 έτος	27,0%
1-3 έτη	46,0%
3-5 έτη	14,3%
>5 έτη	11,1%
Καμία απάντηση	1,6%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 8. Ποσοστιαία κατανομή του διαστήματος που έχουν ήδη εκτίσει οι συμμετέχοντες

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

8. Πώς αξιολογείτε τις συνθήκες διαβίωσης (καθαριότητα, χώρος, φαγητό);

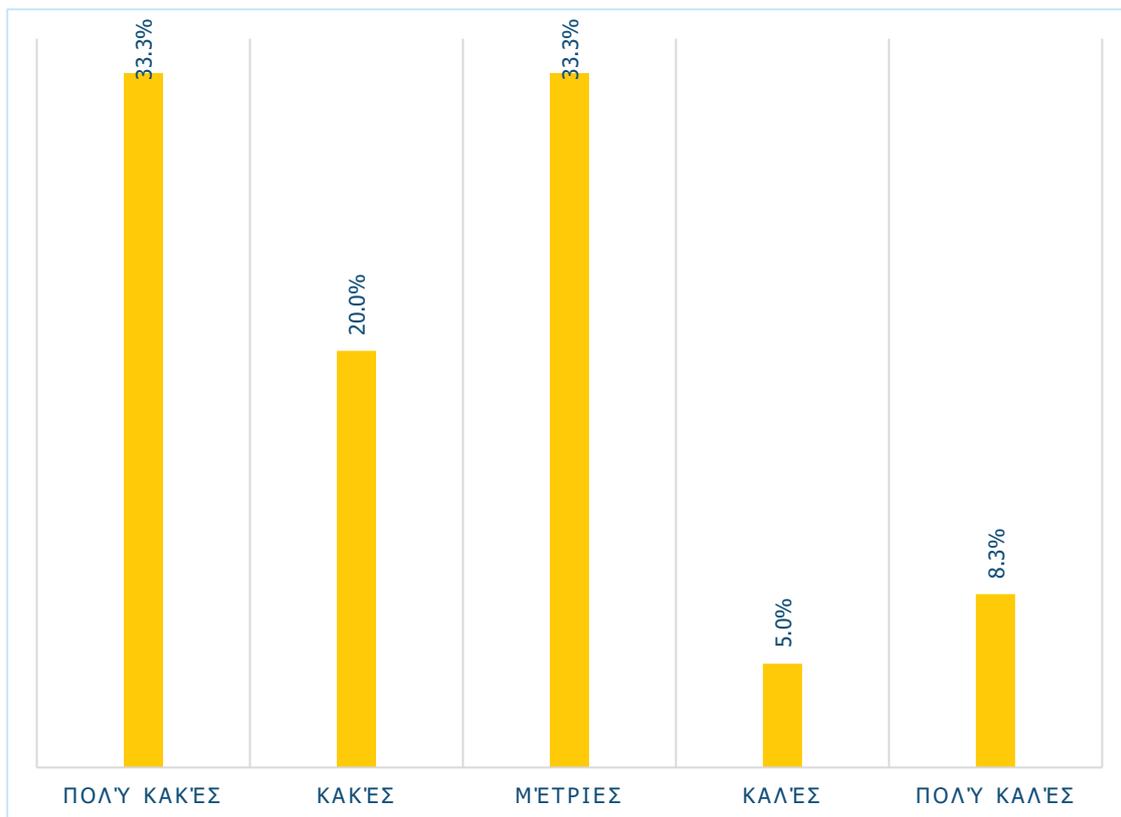
Οι απαντήσεις στην παρούσα ερώτηση, αποτύπωσαν την έντονη δυσαρέσκεια των συμμετεχόντων για τις συνθήκες διαβίωσής τους. Συγκεκριμένα, το 33,3% χαρακτηρίζει τις συνθήκες «πολύ κακές» και το 20% «κακές». Περισσότεροι από τους μισούς λοιπόν είναι ξεκάθαρα δυσαρεστημένοι από το περιβάλλον κράτησης. Ένα περιβάλλον το οποίο δεν εξασφαλίζει αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης είναι αποτρεπτικός παράγοντας για ομαλή συμμετοχή σε εκπαιδευτικές διαδικασίες. Τέλος, ένα ποσοστό 33,3% κρατά ουδέτερη στάση, ενώ οι θετικές απαντήσεις («καλές», «πολύ καλές») αγγίζουν αθροιστικά μόνο το 13,3% του συνόλου.

Πίνακας 7. Αξιολόγηση των συνθηκών διαβίωσης στο κατάστημα κράτησης

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Πολύ κακές	33,3%
Κακές	20,0%
Μέτριες	33,3%
Καλές	5,0%
Πολύ καλές	8,3%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 9. Ποσοστιαία αξιολόγηση των συνθηκών διαβίωσης από τους κρατούμενους

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

9. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από την πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες;

Οι απαντήσεις στην ερώτηση σχετικά με την ικανοποίηση των κρατούμενων από την παρεχόμενη ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, αναδεικνύουν ένα σημαντικό θεσμικό έλλειμμα. Ειδικότερα, το μεγαλύτερο μέρος του δείγματος εκφράζει έντονη δυσαρέσκεια, με το 27,9% να δηλώνει «Καθόλου» ικανοποιημένο και ένα ισόποσο 27,9% να δηλώνει «Λίγο» ικανοποιημένο. Το γεγονός ότι αθροιστικά η πλειονότητα των συμμετεχόντων (55,8%) αξιολογεί αρνητικά την πρόσβασή της στην υγεία, αναδεικνύει μια συνθήκη συστημικής επισφάλειας. Σε θεωρητικό επίπεδο, η αδυναμία κάλυψης βασικών αναγκών υγείας λειτουργεί ανασταλτικά για την οποιαδήποτε εκπαιδευτική παρέμβαση, εφόσον το άτομο που αισθάνεται ανασφάλεια για την υγεία και τη σωματική του ακεραιότητα, δεν θα αναπτύξει κίνητρο συμμετοχής σε εκπαιδευτικές διαδικασίες.

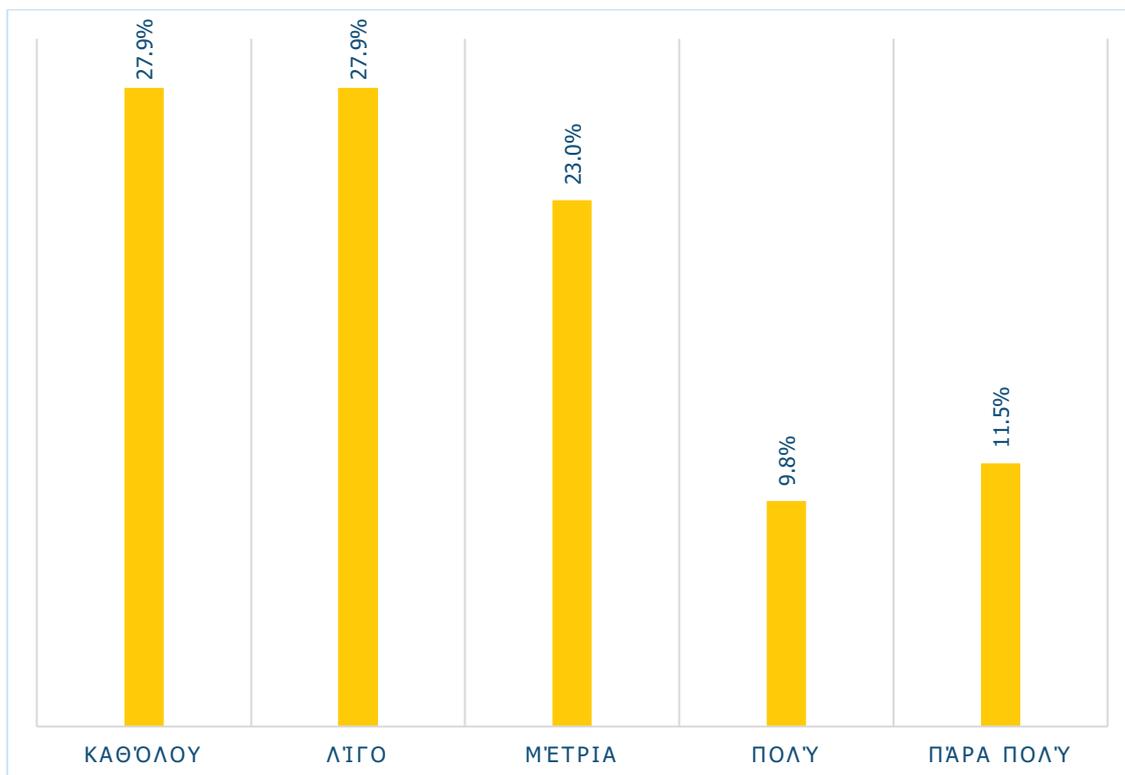
Παράλληλα, ένα 23,0% τηρεί μια ενδιάμεση στάση, δηλώνοντας «Μέτρια» ικανοποίηση, υποδηλώνοντας πιθανώς μια μερική ή περιστασιακή πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες. Στον αντίποδα, η θετική αξιολόγηση περιορίζεται στο 21,3% του δείγματος (9,8% «Πολύ» και 11,5% «Πάρα πολύ»), ποσοστό που, αν και υπαρκτό, δεν επαρκεί για να ανατρέψει τη γενικότερη εικόνα δυσλειτουργίας του συστήματος υγείας εντός του καταστήματος κράτησης.

Πίνακας 8. Βαθμός ικανοποίησης από την πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες

ΙΚΑΝΟΠΟΙΗΣΗ ΑΠΟ ΙΑΤΡΙΚΕΣ ΥΠΗΡΕΣΙΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Καθόλου	27,9%
Λίγο	27,9%
Μέτρια	23,0%
Πολύ	9,8%
Πάρα πολύ	11,5%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 10. Ποσοστιαία κατανομή ικανοποίησης των κρατούμενων από την παροχή ιατρικών υπηρεσιών

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

10. Πώς θα αξιολογούσατε τις σχέσεις με το προσωπικό της φυλακής;

Σε αντίθεση με την δυσaréσκεια για τις συνθήκες διαβίωσης και τις υγειονομικές παροχές, η αξιολόγηση των σχέσεων με το σωφρονιστικό προσωπικό παρουσιάζει αρκετά θετική εικόνα. Οι θεσμικές ελλείψεις φαίνεται ότι δεν αντανακλώνται στις διαπροσωπικές σχέσεις. Αναλυτικότερα, οι σχέσεις μεταξύ κρατούμενων και προσωπικού χαρακτηρίζονται ως «καλές» (32,2%) και «πολύ καλές» (16,1%) κατά 48,4% αθροιστικά, περιγράφοντας έτσι ένα θετικό κλίμα αλληλεπίδρασης. Σε αυτή την περίπτωση ενδέχεται η καλή επικοινωνία κρατούμενων – προσωπικού να συμβάλλει στο ως προστατευτικός παράγοντας στην ψυχική υγεία των πρώτων. Έπειτα, το 27,4%

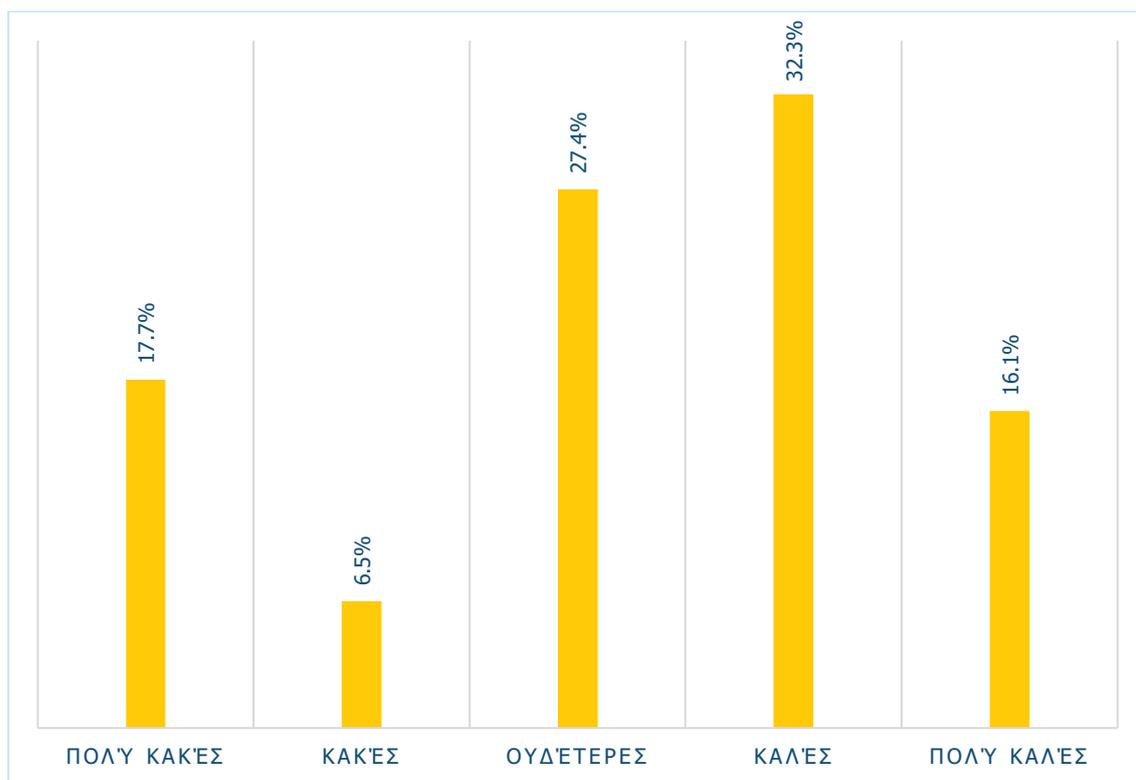
δήλωσε ουδέτερη στάση, ενώ μόλις το συνολικά 24,2% (17,7% «Πολύ κακές» και 6,5% «Κακές») αξιολόγησε τις σχέσεις αρνητικά, αλλά πρέπει να λαμβάνεται σημαντικά υπόψιν.

Πίνακας 9. Αξιολόγηση των σχέσεων των κρατουμένων με το σωφρονιστικό προσωπικό

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΣΧΕΣΕΩΝ ΜΕ ΤΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Πολύ κακές	17,7%
Κακές	6,5%
Ουδέτερες	27,4%
Καλές	32,3%
Πολύ καλές	16,1%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 11. Ποσοστιαία κατανομή της αξιολόγησης των σχέσεων μεταξύ κρατουμένων και σωφρονιστικού προσωπικού

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

11. Νιώθετε ότι έχετε υποστήριξη για τα ψυχολογικά σας προβλήματα;

Τα αποτελέσματα σχετικά με την αξιολόγηση της παρεχόμενης ψυχολογικής υποστήριξης, αναδεικνύουν μία βαθιά συστημική ανεπάρκεια σχετικά με την ψυχική υγεία των κρατούμενων. Πιο συγκεκριμένα, το 73,8% δήλωσε ότι δεν λαμβάνει υποστήριξη για τα ψυχολογικά προβλήματα στα οποία οδηγεί ο εγκλεισμός. Οι απαντήσεις «εν μέρει» αποτελούν το 16,4% των συνολικών, αποδεικνύοντας

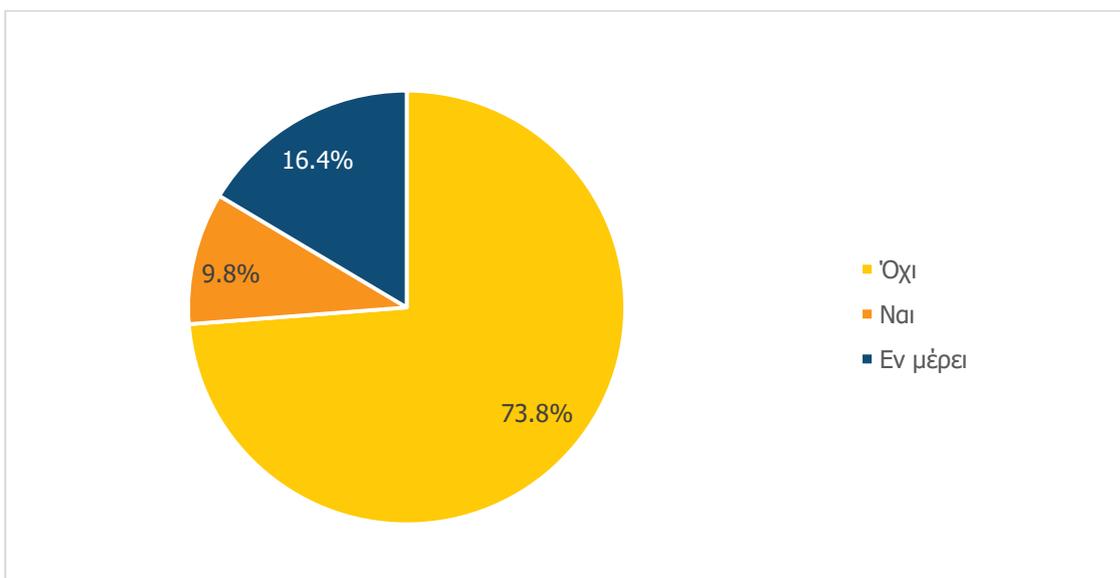
περιστασιακή βοήθεια. Στον αντίποδα, μόνο το 9,8% δηλώνει επαρκή ψυχολογική βοήθεια.

Πίνακας 10. Αξιολόγηση της παρεχόμενης υποστήριξης για ψυχολογικά ζητήματα

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗΣ ΓΙΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Όχι	73,8%
Ναι	9,8%
Εν μέρει	16,4%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 12. Ποσοστιαία κατανομή παροχής ψυχολογικής υποστήριξης στους κρατούμενους

Πηγή: ίδια επεξεργασία

12. Συμμετέχετε σε προγράμματα ψυχολογικής ή κοινωνικής ενδυνάμωσης;

Σχετικά με την έμπρακτη συμμετοχή των κρατούμενων σε οργανωμένα προγράμματα ψυχολογικής ή κοινωνικής ενδυνάμωσης. Τα αποτελέσματα επιβεβαιώνουν απόλυτα το θεσμικό κενό που καταγράφηκε στην προηγούμενη ερώτηση, καθώς η συντριπτική πλειονότητα, αγγίζοντας το 84,7%, δήλωσε πως δεν συμμετέχει σε κανένα τέτοιο πρόγραμμα. Στον αντίποδα, μόλις ένα 15,3% των ερωτηθέντων έχει καταφέρει να ενταχθεί σε κάποια υποστηρικτική δράση.

Πίνακας 11. Συμμετοχή σε προγράμματα ψυχολογικής/κοινωνικής ενδυνάμωσης και επιθυμία μελλοντικής ένταξης

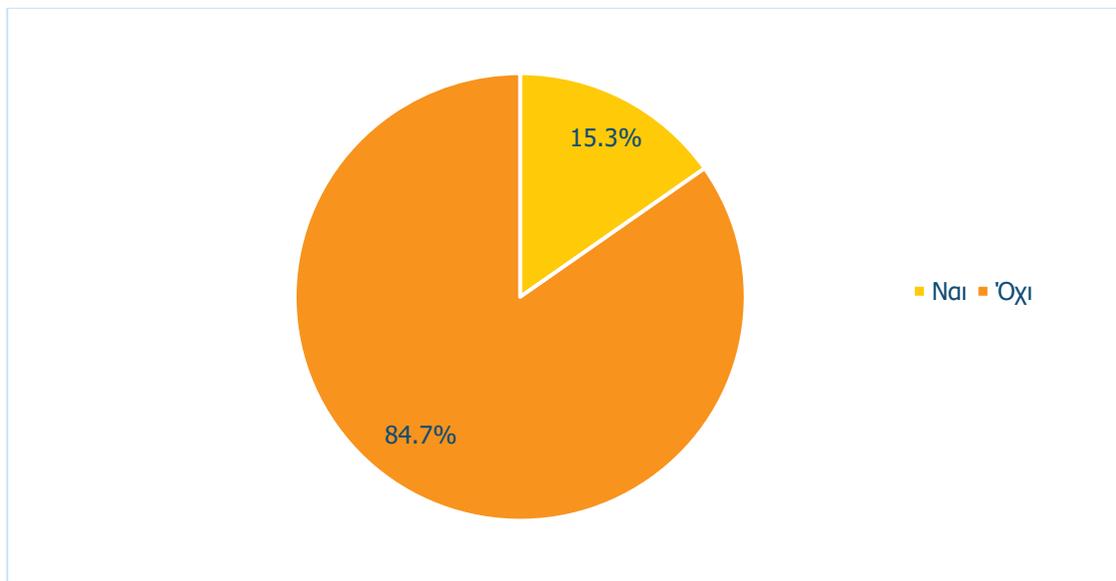
ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗΣ / ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΝΔΥΝΑΜΩΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Ναι	15,3%

Όχι

84,7%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 13. Ποσοστά συμμετοχής και επιθυμίας ένταξης σε προγράμματα ψυχοκοινωνικής ενδυνάμωσης

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Από το 84,7% των ατόμων που απάντησαν «όχι», στην ερώτηση «αν θα ήθελαν»:

- το 23,5% έδωσε θετική απάντηση. Ορισμένοι συμμετέχοντες προχώρησαν και σε στοχευμένες προτάσεις, εκφράζοντας την ανάγκη εξειδικευμένης υποστήριξης από ψυχίατρο, καθώς και για δημιουργική και εκπαιδευτική απασχόληση (π.χ. θέατρο, σχολείο). Η σύνδεση της ψυχολογικής ενδυνάμωσης με την εκπαίδευση αναδεικνύει την πολυδιάστατη αξία των εκπαιδευτικών προγραμμάτων εντός της φυλακής.

- το 76,5% δεν έδωσε καμία απάντηση. Αυτό το υψηλό ποσοστό σιωπής μπορεί να ερμηνευθεί ποικιλοτρόπως: αφενός ως ένδειξη έλλειψης ενημέρωσης για το τι ακριβώς προσφέρουν αυτά τα προγράμματα, και αφετέρου ως απόρροια της ιδρυματοποίησης και της παραίτησης που συχνά βιώνουν οι μακροχρόνια έγκλειστοι, οδηγώντας τους σε απάθεια απέναντι σε μελλοντικές προοπτικές βελτίωσης. Μάλιστα, όπως αναφέρεται και ανωτέρω, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το ερωτηματολόγιο ήταν αυτοσυμπληρούμενο, γεγονός που ενδέχεται να συνέβαλε στην εμφάνιση σφαλμάτων τυχαίας επιλογής, ιδίως σε περιπτώσεις ανεπαρκούς γνώσης της ελληνικής γλώσσας από τους συμμετέχοντες.

ΕΝΟΤΗΤΑ Γ – ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ-ΚΑΤΑΡΤΙΣΗ

13. Έχετε συμμετάσχει ή συμμετέχετε σε εκπαιδευτικά ή άλλου τύπου προγράμματα στη φυλακή;

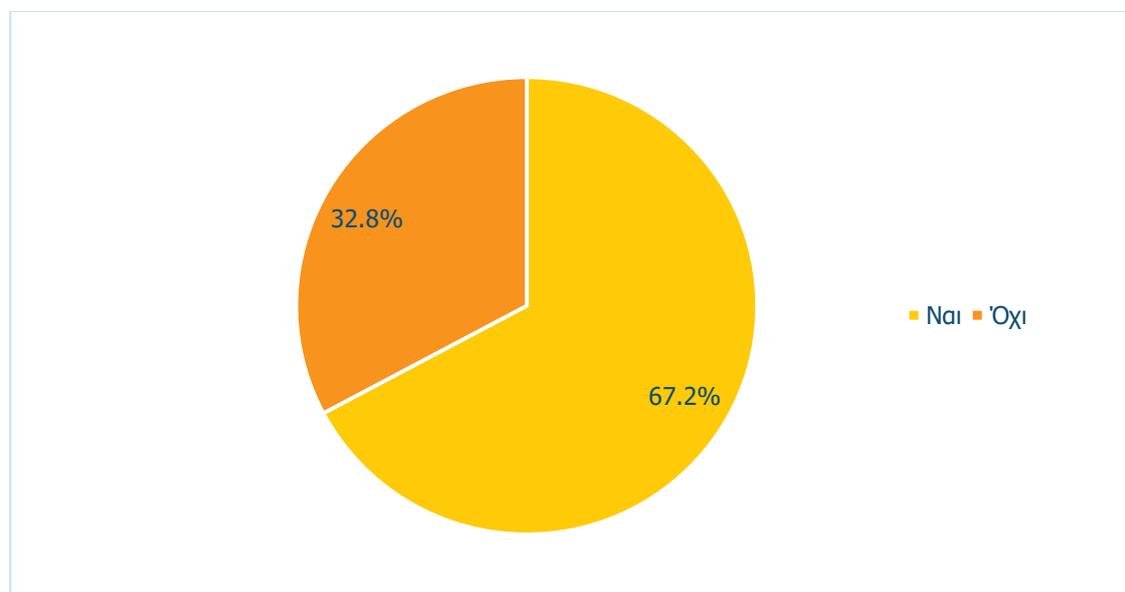
Διερευνώντας τη γενική συμμετοχή των κρατούμενων σε εκπαιδευτικά ή άλλου τύπου προγράμματα, τα αποτελέσματα είναι ενθαρρυντικά. Το υψηλότερο ποσοστό, το οποίο ανέρχεται σε 67,2%, δήλωσε ότι συμμετέχει ή έχει συμμετάσχει σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα εντός της φυλακής. Παρά τις αντίξοες συνθήκες, υπάρχει κίνητρο μάθησης και δημιουργικής απασχόλησης, το οποίο αποτελεί γόνιμο έδαφος για την ενσωμάτωση των κρατούμενων σε εξειδικευμένα προγράμματα σε τομείς όπως ο ψηφιακός εγγραμματισμός. Το 32,8% απάντησε αρνητικά, γεγονός που υποδεικνύει την ανάγκη διερεύνησης των εμποδίων πρόσβασης σε υφιστάμενα εκπαιδευτικά προγράμματα, ώστε να σχεδιαστούν μελλοντικά προσαρμοσμένα και συμπεριληπτικά εκπαιδευτικά πλαίσια.

Πίνακας 12. Συμμετοχή κρατούμενων σε εκπαιδευτικά ή άλλου τύπου προγράμματα εντός του καταστήματος κράτησης

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΕ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ (Ή ΑΛΛΟΥ ΤΥΠΟΥ) ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Ναι	67,2%
Όχι	32,8%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 14. Ποσοστιαία κατανομή συμμετοχής των κρατούμενων σε εκπαιδευτικά προγράμματα

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

14. Αν ναι, σε ποια θεματική ενότητα;

Τα ποσοστά υπολογίστηκαν επί του συνόλου των συμμετεχόντων, οι οποίοι στην προηγούμενη ερώτηση έδωσαν θετική απάντηση (67,2%, 41 άτομα). Δεδομένου ότι η ερώτηση έδινε τη δυνατότητα πολλαπλών επιλογών, το άθροισμα των ποσοστών υπερβαίνει το 100%, καθώς ορισμένοι κρατούμενοι παρακολούθησαν συνδυασμό προγραμμάτων.

Η πιο δημοφιλής θεματική ενότητα είναι αυτή της σχολικής εκπαίδευσης με ποσοστό 73,2%, αναδεικνύοντας την επιθυμία των κρατούμενων να συνεχίσουν την σχολική τους εκπαίδευση, καλύπτοντας μορφωτικά κενά. Έπειτα, με ποσοστό 43,9% οι συμμετέχοντες δήλωσαν τις ξένες γλώσσες, γεγονός που ενδέχεται να συνδέεται με την πολυπολιτισμικότητα που καταγράφηκε και την ανάγκη εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας, ή και την επιθυμία ημεδαπών να μάθουν μία ξένη γλώσσα.

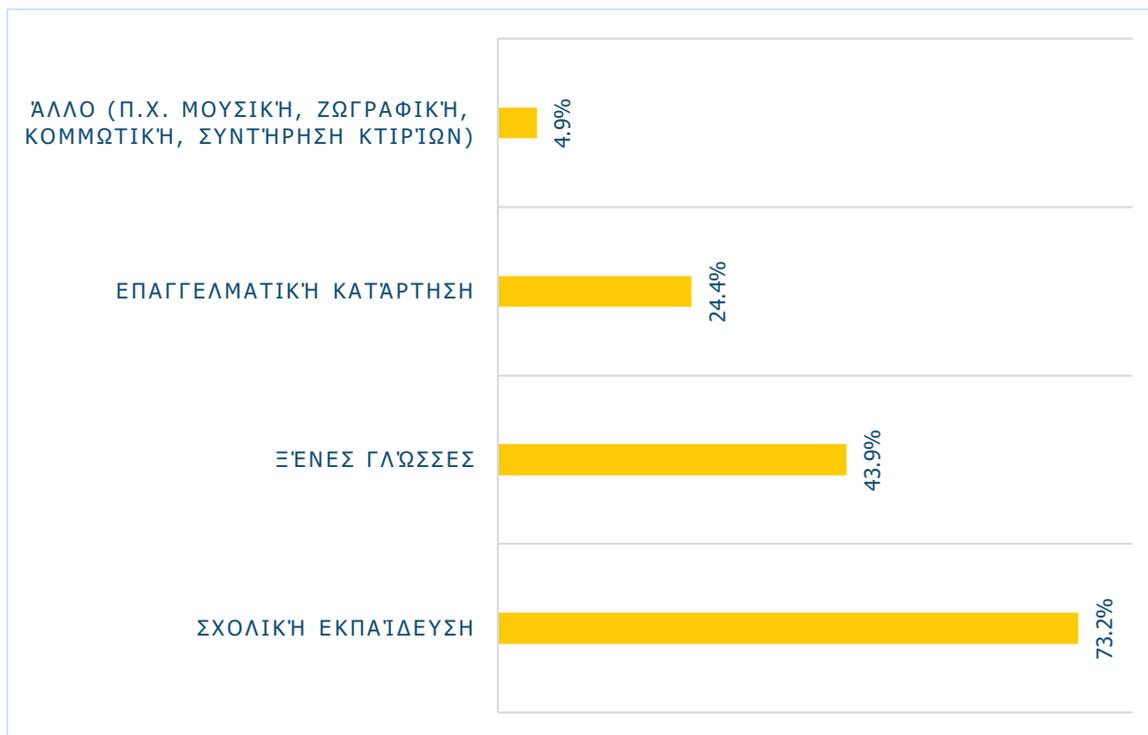
Τέλος, περίπου ένας στους τέσσερις (24,4%) παρακολουθεί προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης. Λαμβάνοντας υπόψη ότι το δείγμα προέρχεται κυρίως από χειρωνακτικά και τεχνικά επαγγέλματα (ερ. 5), το ποσοστό αυτό, ίσως υποδεικνύει την ανάγκη περαιτέρω ενίσχυσης των πρακτικών εργαστηρίων μέσα στη φυλακή. Τέλος, ένα μικρό ποσοστό της τάξης του 4,9% βρίσκει διέξοδο σε «άλλες» θεματικές, οι οποίες αφορούν κυρίως τη δημιουργική απασχόληση και την τέχνη (π.χ. μουσική, ζωγραφική, κομμωτική, συντήρηση κτιρίων), συνεισφέροντας στην ψυχολογική αποφόρτιση των εγκλείστων.

Πίνακας 13. Θεματικές ενότητες εκπαιδευτικών προγραμμάτων

ΘΕΜΑΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Σχολική εκπαίδευση	73,2%
Ξένες γλώσσες	43,9%
Επαγγελματική κατάρτιση	24,4%
Άλλο (π.χ. μουσική, ζωγραφική, κομμωτική, συντήρηση κτιρίων)	4,9%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 15. Ποσοστιαία κατανομή θεματικών ενότητων εκπαιδευτικών προγραμμάτων

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

15. Πόσο χρήσιμα θεωρείτε αυτά τα προγράμματα για το μέλλον σας;

Αναφορικά με την ποιοτική αξιολόγηση της παρεχόμενης εκπαίδευσης και συγκεκριμένα τη μελλοντική τους χρησιμότητα, τα ευρήματα αποτύπωσαν μία εξαιρετικά θετική στάση, που υποδηλώνει ότι οι κρατούμενοι αντιλαμβάνονται στην εκπαίδευση ως εργαλείο κοινωνικής επανένταξης.

Αναλυτικότερα, το 42,6% του δείγματος θεωρεί τα προγράμματα πάρα πολύ χρήσιμα, ενώ ένα επιπλέον 21,3% τα αξιολογεί ως πολύ χρήσιμα. Αθροιστικά, σχεδόν τα δύο τρίτα των ερωτηθέντων (63,9%) αναγνωρίζουν την τεράστια αξία της εκπαίδευσης ως πρακτικού εφοδίου για την επόμενη μέρα της αποφυλάκισης. Παράλληλα, ένα 21,3% τηρεί μια μέτρια στάση. Το ποσοστό αυτό ενδεχομένως αφορά κρατούμενους που αναγνωρίζουν την ψυχολογική αξία των προγραμμάτων κατά τη διάρκεια του εγκλεισμού, διατηρούν όμως επιφυλάξεις για το κατά πόσο αυτά αρκούν για την εύρεση εργασίας μετά την αποφυλάκιση.

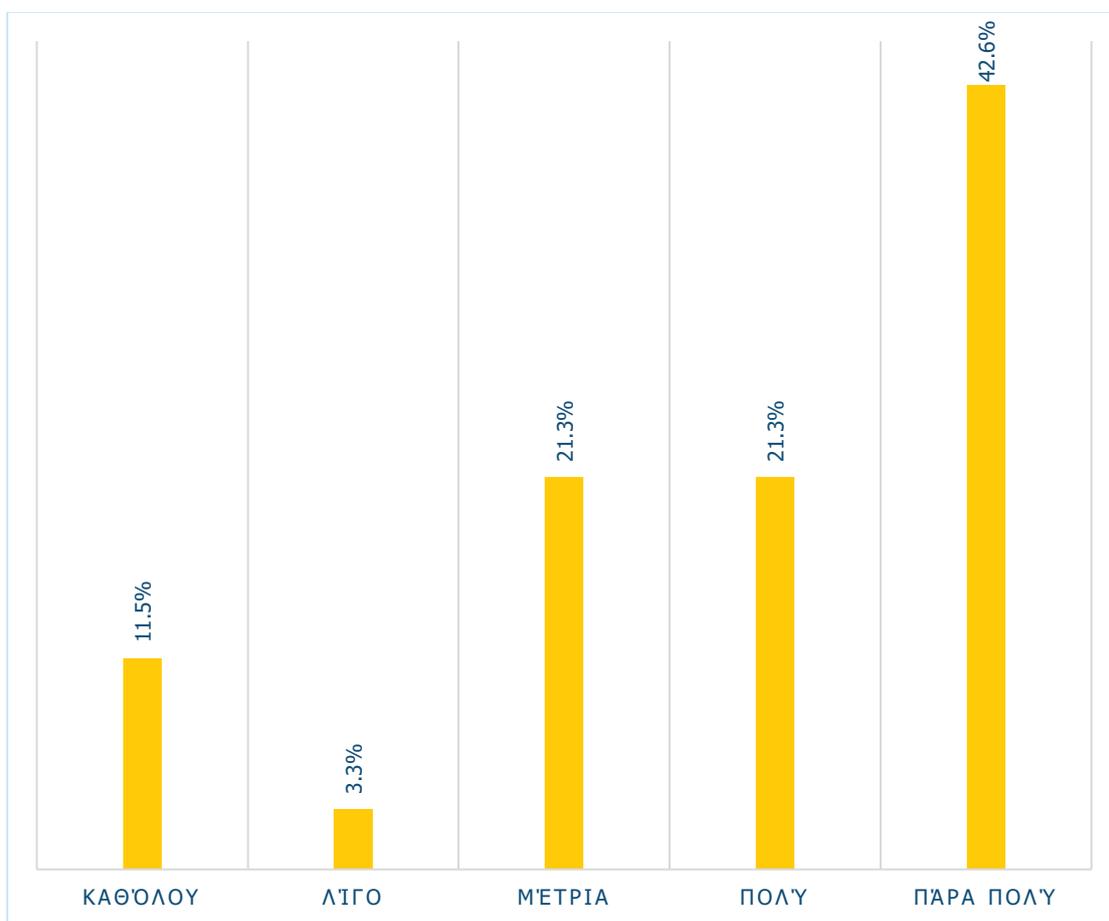
Από την άλλη πλευρά, οι κρατούμενοι που θεωρούν ότι τα προγράμματα έχουν ελάχιστη ή καμία απολύτως χρησιμότητα αποτελούν μια μικρή μειοψηφία (συνολικά 14,8%, εκ των οποίων 11,5% «Καθόλου» και 3,3% «Λίγο»). Αυτή η αρνητική στάση είναι πολύ πιθανό να οφείλεται στο ότι τα σημερινά προγράμματα δεν προσφέρουν πάντα τις σύγχρονες γνώσεις που ζητά η αγορά εργασίας, όπως είναι οι ψηφιακές δεξιότητες.

Πίνακας 14. Αξιολόγηση της χρησιμότητας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων για το μέλλον

ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΤΑΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Καθόλου	11,5%
Λίγο	3,3%
Μέτρια	21,3%
Πολύ	21,3%
Πάρα Πολύ	42,6%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 16. Ποσοστιαία αξιολόγηση της μελλοντικής χρησιμότητας των εκπαιδευτικών προγραμμάτων από τους κρατούμενους

Πηγή: ίδια επεξεργασία

16. Τι είδους δραστηριότητες θα επιθυμούσατε να υπάρχουν ή να υλοποιούνται περισσότερο;

Στην ερώτηση αυτή, οι κρατούμενοι μπορούσαν να απαντήσουν ελεύθερα ποιες δραστηριότητες ή προγράμματα προτείνουν για τη βελτίωση της καθημερινότητάς τους. Βέβαια, το 28,6% των συμμετεχόντων δεν έδωσε καμία απάντηση.

Οι πιο δημοφιλείς προτάσεις αφορούν τον αθλητισμό και την φυσική αγωγή, με ποσοστό 22,2%. Στο περιβάλλον του εγκλεισμού δραστηριότητες σωματικής άσκησης («γυμναστήριο», «πινγκ πονγκ», «αθλητικές δραστηριότητες»), μπορούν να λειτουργήσουν κατασταλτικά για το άγχος, και ως μέσο εκτόνωσης. Επιπλέον, το 12,7% πρότεινε προγράμματα τέχνης και δημιουργικής απασχόλησης («μουσική», «ζωγραφική», «κεραμική» και «θέατρο»), που επίσης μπορούν να συμβάλλουν σημαντικά στην ψυχολογική ενδυνάμωση των κρατούμενων.

Στον αμιγώς εκπαιδευτικό τομέα, το 15,9% αιτείται προγράμματα γενικής / σχολικής εκπαίδευσης. Οι απαντήσεις τους επικεντρώνονται στην απόκτηση βασικών γνώσεων («λύκειο», «πρόγραμμα ελληνικών», «ξένες γλώσσες»), επιβεβαιώνοντας τη ανάγκη για μόρφωση. Παράλληλα, ένα 9,5% στρέφεται στοχευμένα στην επαγγελματική κατάρτιση, ζητώντας πρακτικές ειδικότητες που θα τους εξασφαλίσουν εργασία μετά την αποφυλάκιση («μηχανικός αυτοκινήτου», «κομμωτική», «γεωπονική»).

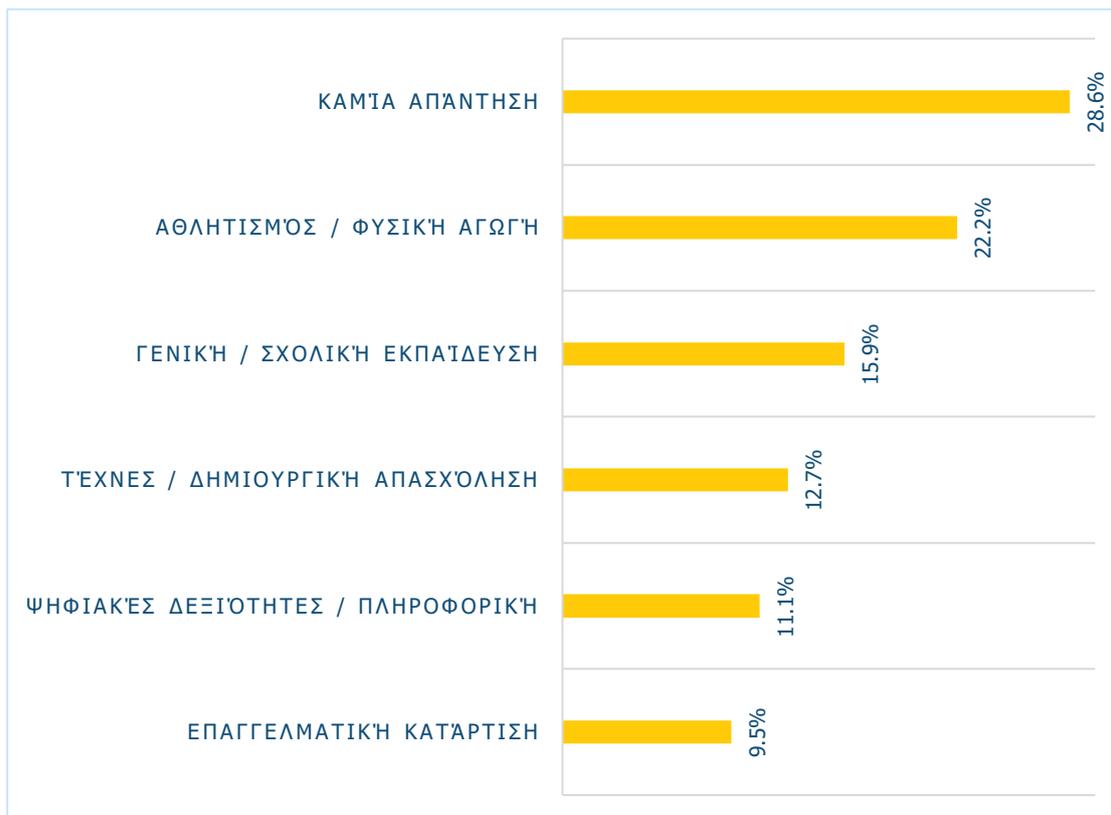
Τέλος, ένα εξαιρετικά σημαντικό εύρημα αφορά τις ψηφιακές δεξιότητες και τα μέσα επικοινωνίας, καθώς το 11,1% πρότεινε την ένταξη προγραμμάτων ψηφιακών δεξιοτήτων και πληροφορικής («υπολογιστές», «πιο πολλές ώρες υπολογιστή»), αναδεικνύοντας την ανάγκη για ψηφιακό εγγραμματισμό.

Πίνακας 15. Προτεινόμενες δραστηριότητες και εκπαιδευτικά προγράμματα από τους κρατούμενους

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Επαγγελματική Κατάρτιση	9,5%
Ψηφιακές Δεξιότητες / Πληροφορική	11,1%
Τέχνες / Δημιουργική Απασχόληση	12,7%
Γενική / Σχολική Εκπαίδευση	15,9%
Αθλητισμός / Φυσική Αγωγή	22,2%
Καμία Απάντηση	28,6%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 17. Ποσοστιαία κατανομή των δραστηριοτήτων που προτείνουν οι κρατούμενοι

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

ΕΝΟΤΗΤΑ Δ – ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ

17. Πριν μπείτε στη φυλακή, χρησιμοποιούσατε ηλεκτρονικό υπολογιστή;

Οι απαντήσεις στη συγκεκριμένη ερώτηση αποτυπώνουν μία ετερογένεια και ένα βαθύ ψηφιακό χάσμα στον πληθυσμό των τροφίμων. Αναλυτικότερα, το μεγαλύτερο τμήμα του δείγματος καταγράφει σημαντικό τεχνολογικό έλλειμμα. Το 21% δηλώνει πως δεν χρησιμοποιούσε «Καθόλου» ηλεκτρονικό υπολογιστή πριν τη φυλάκισή του, ενώ ένα επιπλέον 25,8% τον χρησιμοποιούσε «Λίγο». Συνεπώς, σχεδόν οι μισοί ερωτηθέντες διέθεταν ελάχιστη έως μηδαμινή ψηφιακή εξοικείωση πριν τη φυλακή.

Από την άλλη πλευρά, καταγράφεται μια εξίσου σημαντική ομάδα συμμετεχόντων με ισχυρό ψηφιακό υπόβαθρο. Το 21% έκανε «Πολύ» συχνή χρήση υπολογιστή και το 16,1% «Πάρα πολύ» συχνή (αθροιστικά 37,1%), ενώ ένα 16,1% βρισκόταν σε «Μέτρια» επίπεδα χρήσης. Το ζήτημα στο σημείο αυτό, είναι ότι, δεδομένων των μακροχρόνιων ποινών που εκτίει η πλειοψηφία (ερ. 6), η απουσία επαφής με την τεχνολογία μέσα στη φυλακή, μπορεί ενδεχομένως να αποδυναμώσει τις προϋπάρχουσες γνώσεις των τροφίμων.

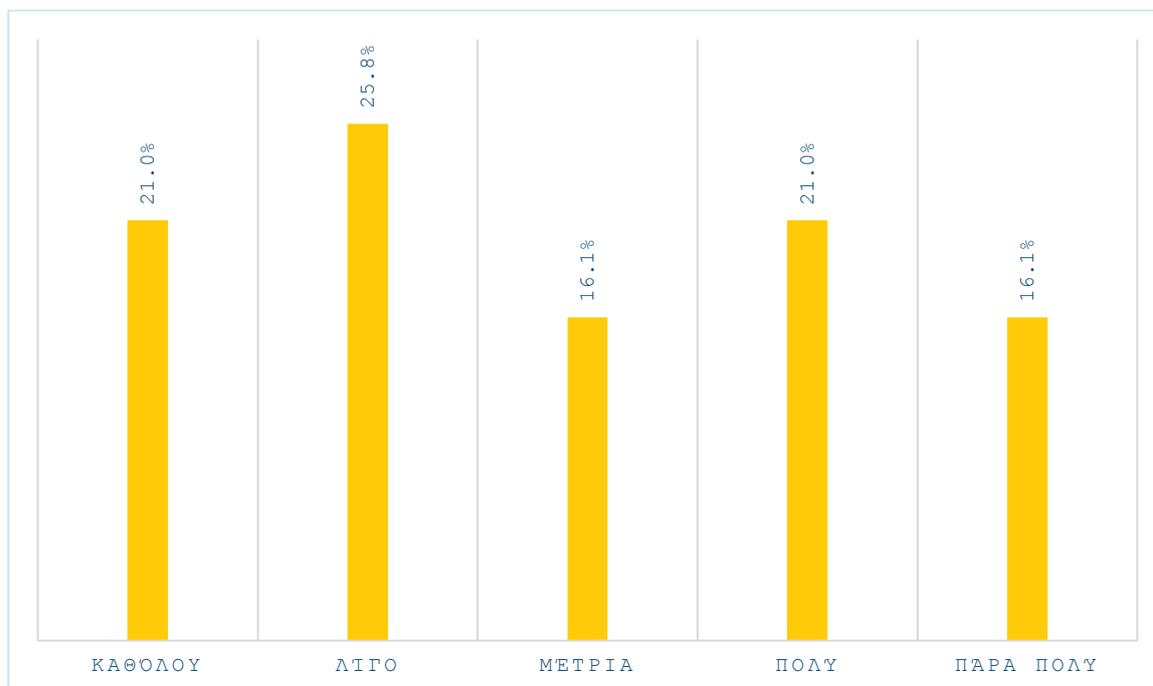
Μελλοντικά προγράμματα ψηφιακού εγγραμματισμού, πρέπει να είναι προσαρμοσμένα έτσι ώστε να διαφοροποιούνται ανάλογα το επίπεδο των τροφίμων και να οργανώνονται σε τμήματα αρχαρίων ή επικαιροποίησης ψηφιακών δεξιοτήτων.

Πίνακας 16. Συχνότητα χρήσης ηλεκτρονικού υπολογιστή από τους κρατούμενους πριν τον εγκλεισμό τους

ΧΡΗΣΗ Η/Υ ΠΡΙΝ ΤΗ ΦΥΛΑΚΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Καθόλου	21,0%
Λίγο	25,8%
Μέτρια	16,1%
Πολύ	21,0%
Πάρα Πολύ	16,1%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 18. Ποσοστιαία κατανομή της συχνότητας χρήσης Η/Υ πριν από τη φυλάκιση

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

18. Χρησιμοποιούσατε το διαδίκτυο; Αν ναι, για ποιους λόγους κυρίως;

Στην παρούσα ερώτηση επιχειρήθηκε η χαρτογράφηση των βασικών σκοπών για τους οποίους οι κρατούμενοι χρησιμοποιούσαν το διαδίκτυο ως ελεύθεροι πολίτες. Από τους συμμετέχοντες που ανταποκρίθηκαν στη συγκεκριμένη ερώτηση, επιλέγοντας τουλάχιστον έναν λόγο χρήσης του διαδικτύου (n=57), η πλειονότητα δήλωσε πως το χρησιμοποιούσε πρωτίστως για Επικοινωνία (57,9%) και ακολουθεί η Ενημέρωση με 50,9%. Δεδομένης της δυνατότητας πολλαπλών επιλογών, το άθροισμα των ποσοστών υπερβαίνει το 100%.

Η ιεράρχηση αυτή είναι απολύτως λογική και αντανακλά τις βασικές ανάγκες του σύγχρονου ανθρώπου, όπου το διαδίκτυο λειτουργεί κυρίως ως δίαυλος κοινωνικής επαφής και πληροφόρησης. Η διάσταση αυτή συμπληρώνεται και από το 29,8% που επέλεξε τα Κοινωνικά Δίκτυα, επιβεβαιώνοντας ότι η ψηφιακή κοινωνικοποίηση αποτελούσε βασικό κομμάτι της προηγούμενης καθημερινότητάς τους.

Ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον, ωστόσο, παρουσιάζουν τα χαμηλότερα ποσοστά της κλίμακας. Μόλις το 26,3% δήλωσε ότι χρησιμοποιούσε το διαδίκτυο για Εργασία, εύρημα το οποίο εναρμονίζεται πλήρως με τα επαγγελματικά προφίλ που καταγράφηκαν στην Ερώτηση 5 (κυριαρχία χειρωνακτικών και τεχνικών επαγγελμάτων, όπου η ψηφιακή τεχνολογία έχει μικρότερη διείσδυση).

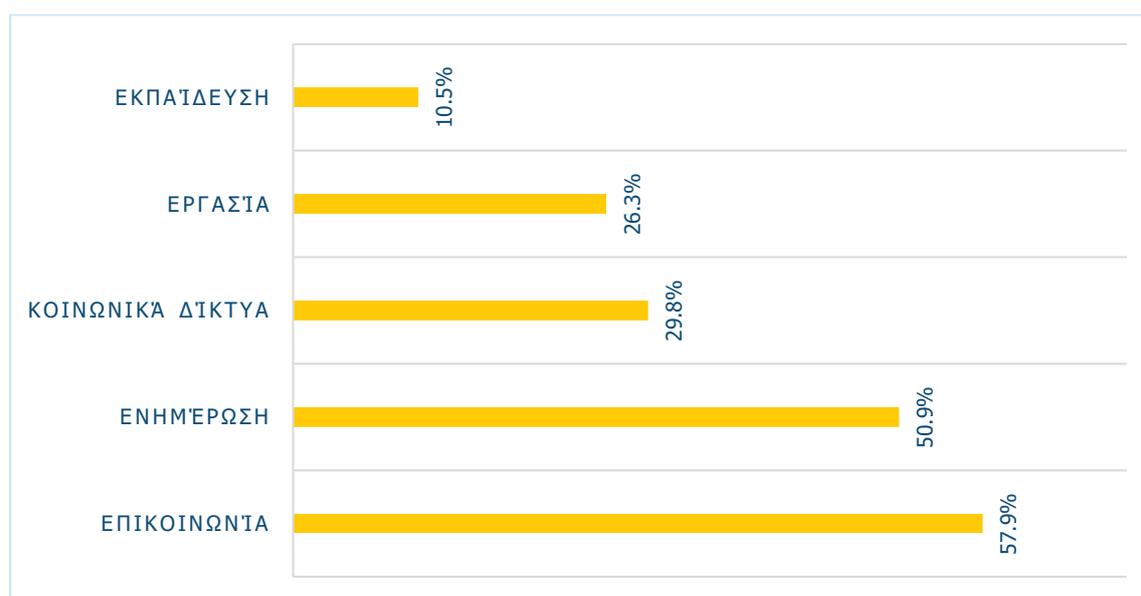
Τέλος, αρκετά κρίσιμο είναι το γεγονός ότι η Εκπαίδευση βρίσκεται τελευταία στις επιλογές με 10,5%. Το εύρημα αυτό είναι κομβικό, καθώς φανερώνει την απουσία κουλτούρας ψηφιακής μάθησης πριν τον εγκλεισμό. Επομένως, τα προγράμματα ψηφιακού εγγραμματος στις φυλακές οφείλουν να ξεπερνούν τη μηχανική εκμάθηση υπολογιστών, καλλιεργώντας στους κρατούμενους την ικανότητα να αξιοποιούν το διαδίκτυο ως εργαλείο δια βίου μάθησης και αυτοβελτίωσης.

Πίνακας 17. Λόγοι χρήσης του διαδικτύου πριν από τον εγκλεισμό

ΛΟΓΟΙ ΧΡΗΣΗΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Επικοινωνία	57,9%
Ενημέρωση	50,9%
Κοινωνικά Δίκτυα	29,8%
Εργασία	26,3%
Εκπαίδευση	10,5%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 19. Ποσοστιαία κατανομή των λόγων χρήσης του διαδικτύου πριν από τον εγκλεισμό

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

19. Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ smartphone ή tablet;

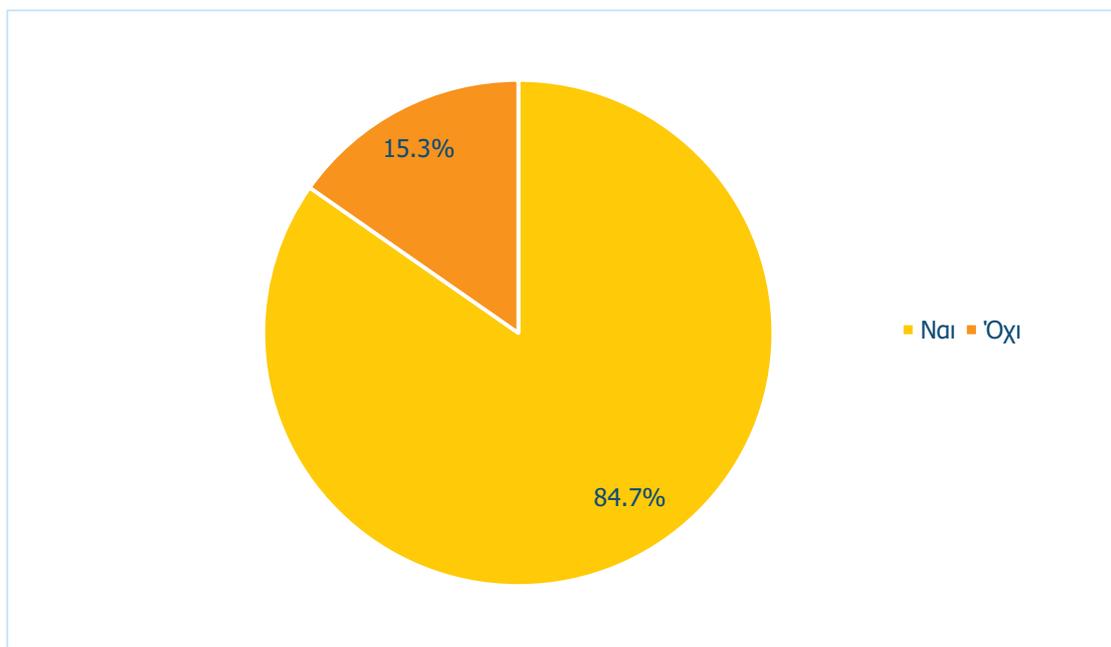
Οι απαντήσεις στην ερώτηση σχετικά με τη χρήση smartphone ή tablet καταγράφουν την αντίθεση ότι παρόλο που η εξοικείωση με τους παραδοσιακούς ηλεκτρονικούς υπολογιστές ήταν χαμηλή (ερ. 17), η συντριπτική πλειονότητα των συμμετεχόντων (84,7%) απάντησε θετικά στη χρήση smartphone ή tablet, με μόλις ένα 15,3% να απαντά αρνητικά. Οι κρατούμενοι διέθεταν μία βασική και εμπειρική επαφή με τη ψηφιακή τεχνολογία μέσω εύχρηστων οθονών αφής κυρίως για επικοινωνία αλλά όχι δομημένες δεξιότητες για τον χειρισμό ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Πίνακας 18. Χρήση έξυπνων συσκευών (smartphone/tablet) πριν από τον εγκλεισμό

ΧΡΗΣΗ SMARTPHONE/ TABLET	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Ναι	84,7%
Όχι	15,3%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 20. Ποσοστιαία κατανομή χρήσης smartphone/tablet πριν από τη φυλάκιση

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

20. Ποιες βασικές γνώσεις πιστεύετε ότι έχετε;

Σημειώνεται αρχικά, ότι η ερώτηση επέτρεπε την πολλαπλή επιλογή απαντήσεων και για το λόγο αυτό το άθροισμα των ποσοστών υπερβαίνει το 100%.

Σχετικά με τις βασικές γνώσεις που εκτιμούν υποκειμενικά ότι κατέχουν οι συμμετέχοντες, η κυριότερη είναι η αναζήτηση στο διαδίκτυο με ποσοστό (49,2%) και

ακολουθεί η χρήση των κοινωνικών μέσω δικτύωσης (social media) με ποσοστό (36,5%). Οι συγκεκριμένες δεξιότητες συνδέονται άμεσα με την ψυχαγωγία, την ενημέρωση και την επικοινωνία, αποτελώντας τις τυπικές δραστηριότητες ενός μέσου χρήστη smartphone.

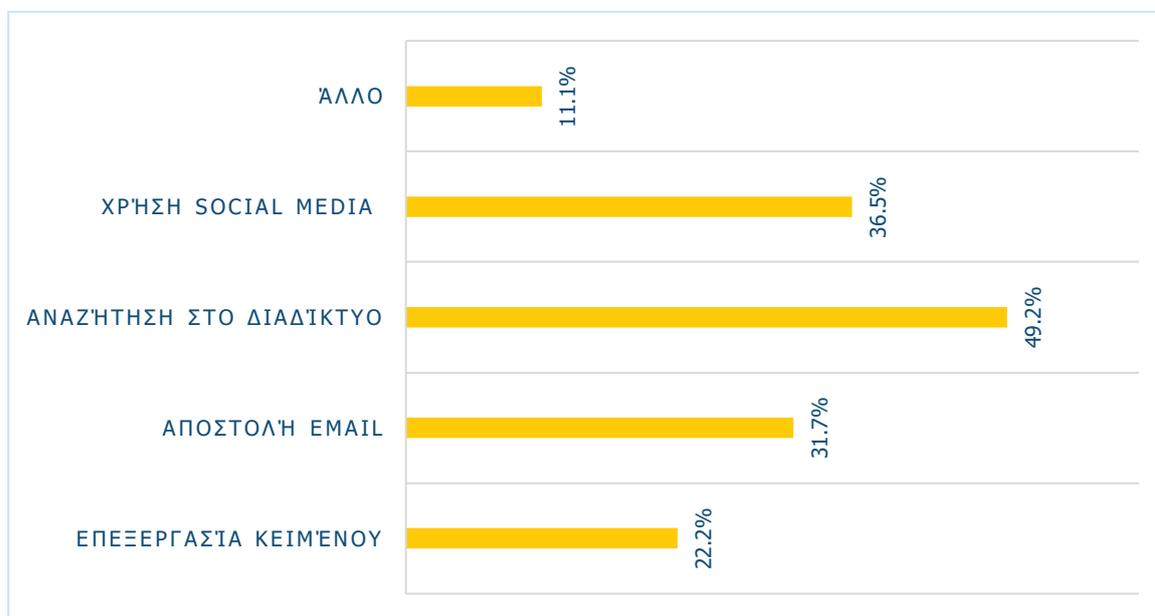
Στον αντίποδα, οι πιο επαγγελματικές ή παραγωγικές ψηφιακές δεξιότητες συγκεντρώνουν αισθητά χαμηλότερα ποσοστά. Η αποστολή email επιλέχθηκε από το 31,7%, ενώ η επεξεργασία κειμένου (π.χ. Word), η οποία αποτελεί θεμελιώδη δεξιότητα για την αγορά εργασίας, καταγράφει το χαμηλότερο ποσοστό με 22,2%. Η εικόνα αυτή αποδεικνύει ότι η ψηφιακή επαφή των κρατούμενων περιορίζεται κυρίως σε επίπεδο απλού χρήστη-καταναλωτή πληροφορίας, αφήνοντας ένα σημαντικό κενό στις επαγγελματικές δεξιότητες που απαιτούνται για την κοινωνική τους επανένταξη. Τέλος, ένα 11,1% δήλωσε πως κατέχει «Άλλες» γνώσεις.

Πίνακας 19. Υποκειμενική εκτίμηση βασικών ψηφιακών γνώσεων

ΥΠΟΚΕΙΜΕΝΙΚΗ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΒΑΣΙΚΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Επεξεργασία κειμένου	22,2%
Αποστολή email	31,7%
Αναζήτηση στο διαδίκτυο	49,2%
Χρήση Social Media	36,5%
Άλλο	11,1%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 21. Ποσοστιαία κατανομή των βασικών ψηφιακών γνώσεων των συμμετεχόντων

Πηγή: ίδια επεξεργασία

ΕΝΟΤΗΤΑ Ε – ΑΤΟΜΙΚΕΣ ΑΠΟΨΕΙΣ & ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Επισημαίνεται ότι για την επεξεργασία των ανοιχτών ερωτήσεων (23 έως 27) εφαρμόστηκε η μέθοδος της θεματικής ανάλυσης, προκειμένου να κωδικοποιηθούν, να ομαδοποιηθούν και να ερμηνευθούν ποιοτικά οι αυθόρμητες απαντήσεις των συμμετεχόντων.

21. Θα σας ενδιέφερε να παρακολουθήσετε προγράμματα εκπαίδευσης σε ψηφιακές δεξιότητες;

Διερευνώντας την προθυμία των κρατούμενων για ένταξη σε προγράμματα ψηφιακού εγγραμματισμού, τα αποτελέσματα είναι εξαιρετικά ενθαρρυντικά. Πιο ειδικά, η πλειονότητα των κρατούμενων εκφράζει ιδιαίτερα υψηλό ενδιαφέρον. Το 34,9% δηλώνει ότι θα το ενδιέφερε «Πάρα πολύ» να παρακολουθήσει σχετικά προγράμματα, ενώ ένα επιπλέον 27,0% επιλέγει το «Πολύ». Αθροιστικά, σχεδόν έξι στους δέκα συμμετέχοντες (61,9%) αντιμετωπίζουν απόλυτα θετικά την προοπτική ψηφιακής εκπαίδευσης, γεγονός που αποδεικνύει ότι αναγνωρίζουν τη σημασία της για τη μελλοντική κοινωνική και επαγγελματική τους επανένταξη.

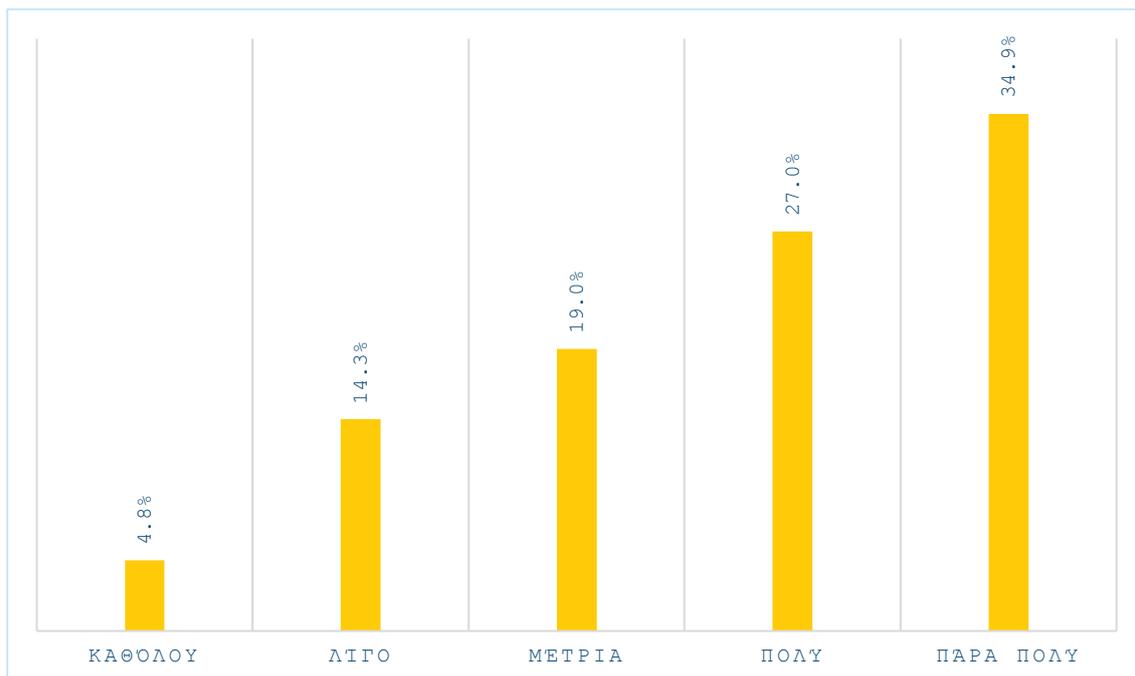
Παράλληλα, ένα 19,0% εκφράζει «Μέτριο» ενδιαφέρον. Από την άλλη πλευρά, όσοι δηλώνουν ελάχιστα ενδιαφερόμενοι ή εντελώς απρόθυμοι αποτελούν σαφή μειοψηφία, συγκεντρώνοντας συνολικά το 19,1% (14,3% «Λίγο» και μόλις 4,8% «Καθόλου»). Η εξαιρετικά περιορισμένη αυτή άρνηση επιβεβαιώνει ότι, εάν τα καταστήματα κράτησης προσέφεραν οργανωμένα προγράμματα πληροφορικής, αυτά θα τύγχαναν ευρείας αποδοχής από τον πληθυσμό των εγκλείστων.

Πίνακας 20. Βαθμός ενδιαφέροντος για παρακολούθηση προγραμμάτων εκπαίδευσης σε ψηφιακές δεξιότητες

ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝ ΓΙΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ ΣΕ ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΔΕΞΙΟΤΗΤΕΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Καθόλου	4,8%
Λίγο	14,3%
Μέτρια	19,0%
Πολύ	27,0%
Πάρα Πολύ	34,9%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 22. Ποσοστιαία κατανομή του ενδιαφέροντος των κρατούμενων για ψηφιακή εκπαίδευση

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

22. Σε ποια θεματολογία θα θέλατε να εστιάζει ένα τέτοιο πρόγραμμα;

Σημειώνεται αρχικά, ότι η ερώτηση επέτρεπε την πολλαπλή επιλογή απαντήσεων και για το λόγο αυτό το άθροισμα των ποσοστών υπερβαίνει το 100%.

Η παρούσα ερώτηση διερευνά τις δημοφιλείς θεματικές εστίασης των προγραμμάτων ψηφιακής εκπαίδευσης μεταξύ πληθυσμού κρατούμενων. Στην κορυφή των προτιμήσεων ισοβαθμούν, με ποσοστό 44,4%, οι «Βασικές γνώσεις υπολογιστή» και το «Διαδίκτυο & Επικοινωνία». Το εύρημα αυτό επιβεβαιώνει την ανάγκη απόκτησης θεμελιωδών ψηφιακών δεξιοτήτων (αφού, όπως διαπιστώθηκε, η πλειονότητα δεν γνώριζε χρήση Η/Υ), ενώ παράλληλα αναδεικνύει την πρωταρχική τους ανάγκη για διατήρηση της επικοινωνίας με τον έξω κόσμο. Έπειτα, Ακολουθούν τα «Εργαλεία εκπαίδευσης» (28,6%) και τα «Εργαλεία εργασίας» (27%), ποσοστά που αποδεικνύουν ότι ένα σημαντικό τμήμα των κρατούμενων βλέπει την ψηφιακή εκπαίδευση αυστηρά ως εργαλείο για την επαγγελματική και κοινωνική του επανένταξη.

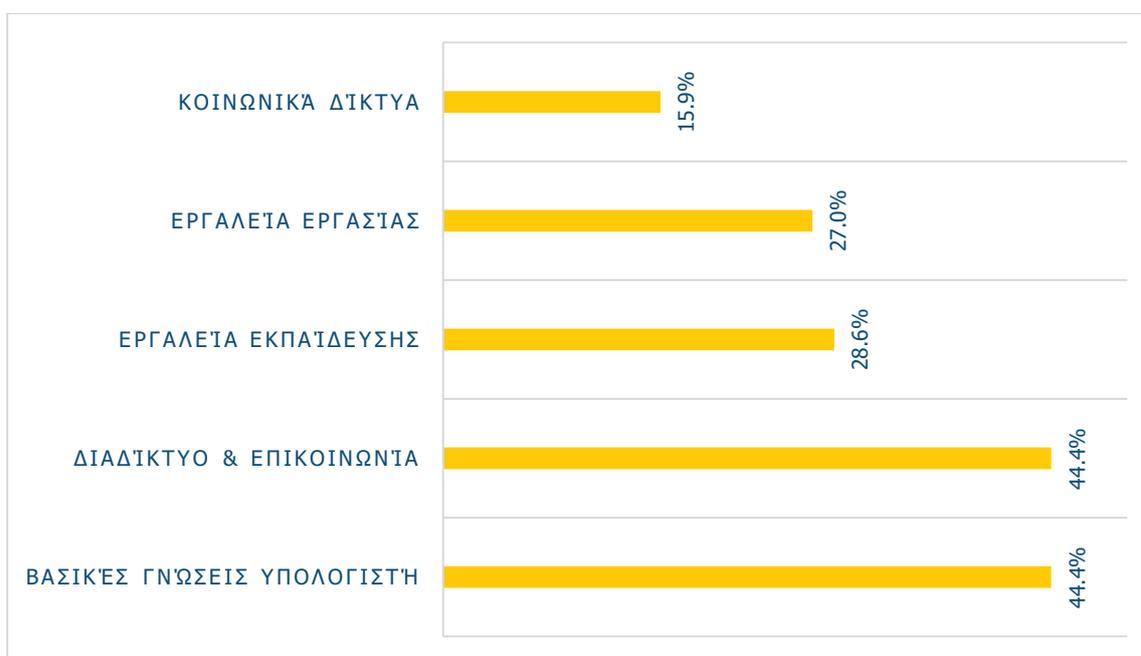
Αξιοσημείωτο είναι, τέλος, το γεγονός ότι τα «Κοινωνικά δίκτυα» κατατάσσονται στην τελευταία θέση (15,9%). Η χαμηλή αυτή προτίμηση ερμηνεύεται από το γεγονός ότι οι κρατούμενοι κατέχουν ήδη αυτή τη δεξιότητα εμπειρικά και, κατά συνέπεια, αναζητούν από τα εκπαιδευτικά προγράμματα πιο ουσιαστικές και δομημένες γνώσεις που δεν διαθέτουν.

Πίνακας 21. Προτεινόμενη θεματολογία προγραμμάτων εκπαίδευσης σε ψηφιακές δεξιότητες

ΠΡΟΤΑΣΗ ΘΕΜΑΤΟΛΟΓΙΑΣ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Βασικές γνώσεις υπολογιστή	44,4%
Διαδίκτυο & Επικοινωνία	44,4%
Εργαλεία εκπαίδευσης	28,6%
Εργαλεία εργασίας	27,0%
Κοινωνικά δίκτυα	15,9%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 23. Ποσοστιαία κατανομή των προτιμώμενων θεματικών ενότητων για τα προγράμματα ψηφιακών δεξιοτήτων

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

23. Τι πιστεύετε ότι θα σας προσέφερε η εκπαίδευση στον ψηφιακό εγγραμματισμό;

Κατά τη διερεύνηση των οφελών που εκτιμάται ότι αποκομίζουν οι κρατούμενοι από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα ψηφιακού εγγραμματισμού (ερ. 23), διαπιστώνεται αρχικά ένα υψηλό ποσοστό μη απόκρισης (55,6%). Ωστόσο, τα αυτούσια λόγια όσων επέλεξαν να τοποθετηθούν ανοιχτά, χαρτογραφούν με τις βαθύτερες ανάγκες τους, οι οποίες υπερβαίνουν την απλή παραμονή στο κατάσταση κράτησης. Ο κυρίαρχος λόγος ενδιαφέροντος είναι η «Απόκτηση Γνώσεων / Μόρφωση» (22,2%). Οι συμμετέχοντες εκφράζουν μια πηγαία ανάγκη για μάθηση, χρησιμοποιώντας αυθόρμητα λέξεις όπως «μόρφωση», «βασικές γνώσεις», και «εμπλουτισμός γνώσεων».

Παράλληλα, η ψηφιακή εκπαίδευση αντιμετωπίζεται σε μεγάλο βαθμό ως εργαλείο για «Επαγγελματική Ενδυνάμωση / Εύρεση Εργασίας» (11,1%). Οι κρατούμενοι οραματίζονται την επόμενη μέρα και αναζητούν πρακτικά εφόδια, ζητώντας «καλύτερη τεχνική κατάρτιση» και «διευκόλυνση εργασίας». Χαρακτηριστική της πρακτικής αξίας που αναζητείται, είναι η αναφορά κρατουμένου που ελπίζει μέσω των προγραμμάτων να μπορέσει «να φτιάξει ένα βιογραφικό», βλέποντας την τεχνολογία ως συνολικό «εφόδιο για την επανένταξη» («Κοινωνική Επανένταξη», 1,6%).

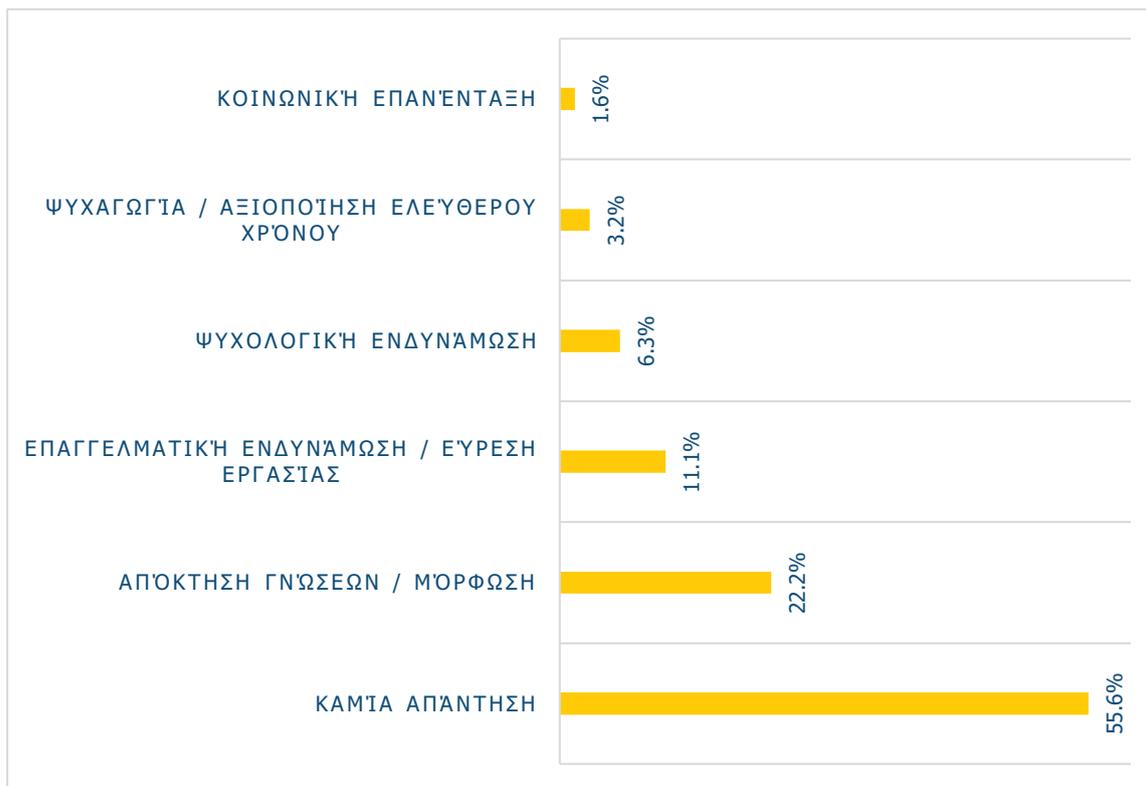
Εξαιρετικό ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύνδεση της ψηφιακής εκπαίδευσης με την «Ψυχολογική Ενδυνάμωση» (6,3%). Η μάθηση βιώνεται ως άμεσος μηχανισμός ψυχικής ανάτασης, με ρητό συνδυασμό των δύο εννοιών (π.χ. «καλή ψυχολογία και γνώσεις»). Τέλος, σε ένα μικρότερο ποσοστό (3,2%), η συμμετοχή εξυπηρετεί ανάγκες «Ψυχαγωγίας και αξιοποίησης ελεύθερου χρόνου», λειτουργώντας ως μια δημιουργική διέξοδος και «διασκέδαση» στην καθημερινότητα του εγκλεισμού.

Πίνακας 22. Προσδοκώμενα οφέλη από τη συμμετοχή σε προγράμματα ψηφιακού εγγραμματισμού

ΟΦΕΛΗ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΣΕ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Καμία Απάντηση	55,6%
Απόκτηση Γνώσεων / Μόρφωση	22,2%
Επαγγελματική Ενδυνάμωση / Εύρεση Εργασίας	11,1%
Ψυχολογική Ενδυνάμωση	6,3%
Ψυχαγωγία / Αξιοποίηση ελεύθερου χρόνου	3,2%
Κοινωνική Επανένταξη	1,6%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 24. Ποσοστιαία κατανομή των προσδοκώμενων οφελών από την ψηφιακή εκπαίδευση

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

24. Ποια είναι τα βασικά εμπόδια που πιστεύετε ότι έχετε στην εκμάθηση ψηφιακών δεξιοτήτων;

Κατά τη διερεύνηση των κυριότερων εμποδίων που αντιμετωπίζουν οι κρατούμενοι στην προσπάθειά τους να αναπτύξουν ψηφιακές δεξιότητες, καταγράφεται αρχικά ένα σημαντικό ποσοστό μη απόκρισης (42,9%). Ωστόσο, οι απαντήσεις όσων τοποθετήθηκαν ανοιχτά χαρτογραφούν με σαφήνεια τις προκλήσεις, οι οποίες διαπιστώνεται πως κινούνται σε δύο βασικούς άξονες, τον προσωπικό-γνωστικό και τον συστημικό.

Το σημαντικότερο ζήτημα, σύμφωνα με το 31,7% του δείγματος, είναι η έλλειψη γνώσεων. Η απουσία προηγούμενης επαφής με την τεχνολογία φαίνεται να δημιουργεί ένα πρωταρχικό αίσθημα ανασφάλειας, καθώς το γνωστικό έλλειμμα αναγνωρίζεται αυθόρμητα από τους ίδιους τους συμμετέχοντες, με συχνή επανάληψη φράσεων όπως «έλλειψη γνώσεων» ή απλώς «γνώσεις».

Ο δεύτερος καθοριστικός παράγοντας (20,6%) αφορά το ίδιο το σωφρονιστικό πλαίσιο, δηλαδή τους περιορισμούς της φυλακής και τις απαγορεύσεις. Γίνεται ρητή αναφορά στους "περιορισμούς φυλακής", ενώ κρίνεται εξαιρετικά ενδιαφέρον το γεγονός ότι τα δύο αυτά εμπόδια (γνωστικά και συστημικά) συχνά αντιμετωπίζονται ως αλληλένδετα στις απαντήσεις (π.χ. "έλλειψη γνώσεων, περιορισμοί φυλακής"). Η αδυναμία πρακτικής εξάσκησης αποτυπώνεται μέσα από τη δήλωση συμμετέχοντα πως "δεν

έχουμε πλήρη εκμάθηση στους υπολογιστές μέσω ίντερνετ", αναδεικνύοντας τον περιορισμό πρόσβασης στο διαδίκτυο ως βασικό δομικό εμπόδιο.

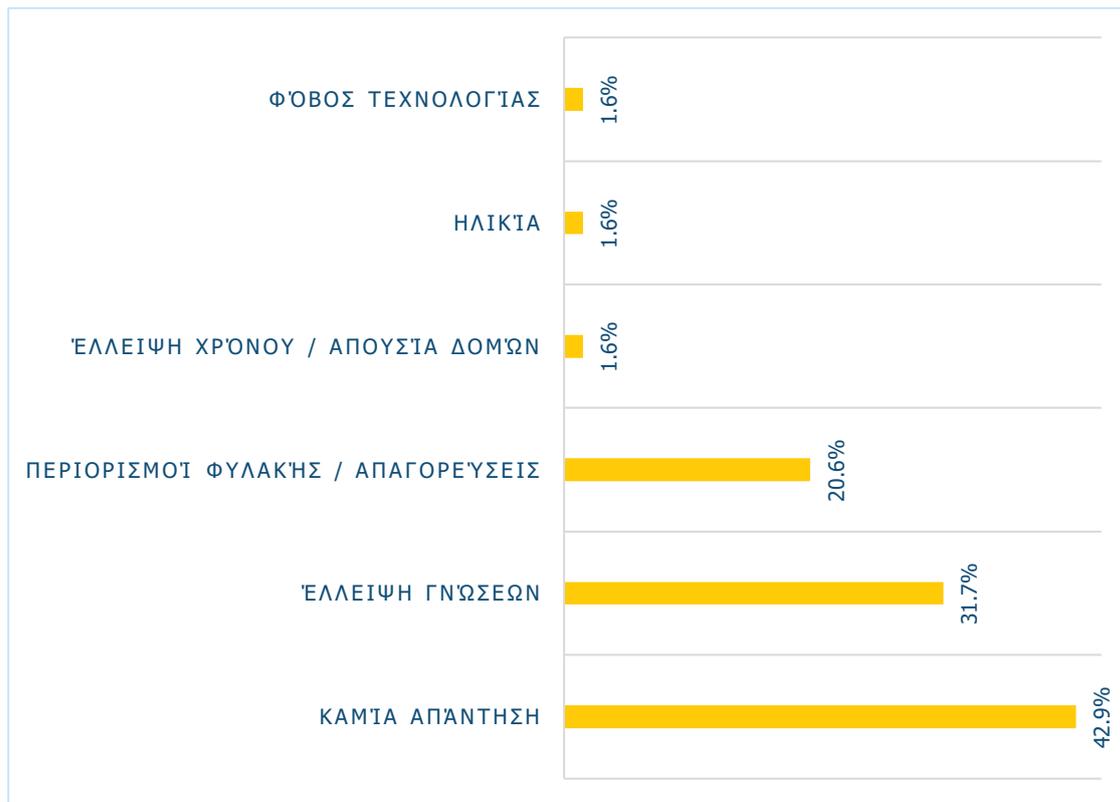
Τέλος, καταγράφονται και ορισμένα αμιγώς προσωπικά ή πρακτικά θέματα, έστω και σε μικρότερα ποσοστά (από 1,6% το καθένα). Παράγοντες όπως η «Ηλικία» ή ο «Φόβος τεχνολογίας», σε συνδυασμό με την «Έλλειψη χρόνου / Απουσία δομών», συμπληρώνουν την εικόνα ενός πολυπαραγοντικού προβλήματος που δυσχεραίνει την ψηφιακή ενσωμάτωση των τροφίμων.

Πίνακας 23. Αντιλαμβανόμενα εμπόδια στην εκμάθηση ψηφιακών δεξιοτήτων

ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΤΗΝ ΕΚΜΑΘΗΣΗ ΨΗΦΙΑΚΩΝ ΔΕΞΙΟΤΗΤΩΝ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Καμία Απάντηση	42,9%
Έλλειψη γνώσεων	31,7%
Περιορισμοί φυλακής / Απαγορεύσεις	20,6%
Έλλειψη χρόνου / Απουσία δομών	1,6%
Ηλικία	1,6%
Φόβος τεχνολογίας	1,6%

Πηγή: ίδια επεξεργασία

Διάγραμμα 25. Ποσοστιαία κατανομή των βασικών εμποδίων στην εκμάθηση ψηφιακών δεξιοτήτων σύμφωνα με τους κρατούμενους

Πηγή: ίδια επεξεργασία

25. Ποιο θεωρείτε το μεγαλύτερο πρόβλημα μέσα στη φυλακή;

Η ερώτηση αυτή αποτυπώνει τα βασικότερα προβλήματα της σωφρονιστικής καθημερινότητας, όπως αυτά βιώνονται και ιεραρχούνται από τους ίδιους τους κρατούμενους. Η ανάγκη των συμμετεχόντων να εκφράσουν τις δυσκολίες τους καθίσταται εμφανής, καθώς το ποσοστό μη απόκρισης περιορίζεται στο 17,5%.

Το κυρίαρχο πρόβλημα, συγκεντρώνοντας το 36,5% των απαντήσεων, αφορά τις «Συνθήκες Διαβίωσης & Σίτιση». Οι περιγραφές αποτυπώνουν μια καθημερινότητα βασικών στερήσεων. Κυριαρχούν αναφορές σε ζητήματα επιβίωσης, με έντονες διαμαρτυρίες για «το κρύο» και το «φαγητό». Ενδεικτική είναι η αναφορά: «δεν έχουμε ζέστη μέσα στο θάλαμο, και είμαστε πολλά άτομα, χάλια φαγητό». Παράλληλα, αναδεικνύεται η ελλιπής ιατροφαρμακευτική κάλυψη («δεν υπάρχει γιατρός, φαγητό, θέρμανση»), η οποία οδηγεί συχνά στην απόλυτη απαξίωση των δομών («δεν λειτουργεί τίποτα, άθλια»).

Το δεύτερο σημαντικότερο ζήτημα (17,5%) αφορά τη «Διοίκηση, τις Υπηρεσίες & την Αντιμετώπιση». Στο σημείο αυτό, εκφράζεται ένα βαθύ αίσθημα θεσμικής αποξένωσης. Καταγράφονται διαμαρτυρίες για την «αντιμετώπιση», ενώ διαφαίνεται η πεποίθηση των κρατουμένων ότι η φωνή τους δεν εισακούεται, κάνοντας λόγο για «υπηρεσία που δεν ακούει τους κρατούμενους» και τονίζοντας emphaticά πως «δεν υπάρχει επικοινωνία βατή με την υπηρεσία».

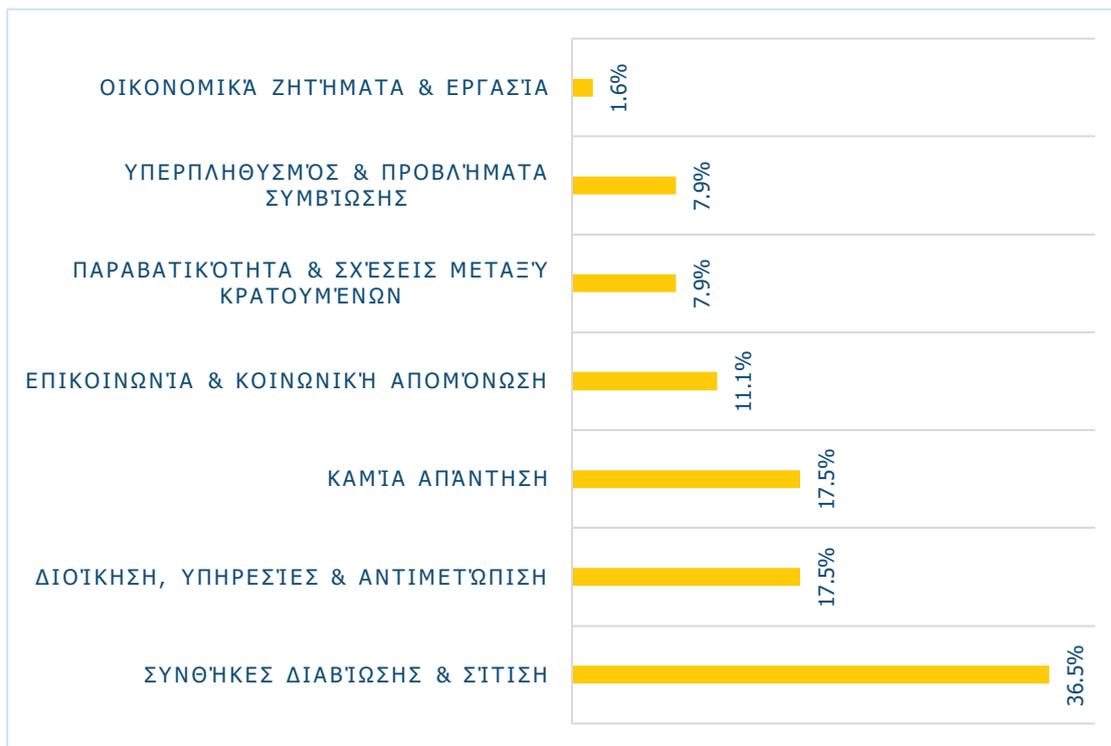
Σε στενή σύνδεση με τα παραπάνω, προστίθεται το βαρύ ψυχολογικό φορτίο της επικοινωνίας & κοινωνικής απομόνωσης (11,1%). Ο πόνος του αποχωρισμού διαφαίνεται στις αναφορές για το «πρόβλημα επικοινωνίας με το οικογενειακό περιβάλλον», μια συνθήκη που περιγράφεται ως πιο δραματική «για τους ξένους κρατούμενους» ή όταν συνδυάζεται με «πρόβλημα... οικονομικής υποστήριξης». Τέλος, ένα αθροιστικό ποσοστό 15,8% (7,9% και 7,9% αντίστοιχα) αναδεικνύει την επιβαρυντική συνθήκη του «Υπερπληθυσμού» και της «Παραβατικότητας» εντός των κελιών. Περιγράφεται ένα ασφυκτικό περιβάλλον («είμαστε πολλά άτομα»), με απουσία "ιδιωτικότητας", όπου επιβάλλεται η συμβίωση υπό αντίξοες συνθήκες με περιπτώσεις εξάρτησης («ναρκωτικά»). Στο περιβάλλον αυτό, ζητήματα όπως τα «Οικονομικά Ζητήματα & Εργασία» (1,6%), αν και σε χαμηλότερο ποσοστό, επιτείνουν τη δυσκολία της καθημερινότητας.

Πίνακας 24. Κυριότερα προβλήματα κατά τον εγκλεισμό

ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΕΓΚΛΕΙΣΜΟ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Συνθήκες Διαβίωσης & Σίτιση	36,5%
Διοίκηση, Υπηρεσίες & Αντιμετώπιση	17,5%
Καμία Απάντηση	17,5%
Επικοινωνία & Κοινωνική Απομόνωση	11,1%
Παραβατικότητα & Σχέσεις Μεταξύ Κρατουμένων	7,9%
Υπερπληθυσμός & Προβλήματα Συμβίωσης	7,9%
Οικονομικά Ζητήματα & Εργασία	1,6%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 26. Ποσοστιαία κατανομή των κυριότερων προβλημάτων διαβίωσης σύμφωνα με τις ανοιχτές απαντήσεις των κρατουμένων

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

26. Τι θα προτείνετε για τη βελτίωση της ζωής σας στη φυλακή;

Επιχειρώντας τη μετάβαση από την καταγραφή των προβλημάτων στην αναζήτηση λύσεων, ζητήθηκε από τους συμμετέχοντες να καταθέσουν τις δικές τους προτάσεις για την αναβάθμιση του καταστήματος κράτησης. Παρά το γεγονός ότι διαπιστώνεται ένα ποσοστό μη απόκρισης της τάξης του 28,6%, οι διαθέσιμες απαντήσεις αποτυπώνουν ρεαλιστικές ανάγκες και τεκμηριωμένες προτάσεις βελτίωσης, οι οποίες βρίσκονται σε άμεση συνάρτηση με τις δυσκολίες που καταγράφηκαν προηγουμένως.

Η κύρια προτεραιότητα (34,9%) αφορά τη βελτίωση συνθηκών διαβίωσης & υποδομών». Τα αιτήματα εστιάζουν στην κάλυψη βασικών αναγκών επιβίωσης, με συχνές, μονολεκτικές αναφορές όπως «θέρμανση», «φαγητό», «περίθαψη», «πλυντήρια». Η ανάγκη για κτιριακή και βιοτική αναβάθμιση συνοψίζεται στην επιθυμία για «καλύτερη ζωή στο θάλαμο», ενώ καταγράφονται και ευρύτερες, ολιστικές απαιτήσεις (π.χ. "να αλλάξουν τα πάντα"). Ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον παρουσιάζει η πρόταση συμμετέχοντα που αφορά τη διευκόλυνση του επισκεπτηρίου, ζητώντας «καλύτερες συνθήκες για τους επισκέπτες, διότι δεν έχει ούτε καθιστικό... και μπορεί να είναι παιδιά, ηλικιωμένοι, ή άτομα με ειδικές ανάγκες».

Παράλληλα, αναδεικνύεται η ανάγκη για δραστηριότητες, άθληση & ψυχαγωγία (12,7%), σε άμεση συνάρτηση με την εκπαίδευση & επαγγελματική κατάρτιση (7,9%). Εκφράζεται η επιθυμία για δημιουργική αξιοποίηση του χρόνου κράτησης, μέσω προτάσεων για «περισσότερη δραστηριότητα», «άθληση και μάθηση», «τέχνη» και

«μουσική». Η διεκδίκηση πρακτικών εφοδίων αποτυπώνεται καθαρά στην ανάγκη για «εργαστήρια» και στη δήλωση: «να υπάρχει κάτι να ασχολούμαστε και να μάθουμε π.χ. μαγειρική».

Σημαντικό εύρημα, στο πλαίσιο της παρούσας μελέτης, αποτελούν οι προτάσεις για ψηφιακές υπηρεσίες & επικοινωνία (7,9%). Στην κατηγορία αυτή, η τεχνολογία προτείνεται ως λύση στο πρόβλημα της κοινωνικής απομόνωσης, με αιτήματα για «χρήση ίντερνετ», «επισκεπτήρια μέσω ίντερνετ» και τη δημιουργία «πλατφόρμας επικοινωνίας για τους ξένους κρατούμενους».

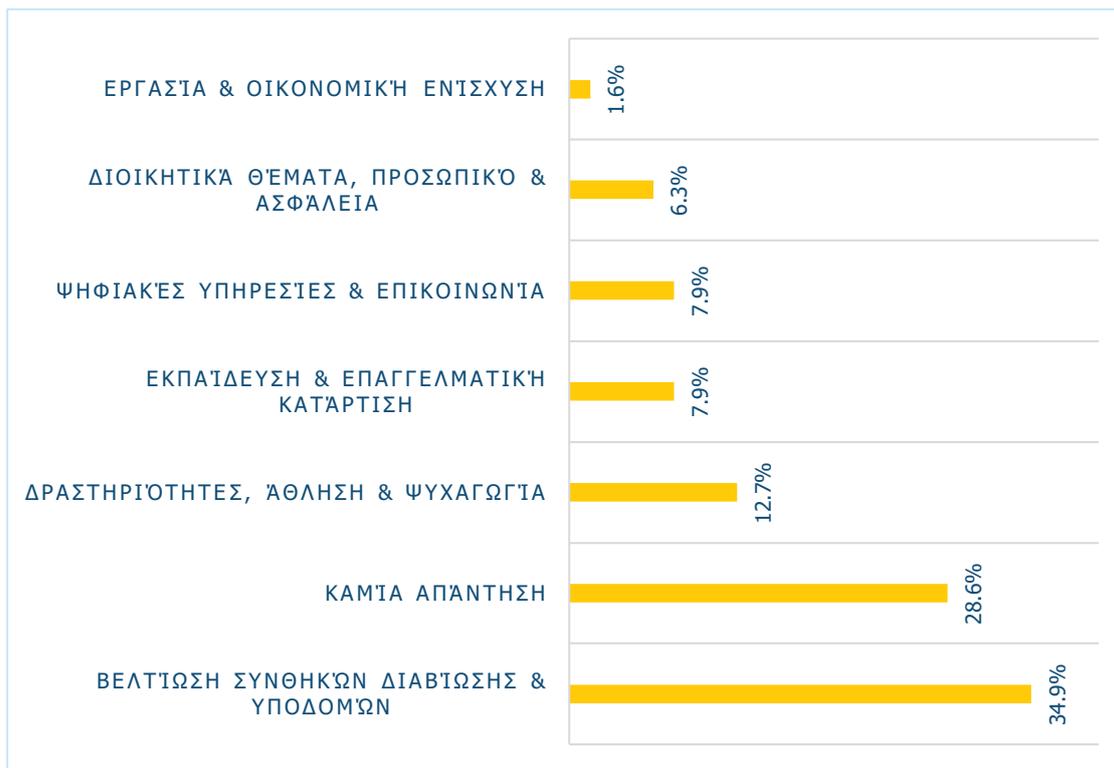
Τέλος, τα «Διοικητικά Θέματα, Προσωπικό & Ασφάλεια» (6,3%) αφορούν ζητήματα εύρυθμης συμβίωσης, προτάσσοντας την ανάγκη για βελτιωμένη «επικοινωνία με τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους», αλλά και την προστασία από παραβατικές συμπεριφορές εντός των χώρων κράτησης («ναρκωτικά», «ξεκαθάρισμα απόμων»). Επιπρόσθετα, ένα μικρό ποσοστό (1,6%) υπενθυμίζει τη σημασία της εργασίας και της οικονομικής ενίσχυσης («να μη μένουμε χωρίς μεροκάματο»).

Πίνακας 25. Προτάσεις κρατούμενων για τη βελτίωση του καταστήματος κράτησης

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΒΕΛΤΙΩΣΗΣ ΣΥΝΘΗΚΩΝ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Βελτίωση Συνθηκών Διαβίωσης & Υποδομών	34,9%
Καμία Απάντηση	28,6%
Δραστηριότητες, Άθληση & Ψυχαγωγία	12,7%
Εκπαίδευση & Επαγγελματική Κατάρτιση	7,9%
Ψηφιακές Υπηρεσίες & Επικοινωνία	7,9%
Διοικητικά Θέματα, Προσωπικό & Ασφάλεια	6,3%
Εργασία & Οικονομική Ενίσχυση	1,6%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 27. Ποσοστιαία κατανομή των προτεινόμενων παρεμβάσεων βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης από τους κρατούμενους

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

27. Τι θα θέλατε να αλλάξει ώστε να έχετε περισσότερες ευκαιρίες μετά την αποφυλάκιση;

Στην τελευταία ερώτηση της έρευνας, που αφορά τις προσδοκίες ενόψει της αποφυλάκισης, καταγράφηκαν οι ανάγκες των κρατούμενων για την κοινωνική τους επανένταξη. Παρά το γεγονός ότι καταγράφεται ποσοστό μη απόκρισης της τάξης του 28,6%, οι διαθέσιμες τοποθετήσεις αποτυπώνουν με σαφήνεια τις προκλήσεις και τις αγωνίες της αποφυλάκισης. Αρχικά, υψηλά στην ιεραρχία βρίσκονται πρακτικά εφόδια, όπως η επαγγελματική κατάρτιση & η εκμάθηση κάποιας τέχνης (15,9%) σε συνδυασμό με την εκπαίδευση και την απόκτηση γνώσεων (14,3%), αποδεικνύοντας ότι η ομαλή κοινωνική επανένταξη προϋποθέτει κάποια κατάρτιση και εξειδίκευση. Συγκεκριμένα, εκφράζεται ανάγκη για απόκτηση εφοδίων με εκφράσεις όπως: «να έχω μάθει κάποια τέχνη», «να τελειώσω το σχολείο», «περισσότερες ευκαιρίες μάθησης», ενώ καταγράφονται και στοχευμένες επαγγελματικές φιλοδοξίες, όπως: «μηχανικός δίπλωμα», «επαγγελματικό πρόγραμμα – ηλεκτρολόγος».

Ακολούθως, αναδεικνύεται η σημασία της υποστήριξης μέσω προγραμμάτων επανένταξης & κοινωνικής Μέριμνας (14,3%). Σε αυτή την κατηγορία, το βάρος της ευθύνης αποδίδεται συχνά στην Πολιτεία και διατυπώνονται αιτήματα για «κοινωνικά προγράμματα επανένταξης», άρση των νομικών στιγμάτων («κατάργηση ποινικού μητρώου») και, κυρίως, για αποστιγματισμό («την αντιμετώπισή μας σαν

ανθρώπους»). Η απαίτηση για κρατική μέριμνα αποτυπώνεται χαρακτηριστικά στη δήλωση: «Πολλά από μεριάς του κράτους ως φορολογούμενος πολίτης που τα δικαιούμαστε και είναι ανύπαρκτα».

Εξαιρετικά κρίσιμο εύρημα αποτελεί η αναφορά στα νομιμοποιητικά έγγραφα και άδεια παραμονής (7,9%), τα οποία συνδέονται άμεσα με την ανάγκη για εργασία & απασχόληση (7,9%). Για τους αλλοδαπούς κρατούμενους, η έλλειψη εγγράφων συνιστά δομικό εμπόδιο, γεγονός που αποτυπώνεται σε ξεκάθαρες αναφορές: «δουλειά νόμιμη και χαρτιά», «θέλω να έχω άδεια παραμονής» και «για τους ξένους να έχουνε τα χαρτιά τους για να δουλεύουνε νόμιμα».

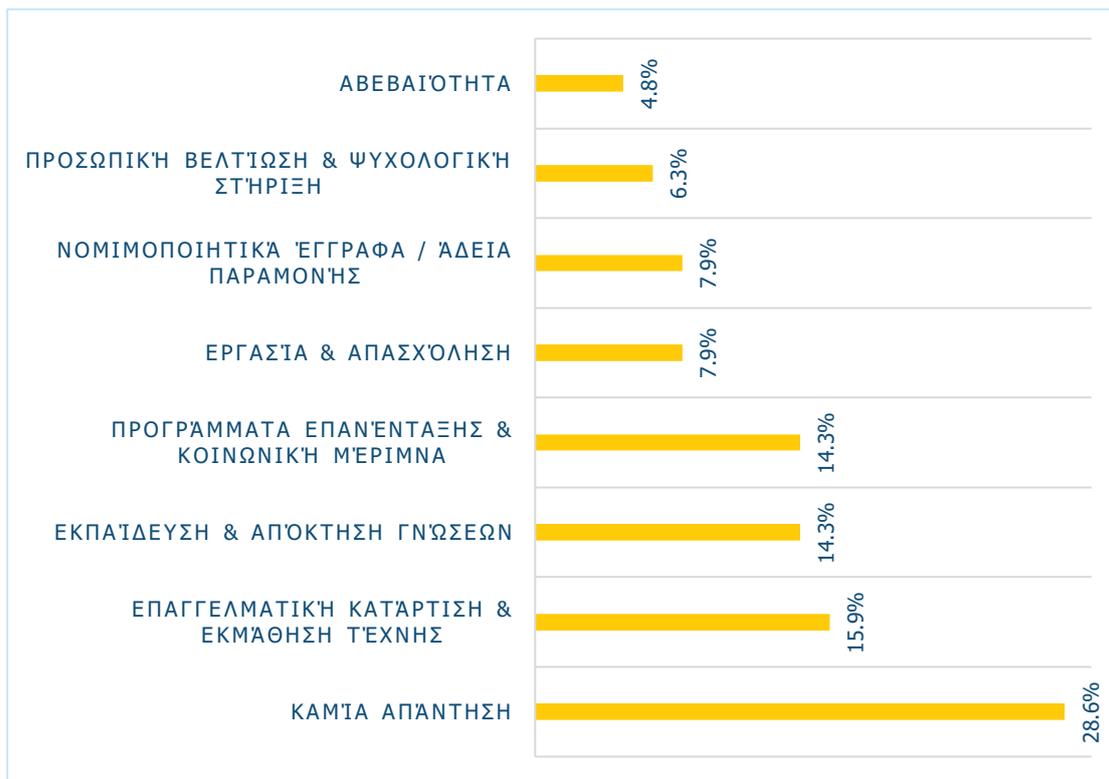
Τέλος, δίπλα στην επιθυμία για προσωπική βελτίωση & ψυχολογική στήριξη (6,3%), όπου καταγράφεται η βαθιά ανθρώπινη ανάγκη «να γίνω καλύτερος άνθρωπος», εντοπίζεται ένα ποσοστό (4,8%) που εκφράζει συναισθήματα αβεβαιότητας και παραίτησης. Η ψυχολογική επιβάρυνση του εγκλεισμού αποτυπώνεται έντονα στις απαντήσεις όσων αδυνατούν να οραματιστούν το μέλλον («ας βγω πρώτα και βλέπουμε», «ας έρθει αυτή η μέρα»).

Πίνακας 26. Προσδοκίες και ανάγκες ενόψει της κοινωνικής επανένταξης

ΠΡΟΣΔΟΚΙΕΣ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΕΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΠΑΝΕΝΤΑΞΗ	ΠΟΣΟΣΤΟ (%)
Καμία Απάντηση	28,6%
Επαγγελματική Κατάρτιση & Εκμάθηση Τέχνης	15,9%
Εκπαίδευση & Απόκτηση Γνώσεων	14,3%
Προγράμματα Επανένταξης & Κοινωνική Μέριμνα	14,3%
Εργασία & Απασχόληση	7,9%
Νομιμοποιητικά Έγγραφα / Άδεια Παραμονής	7,9%
Προσωπική Βελτίωση & Ψυχολογική Στήριξη	6,3%
Αβεβαιότητα	4,8%

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

Διάγραμμα 28. Ποσοστιαία κατανομή των προσδοκιών και αναγκών των κρατουμένων για την κοινωνική τους επανένταξη

Πηγή: *ιδία επεξεργασία*

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 7. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

7.1. Συμπεράσματα της έρευνας

Η παρούσα έρευνα είχε ως βασικό στόχο τη διερεύνηση του επιπέδου ψηφιακού εγγραμματισμού των τροφίμων των Σωφρονιστικών Καταστημάτων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας, καθώς και την κατανόηση των παραγόντων που επηρεάζουν την ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων και τη δυνατότητα αξιοποίησής τους στο πλαίσιο της κοινωνικής επανένταξης. Η ανάλυση των αποτελεσμάτων του ερωτηματολογίου επιτρέπει τη διαμόρφωση μιας συνολικής εικόνας για το ψηφιακό προφίλ των κρατουμένων, τις εκπαιδευτικές τους ανάγκες και τις προοπτικές ανάπτυξης παρεμβάσεων ψηφιακής εκπαίδευσης στο σωφρονιστικό σύστημα.

Ένα από τα βασικά συμπεράσματα της έρευνας αφορά την ύπαρξη σημαντικών ανισοτήτων ως προς το επίπεδο ψηφιακού εγγραμματισμού των κρατουμένων. Η εικόνα που προκύπτει δεν είναι ομοιογενής, αλλά χαρακτηρίζεται από έντονη διαφοροποίηση μεταξύ των συμμετεχόντων. Ένα μέρος του πληθυσμού εμφανίζει περιορισμένη ή και μηδενική εξοικείωση με βασικές ψηφιακές τεχνολογίες, ενώ ένα άλλο τμήμα διαθέτει βασικές ή και σχετικά ανεπτυγμένες δεξιότητες χρήσης

υπολογιστών και διαδικτύου. Η ετερογένεια αυτή αντανακλά σε μεγάλο βαθμό τις κοινωνικές και εκπαιδευτικές ανισότητες που προϋπήρχαν πριν από την είσοδο των ατόμων στο σωφρονιστικό σύστημα. Η ανάλυση των δημογραφικών και εκπαιδευτικών χαρακτηριστικών του δείγματος επιβεβαιώνει ότι σημαντικό μέρος των συμμετεχόντων διαθέτει χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, καθώς και επαγγελματικό υπόβαθρο που επικεντρωνόταν προ του εγκλεισμού κυρίως σε χειρωνακτικά και τεχνικά επαγγέλματα. Τα χαρακτηριστικά αυτά, σε συνδυασμό με την έντονη πολυπολιτισμικότητα και το υψηλό ποσοστό αλλοδαπών κρατουμένων που εγείρει επιπρόσθετα γλωσσικά εμπόδια, λειτουργούν ως παράγοντες που σύμφωνα με τη βιβλιογραφία συνδέονται άμεσα με αυξημένο κίνδυνο ψηφιακού αποκλεισμού και περιορισμένης τεχνολογικής εξοικείωσης.

Η διαπίστωση αυτή συνδέεται άμεσα με τη θεωρητική συζήτηση γύρω από το ψηφιακό χάσμα. Όπως έχει επισημανθεί στη σχετική βιβλιογραφία, η άνιση πρόσβαση στις ψηφιακές τεχνολογίες δεν αφορά μόνο την τεχνολογική υποδομή αλλά και τις κοινωνικές, εκπαιδευτικές και οικονομικές συνθήκες που διαμορφώνουν τις δυνατότητες των ατόμων να αναπτύξουν ψηφιακές δεξιότητες. Στην περίπτωση των κρατουμένων, το ψηφιακό χάσμα εμφανίζεται ακόμη πιο έντονο, καθώς οι περιορισμένες ευκαιρίες εκπαίδευσης πριν από την κράτηση συνδυάζονται με την απουσία συστηματικής πρόσβασης σε τεχνολογίες κατά τη διάρκεια της κράτησης. Ειδικά για τους κρατούμενους που εκτίουν μακροχρόνιες ποινές και διέθεταν ένα ικανοποιητικό ψηφιακό υπόβαθρο ως ελεύθεροι πολίτες, η ριζική αυτή αποκοπή γεννά τον άμεσο κίνδυνο της σταδιακής απώλειας και τεχνολογικής απαξίωσης, απειλώντας να μηδενίσει τις προϋπάρχουσες γνώσεις τους. Το γεγονός αυτό ενισχύει τον κίνδυνο περαιτέρω περιθωριοποίησης των κρατουμένων σε μια κοινωνία που βασίζεται όλο και περισσότερο σε ψηφιακές διαδικασίες για την πρόσβαση σε υπηρεσίες, την εκπαίδευση και την εργασία.

Παράλληλα, η ανάλυση των δεδομένων αναδεικνύει τον σημαντικό ρόλο που διαδραματίζουν τα κοινωνικο-δημογραφικά χαρακτηριστικά στη διαμόρφωση του ψηφιακού προφίλ των κρατουμένων. Η ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο φαίνεται να αποτελούν βασικούς παράγοντες διαφοροποίησης. Οι νεότεροι κρατούμενοι εμφανίζουν μεγαλύτερη εξοικείωση με τις ψηφιακές τεχνολογίες, γεγονός που αντανακλά τη γενικότερη διάχυση της τεχνολογίας στις νεότερες γενιές. Αντίθετα, οι μεγαλύτερες ηλικιακές ομάδες παρουσιάζουν μεγαλύτερες δυσκολίες στην κατανόηση και χρήση ψηφιακών εφαρμογών. Αντίστοιχα, οι κρατούμενοι με υψηλότερο επίπεδο εκπαίδευσης φαίνεται να διαθέτουν μεγαλύτερη αυτοπεποίθηση στη χρήση τεχνολογικών εργαλείων και να εμφανίζουν μεγαλύτερη προθυμία να συμμετάσχουν σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες. Τα ευρήματα αυτά επιβεβαιώνουν ότι ο ψηφιακός εγγραμματοπισμός αποτελεί μορφή κοινωνικού κεφαλαίου, το οποίο συνδέεται στενά με τις εκπαιδευτικές και επαγγελματικές διαδρομές των ατόμων.

Ένα ακόμη σημαντικό εύρημα της έρευνας αφορά τον τρόπο με τον οποίο οι κρατούμενοι χρησιμοποιούσαν τις ψηφιακές τεχνολογίες πριν από την κράτησή τους. Η ανάλυση δείχνει ότι, παρότι η χρήση έξυπνων συσκευών ήταν ιδιαίτερα διαδεδομένη – καθώς η συντριπτική πλειονότητα των συμμετεχόντων (84,7%) δήλωσε ότι χρησιμοποιούσε smartphone ή tablet πριν από την κράτηση – η χρήση αυτή περιοριζόταν κυρίως σε βασικές δραστηριότητες επικοινωνίας και ενημέρωσης,

αναδεικνύοντας την κυριαρχία της αποκλειστικής χρήσης φορητών έξυπνων συσκευών (έναντι των παραδοσιακών υπολογιστών) στον σωφρονιστικό πληθυσμό.

Η αναζήτηση πληροφοριών στο διαδίκτυο και η χρήση κοινωνικών δικτύων αποτελούν τις πιο συχνές δραστηριότητες των συμμετεχόντων, γεγονός που υποδηλώνει ότι η ψηφιακή εμπειρία των κρατουμένων συνδέεται κυρίως με την κατανάλωση περιεχομένου και την κοινωνική επικοινωνία. Η χρήση του διαδικτύου για εκπαιδευτικούς σκοπούς βρισκόταν σταθερά στην τελευταία θέση των προτιμήσεών τους πριν τον εγκλεισμό, στοιχείο που φανερώνει την απουσία μιας εδραιωμένης κουλτούρας ψηφιακής μάθησης. Αντίθετα, οι δεξιότητες που σχετίζονται με την παραγωγική αξιοποίηση της τεχνολογίας – όπως η επεξεργασία κειμένου ή η χρήση εφαρμογών γραφείου – εμφανίζονται σαφώς λιγότερο ανεπτυγμένες. Η υποκειμενική εκτίμηση των γνώσεων των συμμετεχόντων δείχνει ότι λιγότεροι από ένας στους τέσσερις δηλώνουν ότι διαθέτουν βασικές δεξιότητες επεξεργασίας κειμένου (22,2%), ενώ η αποστολή ηλεκτρονικού ταχυδρομείου καταγράφει ποσοστό 31,7%.

Η εικόνα αυτή υποδηλώνει ότι, ακόμη και όταν υπάρχει εμπειρία χρήσης ψηφιακών τεχνολογιών, αυτή δεν μεταφράζεται απαραίτητα σε δεξιότητες που μπορούν να αξιοποιηθούν άμεσα στην αγορά εργασίας. Με άλλα λόγια, οι κρατούμενοι εμφανίζονται περισσότερο ως «χρήστες» ψηφιακών υπηρεσιών παρά ως ενεργοί παραγωγοί ψηφιακού περιεχομένου ή γνώσης.

Η ανάλυση των δεδομένων αναδεικνύει επίσης τη σημασία του σωφρονιστικού περιβάλλοντος ως παράγοντα που μπορεί είτε να ενισχύσει είτε να περιορίσει τις δυνατότητες εκπαίδευσης των κρατουμένων. Οι διαπιστωμένες ανεπάρκειες στις συνθήκες διαβίωσης και η απουσία εξειδικευμένης ψυχολογικής υποστήριξης λειτουργούν συχνά ως ανασταλτικοί παράγοντες, στερώντας το βασικό αίσθημα ασφάλειας που απαιτείται για την απρόσκοπτη μάθηση. Επιπρόσθετα, τα αντιλαμβανόμενα εμπόδια στην εκμάθηση κινούνται emphaticά σε δύο άξονες: τον προσωπικό, που αφορά την ανασφάλεια λόγω έλλειψης γνωστικού υποβάθρου, και τον συστημικό, που πηγάζει από τις αυστηρές απαγορεύσεις πρόσβασης στο διαδίκτυο από πλευράς του ιδρύματος. Οι συμμετέχοντες που δηλώνουν ότι έχουν πρόσβαση σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες ή λαμβάνουν υποστήριξη από το προσωπικό των καταστημάτων κράτησης – οι σχέσεις με το οποίο αξιολογήθηκαν απροσδόκητα θετικά, γεγονός που αναδεικνύει τους σωφρονιστικούς υπαλλήλους σε δυνητικούς πολύτιμους «διαμεσολαβητές» της εκπαίδευσης – εμφανίζουν μεγαλύτερη προθυμία να συμμετάσχουν σε προγράμματα κατάρτισης και να επενδύσουν στην προσωπική τους ανάπτυξη. Επιπλέον, οι απαντήσεις που σχετίζονται με τις προτεινόμενες δραστηριότητες εντός των καταστημάτων κράτησης υποδηλώνουν ότι οι κρατούμενοι αναγνωρίζουν την εκπαίδευση ως σημαντικό μέσο βελτίωσης των προοπτικών τους, προτείνοντας την ενίσχυση δράσεων μάθησης, κατάρτισης και ανάπτυξης δεξιοτήτων.

Παρά τις υφιστάμενες δυσκολίες, τα αποτελέσματα της έρευνας αναδεικνύουν ένα ιδιαίτερα θετικό στοιχείο: το έντονο ενδιαφέρον των κρατουμένων για συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες και ειδικότερα σε προγράμματα ανάπτυξης ψηφιακών δεξιοτήτων. Η μεγάλη πλειονότητα των συμμετεχόντων αναγνωρίζει ότι οι ψηφιακές δεξιότητες αποτελούν βασικό εργαλείο για τη σύγχρονη κοινωνική και επαγγελματική

ζωή. Η δυνατότητα χρήσης ψηφιακών υπηρεσιών, η αναζήτηση εργασίας μέσω διαδικτύου και η επικοινωνία με δημόσιους και ιδιωτικούς φορείς αποτελούν πλέον βασικές προϋποθέσεις για την κοινωνική ένταξη.

Το ενδιαφέρον αυτό συνδέεται άμεσα με τις ευρύτερες ανάγκες επανένταξης που εκφράζουν οι κρατούμενοι. Η εύρεση εργασίας, η απόκτηση επαγγελματικών δεξιοτήτων, η εξασφάλιση νομιμοποιητικών εγγράφων παραμονής για τους αλλοδαπούς και η βελτίωση των προσωπικών τους προοπτικών αποτελούν βασικές προτεραιότητες για σημαντικό μέρος των συμμετεχόντων. Η ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων μπορεί να λειτουργήσει ως καταλύτης προς αυτή την κατεύθυνση, καθώς διευκολύνει την πρόσβαση σε πληροφορίες, υπηρεσίες και επαγγελματικές ευκαιρίες σε ένα περιβάλλον όπου η ψηφιακή τεχνολογία διαδραματίζει όλο και πιο κεντρικό ρόλο. Αξίζει, τέλος, να σημειωθεί πως η ψηφιακή εκπαίδευση προσλαμβάνεται από τους ίδιους τους τροφίμους όχι μόνο εργαλειακά, ως πρακτικό επαγγελματικό εφόδιο, αλλά και ως ένας άμεσος μηχανισμός ψυχολογικής ενδυνάμωσης και δημιουργικής απόδρασης από τη ρουτίνα του εγκλεισμού.

Η σύνθεση των παραπάνω ευρημάτων οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο ψηφιακός εγγραμματισμός αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για την κοινωνική επανένταξη των κρατούμενων. Σε μια κοινωνία όπου όλο και περισσότερες υπηρεσίες μεταφέρονται σε ψηφιακές πλατφόρμες, η έλλειψη βασικών ψηφιακών δεξιοτήτων μπορεί να λειτουργήσει ως σημαντικό εμπόδιο για την επανένταξη των αποφυλακισμένων. Η δυνατότητα πρόσβασης σε ψηφιακές υπηρεσίες του κράτους, η αναζήτηση εργασίας μέσω διαδικτύου και η συμμετοχή σε προγράμματα εκπαίδευσης εξ αποστάσεως αποτελούν πλέον βασικές προϋποθέσεις κοινωνικής ένταξης.

Συνεπώς, η ενίσχυση του ψηφιακού εγγραμματισμού στα σωφρονιστικά καταστήματα δεν αποτελεί απλώς μια συμπληρωματική εκπαιδευτική δράση, αλλά μια στρατηγική παρέμβαση κοινωνικής πολιτικής με σημαντικές προεκτάσεις για τη μείωση του κοινωνικού αποκλεισμού και την προώθηση της ισότητας ευκαιριών. Η αξιοποίηση της ψηφιακής εκπαίδευσης μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά στην ενδυνάμωση των κρατούμενων, προσφέροντάς τους τα εργαλεία που απαιτούνται για την ενεργή συμμετοχή τους στην κοινωνία μετά την αποφυλάκιση.

Με βάση τα παραπάνω, καθίσταται σαφές ότι η ανάπτυξη πολιτικών που προωθούν την εκπαίδευση στις ψηφιακές δεξιότητες εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων αποτελεί βασική προϋπόθεση για την αποτελεσματική λειτουργία ενός σύγχρονου και κοινωνικά προσανατολισμένου σωφρονιστικού συστήματος.

7.2. Προτάσεις πολιτικής και δράσεων για την ενίσχυση του ψηφιακού εγγραμματισμού των κρατούμενων

Τα ευρήματα της έρευνας υποδεικνύουν ότι η ανάπτυξη ψηφιακών δεξιοτήτων στους πληθυσμούς των σωφρονιστικών καταστημάτων δεν αποτελεί απλώς ένα ζήτημα εκπαιδευτικής πολιτικής, αλλά συνδέεται άμεσα με την κοινωνική ένταξη, την απασχολησιμότητα και τη μείωση του κινδύνου υποτροπής. Όπως φάνηκε από τις απαντήσεις των ίδιων των τροφίμων, η ψηφιακή εκπαίδευση προσλαμβάνεται όχι μόνο ως τεχνικό εφόδιο, αλλά και ως μέσο ψυχολογικής ενδυνάμωσης, δημιουργικής

διεξόδου και καταπολέμησης του ιδρυματισμού. Για τον λόγο αυτό, με βάση τα ερευνητικά δεδομένα, προτείνεται η υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης στρατηγικής, η οποία θα εντάσσεται σε ένα ευρύτερο πλαίσιο κοινωνικής πολιτικής και θα βασίζεται στους ακόλουθους άξονες:

1. Δημιουργία τεχνολογικών υποδομών και ασφαλών περιβαλλόντων μάθησης

Μία πρώτη βασική κατεύθυνση πολιτικής αφορά την ανάπτυξη κατάλληλων τεχνολογικών υποδομών στα σωφρονιστικά καταστήματα. Η αναγκαιότητα αυτή αναδεικνύεται επιτακτική, καθώς οι αυστηροί περιορισμοί της φυλακής και η απουσία υποδομών καταγράφηκαν από τους συμμετέχοντες ως τα κυριότερα συστημικά εμπόδια στην εκπαιδευτική τους πορεία. Η δημιουργία ειδικά διαμορφωμένων εργαστηρίων ψηφιακής εκπαίδευσης με σύγχρονους ηλεκτρονικούς υπολογιστές και κατάλληλο εκπαιδευτικό λογισμικό μπορεί να αποτελέσει το βασικό θεμέλιο για την υλοποίηση προγραμμάτων. Παράλληλα, η αξιοποίηση ασφαλών και ελεγχόμενων ψηφιακών δικτύων, όπως κλειστά εκπαιδευτικά intranets (τοπικά δίκτυα) ή πλατφόρμες εξ αποστάσεως μάθησης με ελεγχόμενη (whitelisted) πρόσβαση στο διαδίκτυο, μπορεί να επιτρέψει την παροχή ψηφιακής εκπαίδευσης χωρίς να δημιουργούνται ζητήματα ασφάλειας για το σωφρονιστικό κατάστημα.

2. Εισαγωγή διαβαθμισμένων προγραμμάτων ψηφιακού εγγραμματισμού

Μία δεύτερη σημαντική παρέμβαση αφορά τον σχεδιασμό προγραμμάτων που θα ανταποκρίνονται στην έντονη ετερογένεια του γνωστικού υποβάθρου των κρατούμενων. Προτείνεται η δημιουργία διαφορετικών επιπέδων εκπαίδευσης (αρχάριοι – μεσαίο επίπεδο – προχωρημένοι). Για το μεγάλο τμήμα του πληθυσμού που στερείται θεμελιωδών γνώσεων, απαιτούνται προγράμματα βασικού εγγραμματισμού. Στόχος εδώ είναι η μετάβαση από την επιφανειακή εξοικείωση, η οποία περιοριζόταν αποκλειστικά στη χρήση έξυπνων φορητών συσκευών και αναλωνόταν προ του εγκλεισμού στην απλή κατανάλωση περιεχομένου μέσω κοινωνικών δικτύων, στην καλλιέργεια παραγωγικών δεξιοτήτων, όπως η επεξεργασία κειμένου, η διαχείριση ηλεκτρονικού ταχυδρομείου και η χρήση ψηφιακών δημόσιων υπηρεσιών (e-government). Αντίστοιχα, για τους κρατούμενους που διέθεταν ήδη ένα καλό ψηφιακό υπόβαθρο, απαιτούνται προγράμματα προχωρημένου επιπέδου και διαρκούς επικαιροποίησης δεξιοτήτων (upskilling), προκειμένου να αποτραπεί ο κίνδυνος της σταδιακής απώλειας και τεχνολογικής απαξίωσης των προϋπαρχουσών γνώσεων τους λόγω των μακροχρόνιων ποινών που εκτίουν. Όλα τα προγράμματα θα πρέπει να ευθυγραμμίζονται με το ευρωπαϊκό πλαίσιο ψηφιακών δεξιοτήτων (DigComp), ενσωματώνοντας ενότητες για την προστασία προσωπικών δεδομένων και την ασφάλεια στο διαδίκτυο.

3. Σύνδεση της εκπαίδευσης με την αγορά εργασίας και πιστοποίηση δεξιοτήτων

Ιδιαίτερη σημασία θα πρέπει να δοθεί στη σύνδεση των προγραμμάτων ψηφιακής εκπαίδευσης με την επαγγελματική αποκατάσταση, απαντώντας στην έκδηλη αγωνία των κρατούμενων για την εξασφάλιση των προς το ζην μετά την αποφυλάκισή τους. Η ανάπτυξη προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης που συνδυάζουν βασικές

ψηφιακές δεξιότητες με επαγγελματικές ειδικότητες (όπως διοικητική υποστήριξη, ηλεκτρονικό εμπόριο, διαχείριση δεδομένων) είναι κομβικής σημασίας. Επιπρόσθετα, δεδομένου ότι η πλειονότητα των κρατούμενων προέρχεται από χειρωνακτικά και τεχνικά επαγγέλματα, η ψηφιακή κατάρτιση πρέπει να στοχεύει στον τεχνολογικό εκσυγχρονισμό αυτών των κλάδων (π.χ. ψηφιακή διαχείριση αποθήκης ή προβολή τεχνικών υπηρεσιών στο διαδίκτυο). Σε αυτό το πλαίσιο, η συνεργασία με εκπαιδευτικούς οργανισμούς ώστε οι κρατούμενοι να αποκτήσουν αναγνωρισμένα πιστοποιητικά ψηφιακών δεξιοτήτων αποτελεί κρίσιμο βήμα. Η επίσημη πιστοποίηση λειτουργεί ως έμπρακτη απόδειξη αναμόρφωσης, ενισχύοντας το βιογραφικό τους και συμβάλλοντας στην άρση του κοινωνικού και εργασιακού στίγματος του πρώην κρατούμενου.

4. Στρατηγικές συνεργασίες με φορείς δια βίου μάθησης και αξιοποίηση του ανθρώπινου δυναμικού

Μια ακόμη σημαντική πολιτική κατεύθυνση αφορά την ενίσχυση των συνεργασιών μεταξύ σωφρονιστικών ιδρυμάτων και εξωτερικών εκπαιδευτικών και κοινωνικών φορέων. Η συνεργασία με πανεπιστήμια, δημόσιους οργανισμούς κατάρτισης και μη κυβερνητικές οργανώσεις μπορεί να συμβάλει στην ανάπτυξη ποιοτικών εκπαιδευτικών προγραμμάτων και στη μεταφορά τεχνογνωσίας. Ταυτόχρονα, κρίνεται αναγκαία η ενεργός εμπλοκή του ίδιου του ανθρώπινου δυναμικού της φυλακής. Οι εξαιρετικά καλές διαπροσωπικές σχέσεις που καταγράφηκαν μεταξύ κρατούμενων και σωφρονιστικού προσωπικού, αναδεικνύουν τους υπαλλήλους ως δυνητικούς «διαμεσολαβητές» της εκπαιδευτικής διαδικασίας. Επιπλέον, λόγω της έντονης πολυπολιτισμικότητας, προτείνεται η ενθάρρυνση της μάθησης από ομοτίμους (peer-to-peer learning), όπου κρατούμενοι με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο θα υποστηρίζουν γλωσσικά και γνωστικά τους πιο αδύναμους συγκρατούμενους τους.

5. Ενσωμάτωση στις ευρύτερες στρατηγικές και δημιουργία μηχανισμού αξιολόγησης

Κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική η οργανική ενσωμάτωση της ψηφιακής εκπαίδευσης στις ευρύτερες στρατηγικές κοινωνικής ένταξης σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο. Η αξιοποίηση ευρωπαϊκών χρηματοδοτικών εργαλείων, όπως τα προγράμματα του Ευρωπαϊκού Κοινωνικού Ταμείου, μπορεί να εξασφαλίσει τη βιωσιμότητα αυτών των παρεμβάσεων. Τέλος, απαιτείται η ανάπτυξη μηχανισμών συνεχούς αξιολόγησης των προγραμμάτων. Η συστηματική συλλογή δεδομένων σχετικά με τη συμμετοχή, την πρόοδο, την ψυχολογική βελτίωση και –μεταγενέστερα– την επαγγελματική αποκατάσταση των αποφυλακισμένων, θα επιτρέψει τη διαρκή προσαρμογή των εκπαιδευτικών πολιτικών στις πραγματικές ανάγκες του πληθυσμού.

Η συντονισμένη υλοποίηση των παραπάνω προτάσεων μπορεί να μετατρέψει τον αδρανή χρόνο έκτισης της ποινής σε μια γόνιμη περίοδο αναμόρφωσης, συμβάλλοντας ουσιαστικά στη μείωση του ψηφιακού αποκλεισμού και θέτοντας γερά θεμέλια για την επιτυχή κοινωνική επανένταξη των κρατούμενων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσσες πηγές

Υπουργείο Ψηφιακής Διακυβέρνησης. (2020). *Βίβλος Ψηφιακού Μετασχηματισμού 2020-2025.*

Ξενόγλωσσες πηγές

López-Aguado, M., Gutiérrez-Provecho, L., Quintanal Díaz, J., & García Llamas, J. L. (2022). Social exclusion and the digital divide. *Journal of E-Learning and Knowledge Society*, 18 (3), 74-82. <https://doi.org/10.20368/1971-8829/1135660>

Barros, Rita & Monteiro, Angélica & Leite, Carlinda. (2023). Learning with digital technologies in prison: A scoping review. *Digital Education Review*. 43. 1-17. 10.1344/der.2023.43.1-17.

Behan, C. (2021). *Education in Prison: A Literature Review.* UNESCO Institute for Lifelong Learning.

Belshaw, D. (2016). *The essential elements of digital literacies.* Doug Belshaw.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). *Using thematic analysis in psychology.* *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>

British Educational Research Association [BERA]. (2018). *Ethical Guidelines for Educational Research* (4th ed.). <https://www.bera.ac.uk/resource/ethical-guidelines-for-educational-research-2018>

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2018). *Research Methods in Education* (8th ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315456539>

Cosgrove, J. and Cachia, R. (2025) *DigComp 3.0: European Digital Competence Framework - Fifth Edition*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, <https://data.europa.eu/doi/10.2760/0001149>, JRC144121.

Council of Europe. (1989). *Recommendation No. R (89) 12 of the Committee of Ministers to Member States on Education in Prison.* <https://www.right-to-education.org/resource/council-europe-recommendation-89-12-education-prison>

Creswell, J. W., & Creswell, J. D. (2017). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches.* Sage publications.

Deursen, A. J. A. M. van and van Dijk, J. A. G. M.(2010) 'Measuring Internet Skills', *International Journal of Human-Computer Interaction*, 26: 10, 891 — 916

EuroPris. (2019). *Report: Review of European Prison Education Policy.* <https://www.europris.org/file/report-review-of-european-prison-education-policy-and-council-of-europe-recommendation-89-12-on-education-in-prison/>

- EuroPris ICT Expert Group. (2025).** *Digital Transformation in Prisons.* <https://www.europris.org/file/digital-transformation-in-prisons-considerations-for-integrating-ict-as-the-backbone-of-all-aspects-of-prison-operations/>
- Hammerschick, W. (2010).** *E-learning in European Prisons: A report on the status quo.*
- Hofinger, V., & Pfliegerl, P. (2024).** *A reality check on the digitalisation of prisons: Assessing the opportunities and risks of providing digital technologies for prisoners.* *Punishment & Society*, 26(5), 898-916.
- International Telecommunication Union [ITU]. (2024).** *Facts and Figures: Focus on digital divide and connectivity 2024.* https://www.itu.int/hub/publication/D-IND-ICT_MDD-2024-4/
- Lohiniva, H. (2022).** Strengthening one's digital skills outside of prison.
- Martin, A. (2006).** *A European framework for digital literacy.* *Nordic Journal of Digital Literacy*, 1(2), 151-161.
- Mendonça, S., Crespo, N., & Simões, N. (2015).** *Inequality in the network society: An integrated approach to ICT access, basic skills, and complex capabilities.* *Telecommunications policy*, 39(3-4), 192-207.
- Barreiro-Gen, M. & Novo-Corti, I. (2015).** *Collaborative learning in environments with restricted access to the internet: Policies to bridge the digital divide and exclusion in prisons through the development of the skills of inmates.* *Computers in Human Behavior*, 51, 1172–1176, doi: 10.1016/j.chb.2015.01.076.
- Parsons, C., & Hick, S. F. (2008).** *Moving from the digital divide to digital inclusion.* *Currents: Scholarship in the Human Services*, 7(2).
- Pérez-Escobar, M., & Canet, F. (2023).** *Research on vulnerable people and digital inclusion: toward a consolidated taxonomical framework.* *Universal access in the information society*, 22(3), 1059-1072.
- Pillera, G. (2015)** *E-literacy and access to Internet as inmate's right: European ICT frameworks in correctional education.* ICERI2015 Proceedings (ISBN: 978-84-608-2657-6), pp. 344-353 (ISSN: 2340-1095), IATED, Sevilla (Spain).
- Reisdorf, B. C., & Jewkes, Y. (2016).** (B) *Locked sites: cases of Internet use in three British prisons.* *Information, Communication & Society*, 19(6), 771-786.
- Reisdorf, B., & Rhinesmith, C. (2020).** *Digital inclusion as a core component of social inclusion.* *Social inclusion*, 8(2), 132-137.
- Rosa, F. R. (2013).** *Digital inclusion as public policy: Disputes in the human rights field.* *SUR-Int'l J. on Hum Rts.*, 10, 33.
- Taugerbeck, S., Ahmadi, M., Schorch, M., Unbehaun, D., Aal, K., & Wulf, V. (2019).** *Digital participation in prison-A public discourse analysis of the use of ICT by inmates.* *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 3(GROUP), 1-26.

Tsatsou, P. (2022). *Vulnerable people's digital inclusion: Intersectionality patterns and associated lessons.* *Information, Communication & Society*, 25(10), 1475-1494.

Tseng, S.-F., & You, Y.-C. (2013). *The digital divide in China, Hong Kong and Taiwan: The barriers of first order and second order digital divide.* In M. Ragnedda & G. W. Muschert (Eds.), *The Digital Divide*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203069769>

UNICRI. (2024). *Digital Rehabilitation in Prisons: Opportunities and Challenges.*
<https://unicri.org/Publication-Digital-Rehabilitation-Prisons>

Van Dijk, J. A. (2006). *Digital divide research, achievements and shortcomings.* *Poetics*, 34(4-5), 221-235.

Van Dijk, J. A. (2013). *A theory of the digital divide.* In M. Ragnedda & G. W. Muschert (Eds.), *The Digital Divide* (pp. 29–51). Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203069769>

Zivanai, E., & Mahlangu, G. (2022). *Digital prison rehabilitation and successful re-entry into a digital society: A systematic literature review on the new reality on prison rehabilitation.* *Cogent Social Sciences*, 8(1), 2116809.

Reynolds, R. (2020). *Jan van Dijk. (2020). The digital divide.* Cambridge, UK: Polity, 208 pp. £17.99 (paperback) (ISBN 9781509534456). *Journal of the Association for Information Science and Technology*. 72. 136-138. 10.1002/asi.24355.

Ηλεκτρονικές πηγές

Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ) (2025). *Νέο πρόγραμμα ψηφιακών δεξιοτήτων για κρατούμενους στο Σωφρονιστικό Κατάστημα Ιωαννίνων.* Ανακτήθηκε από: <https://www.oaed.gr/neo-proghramma-psifiakwn-deksiotiton-ghia-kratoumenouys-sto-sofronistikko-katastima-ioanninon>

Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης (ΔΥΠΑ) (2026). *Ξεκινούν τρία νέα προγράμματα κατάρτισης της ΔΥΠΑ στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Δράμας και Νιγρίτας.* Ανακτήθηκε από: [Ξεκινούν τρία νέα προγράμματα κατάρτισης της ΔΥΠΑ στα Σωφρονιστικά Καταστήματα Δράμας και Νιγρίτας - ΔΗΜΟΣΙΑ ΥΠΗΡΕΣΙΑ Α...](#)

Εθνική Ακαδημία Ψηφιακών Ικανοτήτων. (n.d.). *Πρωτοβουλίες για τον Ψηφιακό Εγγραμματισμό.* Ανακτήθηκε από: <https://cms.nationaldigitalacademy.gov.gr/protovoulies>

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας – Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης. (n.d.-a). *Θεσμικό Πλαίσιο.* Ανακτήθηκε από: <https://socialpolicy-pde.gr/michanismos/thesmiko-plaisio/>

Περιφέρεια Δυτικής Ελλάδας – Παρατηρητήριο Κοινωνικής Ένταξης. (n.d.-b). *Σκοπός και Αρμοδιότητες.* Ανακτήθηκε από: <https://socialpolicy-pde.gr/perifereiako-paratiritirio-koinonikis-entaxis/skopos-armodiotites/>

Συμμαχία για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και την Απασχόληση (National Coalition). (n.d.-a). *Digital-In: Οδηγός Κατάρτισης.* Ανακτήθηκε από: <https://www.nationalcoalition.gov.gr/ds-resource/digital-in-odigos-katartisis-psifiaka-eyaloto/>

Συμμαχία για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και την Απασχόληση (National Coalition). (n.d.-c). *Αποστολή.* Ανακτήθηκε από: <https://www.nationalcoalition.gov.gr/apostoli-2/>

Συμμαχία για τις Ψηφιακές Δεξιότητες και την Απασχόληση (National Coalition). (n.d.-b). *Ψηφιακή Συμπερίληψη - Προγράμματα Ψηφιακού Εγγραμματισμού.* Ανακτήθηκε από: <https://www.nationalcoalition.gov.gr/good-practice/psifiaki-symperilipsi-programmata-psi/>

ASSIST Project. (n.d.). *enhancing digital Skills In priSon education.* <https://assist.e-ce.uth.gr/>

BLEEP Project. (n.d.). *Blended Learning Environment for European Prisoners.* <https://prisonsystems.eu/projects/bleep/>

DigiFuse Project. (n.d.). *Digital Fusion Environments.* <https://www.digifuse.eu/about/>

European Association for the Education of Adults (EAEA) (2025). *Integrating digital education in detention institutions .* <https://eaea.org/2025/11/15/30696/>

European Commission (2020). *Digital Education Action Plan 2021-2027.* <https://education.ec.europa.eu/focus-topics/digital-education/actions>

European Prison Education Association (EPEA). (n.d.). *Recommendations of the Council of Europe.* <https://epea.org/recommendations-coe/>

European Union. (2022). *Digital Decade Policy Programme 2030.* <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/digital-decade-policy-programme-2030>

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο έρευνας

Προοίμιο

Το παρόν ερωτηματολόγιο απευθύνεται στους τρόφιμους των Σωφρονιστικών Καταστημάτων της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.

Η έρευνα έχει ως στόχο να συγκεντρώσει πληροφορίες σχετικά με:

- ❖ το επίπεδο γνώσεων και εμπειρίας σας στη χρήση ηλεκτρονικών υπολογιστών και διαδικτύου,
- ❖ τις ανάγκες και τα ενδιαφέροντά σας σε θέματα ψηφιακών δεξιοτήτων,
- ❖ τις ευκαιρίες που θα θέλατε να έχετε για εκπαίδευση και εξάσκηση σε ψηφιακά εργαλεία,
- ❖ καθώς και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζετε στη χρήση τους.

Η έρευνα πραγματοποιείται στο πλαίσιο δράσεων για την ενίσχυση του ψηφιακού εγγραμματοσμού και της κοινωνικής επανένταξης των τρωφίμων, σύμφωνα με τις κατευθύνσεις της αρμόδιας Διεύθυνσης, της ΕΥΔ και της Περιφέρειας Δυτικής Ελλάδας.

Τα στοιχεία που θα συλλεχθούν θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς και υπηρεσιακούς σκοπούς και δεν θα επηρεάσουν με κανέναν τρόπο τη θέση ή τα δικαιώματά σας. Οι απαντήσεις είναι ανώνυμες και εμπιστευτικές.

Η συμμετοχή σας είναι ιδιαίτερα σημαντική, καθώς θα συμβάλει στον καλύτερο σχεδιασμό προγραμμάτων εκπαίδευσης και υποστήριξης, προσαρμοσμένων στις ανάγκες σας και των συναδέλφων σας.

Σας ευχαριστούμε θερμά για το χρόνο, τη συνεργασία και τη συμβολή σας στην προσπάθεια αυτή.

Ενότητα Α: Δημογραφικά Στοιχεία

1. Ηλικία: _____
2. Φύλο: Άντρας Γυναίκα Άλλο
3. Εθνικότητα / Χώρα καταγωγής: _____
4. Εκπαιδευτικό επίπεδο: Καμία φοίτηση Δημοτικό Γυμνάσιο Λύκειο Επαγγελματική εκπαίδευση Ανώτερη/Ανώτατη
5. Προηγούμενη επαγγελματική εμπειρία: _____
6. Διάρκεια ποινής: _____ Πόσα έχετε εκτίσει: _____

Ενότητα Β: Συνθήκες κράτησης & ψυχοκοινωνική υποστήριξη

7. Πόσο καιρό βρίσκεστε στη φυλακή: <1 έτος 1-3 έτη 3-5 έτη >5 έτη

8. Πώς αξιολογείτε τις συνθήκες διαβίωσης (καθαριότητα, χώρος, φαγητό);

Πολύ κακές Κακές Μέτριες Καλές Πολύ καλές

9. Πόσο ικανοποιημένος/η είστε από την πρόσβαση σε ιατρικές υπηρεσίες;

Καθόλου Λίγο Μέτρια Πολύ Πάρα πολύ

10. Πώς θα αξιολογούσατε τις σχέσεις με το προσωπικό της φυλακής;

Πολύ κακές Κακές Ουδέτερες Καλές Πολύ καλές

11. Νιώθετε ότι έχετε υποστήριξη για τα ψυχολογικά σας προβλήματα;

Ναι Όχι Εν μέρει

12. Συμμετέχετε σε προγράμματα ψυχολογικής ή κοινωνικής ενδυνάμωσης;

Ναι Όχι (αν Όχι, θα θέλατε;) _____

Ενότητα Γ: Εκπαίδευση – Κατάρτιση

13. Έχετε συμμετάσχει ή συμμετέχετε σε εκπαιδευτικά ή άλλου τύπου προγράμματα στη φυλακή; Ναι Όχι

14. Αν ναι, σε ποια θεματική ενότητα;

Σχολική εκπαίδευση Ξένες γλώσσες Επαγγελματική κατάρτιση Άλλο: _____

15. Πόσο χρήσιμα θεωρείτε αυτά τα προγράμματα για το μέλλον σας;

Καθόλου Λίγο Μέτρια Πολύ Πάρα πολύ

16. Τι είδους δραστηριότητες θα επιθυμούσατε να υπάρχουν ή να υλοποιούνται περισσότερο; _____

Ενότητα Δ: Ψηφιακές δεξιότητες

17. Πριν μπειτε στη φυλακή, χρησιμοποιούσατε ηλεκτρονικό υπολογιστή;

Καθόλου Λίγο Μέτρια Πολύ Πάρα πολύ

18. Χρησιμοποιούσατε το διαδίκτυο; Αν ναι, για ποιους λόγους κυρίως;

Επικοινωνία Ενημέρωση Κοινωνικά Δίκτυα Εργασία Εκπαίδευση

19. Έχετε χρησιμοποιήσει ποτέ smartphone ή tablet; Ναι Όχι

20. Ποιες βασικές γνώσεις πιστεύετε ότι έχετε;

Επεξεργασία κειμένου Αποστολή email Αναζήτηση στο διαδίκτυο Χρήση Social Media Άλλο: _____

Ενότητα Ε: Ατομικές απόψεις & προτάσεις

21. Θα σας ενδιέφερε να παρακολουθήσετε προγράμματα εκπαίδευσης σε ψηφιακές δεξιότητες;

Καθόλου Λίγο Μέτρια Πολύ Πάρα πολύ

22. Σε ποια θεματολογία θα θέλατε να εστιάζει ένα τέτοιο πρόγραμμα;

Βασικές γνώσεις υπολογιστή Διαδίκτυο & επικοινωνία Εργαλεία εκπαίδευσης Εργαλεία εργασίας Κοινωνικά Δίκτυα

23. Τι πιστεύετε ότι θα σας προσέφερε η εκπαίδευση στον ψηφιακό εγγραμματισμό;

24. Ποια είναι τα βασικά εμπόδια που πιστεύετε ότι έχετε στην εκμάθηση ψηφιακών δεξιοτήτων; (π.χ. έλλειψη γνώσεων, φόβος τεχνολογίας, έλλειψη χρόνου, περιορισμοί φυλακής)

25. Ποιο θεωρείτε το μεγαλύτερο πρόβλημα μέσα στη φυλακή;

26. Τι θα προτεινάτε για τη βελτίωση της ζωής σας στη φυλακή;

27. Τι θα θέλατε να αλλάξει ώστε να έχετε περισσότερες ευκαιρίες μετά την αποφυλάκιση;
